T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİN ADANA BASININDAKİ YANKILARI (1945-1950)

İLHAN YILMAZ

ŞANLIURFA - 2019

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİN ADANA BASININDAKİ YANKILARI (1945-1950)

İLHAN YILMAZ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim İSLAM

ŞANLIURFA – 2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Tarih Anabilim Dalı 155224006 numaralı İlhan Yılmaz'ın hazırladığı "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişin Adana Basınındaki Yankıları (1945-1950)" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 12/09/ 2019 tarihinde, saat 14.00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

12/09/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Dr.Öğr. Üyesi İbrahim İSLAM	KABUL	
Üye	Doç.Dr. Gülşah ESER	KABUL	
Üye	Dr.Öğr. Üyesi Tekin İDEM	KABUL	

Bu tezin Tarih Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

……/…../…..

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Müdür

Not:

a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek □ Almıştır □ Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı	İlhan YILMAZ
Öğrenci Numarası	155224006
Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe)	Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişin Adana Basınındaki Yankıları (1945-1950)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen YÜKSEK LİSANS TEZ çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 128 sayfalık kısmına ilişkin, 21/08/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 8'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,

2- Kaynakça hariç

3- Alıntılar hariç/dâhil

4- 6 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

21/08/2019

İlhan YILMAZ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 21/08/2019

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim İSLAM

ÖZET

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİN ADANA BASININDAKİ YANKILARI (1945-1950)

YILMAZ, İlhan

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim İSLAM

Eylül, 2019, 113 sayfa

Bu araştırmada 1 Ocak 1924 tarihinde yayınlanmaya başlayan gündelik ve siyasi nitelikli Yeni Adana gazetesi ile 1918 yılında yayına başlayan Türk Sözü gazetesi neşriyatı incelenmiştir. Adana yerel basınında önemli bir yere sahip olan Yeni Adana ve Türk Sözü gazeteleri, daha çok siyasi içerikli gazeteler olmakla birlikte güncel niteliğe sahip yerel haberlere de yer vermişlerdir. Adana ve yöresi ile ilgili haberler bu gazeteler vasıtasıyla halka duyurulmuş, yaşanan gelişmeler ile ilgili değerlendirmelere bu gazetelerde yer verilmiştir. Genellikle son sayfasını ilan ve reklamlara ayıran gazeteler, o dönemde yapmış oldukları haberler ve değerlendirmeler vasıtası ile Adana'nın önde gelen gazeteleri haline gelmiş, özellikle dönemin tek parti iktidarının politikalarının benimsetilmesi yönünde yayınlar yaparak Adana kamuoyunu etkileme yönünde bir yayın politikası takip etmişlerdir. Adana tarihinin yanı sıra siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel yapısıyla ilgili pek çok haber ve bilgiyi okuyucuyla buluşturan Yeni Adana ve Türk Sözü gazetelerinde siyasi içerikli haberler ve değerlendirmeler ağırlıkta olup bu yönüyle Adana kamuoyuna önemli katkı sağlamışlardır. Türk Sözü gazetesi, 1966 yılına kadar yayınlanmasına rağmen Adana'nın siyasi ve sosyal yaşamına etki ve katkısını inceleyen herhangi bir müstakil çalışmaya rastlanılmamıştır. Aynı şekilde Adana özelinde Yeni Adana gazetesinin çok partili siyasi yaşama geçişe ilişkin etkilerini konu edinen bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada arşiv tarama yöntemi kullanılarak, Yeni Adana ve Türk Sözü gazetelerinde yer alan haber ve değerlendirmeler incelenmiştir. Yeni Adana ve Türk

Sözü gazetelerinin koleksiyonunu esas alan bu çalışma, çok partili siyasi hayata geçiş ile ilgili yapılmış diğer çalışmalarla desteklenmiştir. Böylece dönemin olaylarının doğrulanması ve tamamlanması sağlanmıştır. Yapılan çalışma neticesinde, Türkiye genelinde ve Adana özelinde Yeni Adana ve Türk Sözü gazetelerinin basın tarihimize katkıları da bir yönü ile ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Basın, Yeni Adana, Türk Sözü, Gazete, Parti, CHP, DP, Adana, Demokrasi

ABSTRACT

ECHOES OF TURKEY'S TRANSITION TO MULTI-PARTY SYSTEM IN ADANA PRESS (1945-1950)

YILMAZ, İlhan

Master's Thesis

Department of History

Advisor: Asst. Prof. Dr. İbrahim İSLAM

September, 2019, 113 pages

Yeni Adana, a daily and political newspaper which started to be published on January 1st, 1924, and the Turk Sözü newspaper, which started to be published in 1918, have been analyzed in this study. The newspapers of Yeni Adana and Türk Sözü, which have an important place in Adana's local press, included current local news as well, although most news is about politics. The news about Adana and its district was shared with public through these newspapers, and evaluations regarding developments were given in these newspapers. The newspapers, which generally had advertisements and announcements on the last page, became the leading newspapers of Adana by means of their news and evaluations of that time, and followed a publication policy of influencing the public opinion by making publications especially in order for the policies of one-party power to get adopted. Newspapers of Yeni Adana and Türk Sözü, which offered many news and information on political, economical, and socio-cultural structure of Adana besides its history, they mainly included political news, and made a significant contribution to the public opinion. Although Türk Sözü newspaper had been published until 1966, no independent studies which examine its impact on and contribution to Adana's political and social life have been encountered. Similarly, there is no study about the effects of Yeni Adana newspaper on the transition to multi-party political life in Adana.

In this study, news and evaluations in Yeni Adana and Türk Sözü newspapers were examined by using archive scanning method. Based on the collection of Yeni Adana and Türk Sözü newspapers, this study has been supported by the other studies on the transition to multi-party political life. Thus, the incidents of that period were verified and completed. As a result of the study, contributions of Yeni Adana and Türk Sözü Newspapers in Turkey wide and Adana to our press history have been put forward in a direction.

Key Words: Press, Yeni Adana, Türk Sözü, Newspaper, Party, CHP, DP, Adana, Democracy

TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞİN ADANA BASININDAKİ YANKILARI (1945-1950)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR x
EKLER LİSTESİ xi
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
ADANA BASININA GÖRE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

1.1. ADANA BASININA GÖRE 1945-1946 TARİHLERİNDE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ 6
1.1.1. Çok Partili Hayata Geçişin Şartları 6
1.1.2. Milli Kalkınma Partisi 18
1.1.3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu 27
1.1.4 Diğer Partiler 62
1.2 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ 64

İKİNCİ BÖLÜM
ADANA BASININA GÖRE 1950 SEÇİMLERİ VE DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI

2.1. 1946-1950 TARİHLERİ ARASINDA SİYASİ PARTİLER 73
2.2. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ VE İKTİDAR DEĞİŞİKLİĞİ 90
2.2.1. Seçim Kanunu Ve Yüksek Seçim Kurulunun Kuruluşu 92

2.2.2. Seçime Katılan Siyasi Partiler 95
2.2.3. Adaylık Ve Propaganda 96
2.2.4 Seçim Sonuçları 98
2.3. DEMOKRAT PARTİ YÖNETİMİ 103
2.3.1 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Ve Hükümetin Kurulması 104
2.3.2. Hükümet Programı 105
2.3.3. İlk Uygulamalar 106
SONUÇ 109
KAYNAKÇA 111
EKLER

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BMM	Büyük Millet Meclisi
BY	Başyazı
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
MKP	Milli Kalkınma Partisi
MP	Millet Partisi
s.	Sayfa
TA	Türkler Ansiklopedisi

EKLER LİSTESİ

Ek 1: 1 Sonkanun 1945 Tarihli II. Dünya Savaşı İle İlgili Haber ek s. 1

Ek 2: İkincikanun (Ocak) 1945 Tarihli Adana'nın Kurtuluş Günü İle İlgili Haber ek s. 2

Ek 3: 1946 Seçimleri İle İlgili Haber ek s. 3

Ek 4: Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Tarafından Yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi İle İlgili Haber ek s. 4

Ek 5: Çukurova'da Meydana Gelen Sel Felaketi ile İlgili Haber ek s. 5

Ek 6: 1949 Ara Seçimleri İle İlgili Haber ek s. 6

Ek 7: 1950 Milletvekili Genel Seçimleri İle İlgili Haber ek s. 7

Ek 8: 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları İle İlgili Haber ek s. 8

Ek 9: Arapça Ezanın Kabulü İle İlgili Haber ek s. 9

Ek 10: Kore Savaşına Katılma İle İlgili Haber ek s. 10

Ek 11: CHP Seyhan (Adana) İl Başkanlığı'nın Adana *Türk Sözü* Gazetesi Hakkındaki Şikâyet Dilekçesi. ek s. 11

GİRİŞ

İMPARATORLUKTAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER

Türk siyasal yaşamında muhalefetin kökenlerini 19. yüzyıl Osmanlı siyasal yaşamında aramak gerekmektedir. Batılılaşmaya bağlı otoriteyi sorgulama ve sınırlandırmaya dönük ilk girişimler, Osmanlı bürokrasisi içinde yer almış ve çeşitli nedenlerle batı ile temas etme imkânına sahip okumuş zümre eli ile gerçekleşmiştir. Bu zümre, yönetim anlayışının ve erkinin ortağı olmak istemiş ve bu çerçevede hükümdarın yetkilerini sınırlandıracak yönetim şeklini siyasal çıkış olarak benimsemiştir. Genç Osmanlılar ile başlayan Jön Türklerin oluşturmuş olduğu siyasi yapı ile müşahhas hale gelen bu talep sonraki dönem Türk siyasal yaşamını da etkilemiştir.[1]

Aydın ve bir kısım devlet adamının çabaları 19. yüzyılın son çeyreğinde sonuç vermiş ve II. Abdülhamid döneminde Meşrutiyet ilan edilerek anayasal düzene geçiş yapılmıştır. Anayasalı düzene geçişle birlikte Meclis-i Umumi adı altında Osmanlı parlamentosu teşekkül etmiştir. İlk Osmanlı Parlamentosunda siyasi fırka veya partiler bulunmamaktadır. Meclisin çalışmaları iki dönem devam etmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması ülkedeki siyasi gelişmeleri etkilemiş, hükümetin teklifi ile anayasanın padişaha vermiş olduğu meclisi tatil etme yetkisine dayanarak Abdülhamit, meclisi bir fermanla tatil ederek,[2] 1908 yılına kadar mutlak yönetimin hâkim olduğu dönemi başlatmıştır.

Abdülhamit'in oluşturmuş olduğu mutlak düzene karşı Osmanlı aydın ve askeri erkânın çalışmaları Temmuz 1908'de netice vermiş ve Meşrutiyet düzenine tekrar geçilmiştir. Tarık Zafer Tunaya, meşrutiyet düzenine tekrar geçişi çok partili rejimin başlangıcı olarak ifade etmektedir.[3] II. Meşrutiyet düzeninin sağlamış olduğu siyasal iklim birçok fırkanın kurulmasına ve siyasal alanın çoğulcu bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Meşrutiyetin yeniden ilanı olan 1908 tarihinden 1919 yılına kadar, seçimlere dâhil olmuş olan fırkaların yanında seçimlere çeşitli nedenlerle katılmamış, İttihat ve Terakki Cemiyeti (Fırkası), Fedakâran-ı Millet Cemiyeti,

1 Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 109

2 Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 122

3 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 1, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s. 35

Osmanlı Ahrar Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, Mutedil Hürriyetperveran (liberal) Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası başlıca siyasi teşekküllerdendir.[4]

I. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş bir devletin topraklarının galip bloğun paylaşımına konu olacağı, savaş sırasında açığa çıkmış olan gizli antlaşmalar neticesinde ifşa olmuştu. Mütareke yılları olarak tarif edilen dönemde, paylaşımı fiiliyata geçirmek isteyen devletlere karşı verilen mücadele sırasında oluşan yerel ve bölgesel nitelikteki direniş örgütlerinin varlığı, 23 Nisan 1920'de oluşan Büyük Millet Meclisi'nin siyasal anlamda çoğulcu yapısına yansımıştır. Meclis'in çoğulcu yapısı Osmanlı bakiyesi üzerinde inşa edilecek olan yeni devletin rejiminin belirlenmesi hususu başta olmak üzere, mahiyet ve işleyiş itibariyle dayandığı değerler ve bu değerlerin hayata geçiriliş yöntemi, meclis zemininde tartışmalara neden olmuş, bu durum gruplaşmaları doğurmuştur. Özellikle başkumandanlık kanunu tartışmaları, mecliste İkinci Grup olarak ifade edilen muhalif yapının örgütlenmesini hızlandırmıştır.[5] Bu kanunun görüşülmesi sırasında oluşan atmosfer ve nihayetinde İstiklal Mahkemeleri'nin kuruluşu ile ilgili Mecliste yapılan görüşmelerde yaşanan tartışmalar, İkinci Grubun ortaya çıkmasına neden olmuş ve İkinci Grup, Temmuz 1922 tarihinde kurulmuştur. [6]

Milli Mücadele'den sonra yeni rejimin kurulması yolunda önemli siyasi gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı ve bunların tamamlayıcısı olarak Hilafetin kaldırılmasıdır. Siyasi alanda ortaya çıkan bu değişiklikler başta meclis olmak üzere birçok zeminde muhalefetin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birinci Büyük Millet Meclisi döneminde yukarıda kısmen bahsettiğimiz İkinci Müdafaa-yı Hukuk Grubu dışında İstiklal Grubu, Tesanüt grubu ve Halk zümresi, gibi örgütlenmeler ortaya çıkmışsa da bunlar partileşememişlerdir.[7]

1922 yılının Eylül ayında Milli Mücadele'nin başarı ile nihayete ermesi Mustafa Kemal'in siyasi alanda nüfuzunun artmasını sağlamış, bu başarı siyasi alana şekil vermesini kolaylaştırmıştır. Mustafa Kemal meclisteki Birinci Grubu partiye dönüştürme fikrini 6 Aralık 1923 tarihinde şu sözlerle kamuoyu ile paylaşmaktadır:

---

4 Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, s. 205-245

5 Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet, İkinci Grup*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 261

6 Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet, İkinci Grup*, s. 379-80

7 Saime Yüceer, ''Cumhuriyet Dönemi Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İlk Girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'', *Türkler*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, Cilt 16, s. 534

‘‘*...en mütevazı bir ferd-i millet sınaatiyle hayatımı, sonuna kadar vatan hayrına vakfetmek emeliyle sulhun istikrarını müteakip halkçılık esası üzerine müstenit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim…* ’’ [8]

Yeni fırka kurma çalışmalarının yanında seçimlerin yenilenmesi de bu dönemin siyasi konularının başında gelmektedir. Meclisin çoğulcu siyasi yapısı yeni rejimin inşasında atılacak adımları atmakta zorluklara neden olmaktadır. Bu nedenle Meclisi yenilemek amacı ile 1 Nisan 1923’te milletvekili seçimlerinin yenilenmesi kararlaştırılmıştır. Yapılan seçimlerin neticesinde yeni meclis oluşmuştur. Bu mecliste Milli Mücadele sırasında Mustafa Kemal’le birlikte mücadele etmiş ve İkinci Grupta yer almamış Rauf Bey, Refet Bey, Kazım Karabekir Paşa gibi kudretli, siyasal yaşamda görünür olmak isteyen şahsiyetler vardı. Özellikle Cumhuriyet’in ilan edilme şekli ve daha sonra Hilafetin kaldırılması, fırka içi muhalefetin sertleşmesine neden olmuştur. 1924 yılının Eylül ayından itibaren ordunun çeşitli kademelerinde görevli olan askeri erkânın istifası ve akabinde Mustafa Kemal’in bir kısım kolordu komutanlarının istifasını talep etmesi fırka içindeki huzursuzluğu artırmıştır. Huzursuzluğun neticesinde **Halk Fırkası**’ndan sayıları yaklaşık 10 olarak ifade edilen mebus istifa etmiştir. İstifa eden mebusların gerçekleştirmiş oldukları istişareler neticesinde 17 Kasım 1924’te **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** kurulmuştur.[9] Temelde, yönetim anlayışındaki farklılık ve yeni rejimin tesisinde izlenen yöntem muhalif bir partinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Fırkanın programı partinin siyasal ve ekonomik alanda liberal anlayışı benimsediğini göstermektedir. Halka müracaat edilmeden anayasa maddelerinin değiştirilmeyeceği, milletvekili seçimlerinde tek dereceli seçim usulünün benimsenmesi, ekonomide hür teşebbüse vurgu yapılması liberal anlayışı teyit etmektedir. [10] Yaklaşık olarak 6 ay gibi kısa bir süre siyasi hayatta yer almış fırka, Şubat 1925’te çıkan Şeyh Sait İsyanı neticesinde sertleşen siyasi atmosfer ortamında, bir takım şubelerinde görevli olan üyelerinin isyan ile irtibatlı olduğu gerekçesi ve fırkanın programında yer alan 6. maddenin dinin siyasete alet edilmesine neden

8 İhsan Güneş, *Atatürk Türkiye’sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 234

9 Yüceer, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, s. 536

10 Yüceer, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, s. 536-37

olduğu, irticai unsurları cesaretlendirdiği gerekçesi ile 3 Haziran 1925 tarihli Bakanlar Kurulu kararı gereği kapatılmasına karar verildi. [11]

Cumhuriyet döneminin ilk muhalefet parti teşebbüsü olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasından yaklaşık altı yıl sonra Mustafa Kemal'in arzusu ile çok partili hayata geçiş için 1928 yılından itibaren bir takım mülahazalar olmuştur. [12] 1929 yılında ortaya çıkan ekonomik bunalımın yaratmış olduğu etki Türkiye'ye de tesir etmiştir. İç ve dış faktörlerin tetiklemesi sonucunda Mustafa Kemal, hükümeti murakabe edecek bir partiye ihtiyaç olduğunu düşünmekle birlikte geçmişte yaşanan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası deneyimini de hesaba katarak kontrol edilebilecek bir partiye vücut vermek istemiştir. Ali Fethi Okyar, Serbest Fırka ile ilgili anılarında yeni fırkanın teşkilini Mustafa Kemal'in anlatımı ile şu şekilde aktarmaktadır: ''*...Ben cumhuriyeti tesisi ettim; fakat bugün şekl-i idare Cumhuriyet midir, diktatörlük müdür, şahsi hükümet midir, belli değildir. Ben fani bir insanım, ölmeden evvel isterim ki Millet hürriyete alışsın, bunun için bir fırka tesis ediyorum...*'' [13] Yeni bir partiye duyulan ihtiyacın bir diğer nedeni hakkında Taner Timur şu değerlendirmeyi yapmaktadır: '' *...gizli muhalefeti açığa çıkarmak ve yumuşatmak amacıyla, siyasal rejimimizi çok partili düzen yönünde geliştirmek devrim yöneticilerine uygun görülmüştü...* '' [14] Daha önce devlet kademelerinde çeşitli vazifelerde bulunmuş olan, Paris sefirliğini ifa eden Ali Fethi Bey, 22 Temmuz 1930 tarihinde iznini geçirmek üzere İstanbul'a gelmiş, Gazi'ye görüşme isteğini iletmiştir. Yalova'da bulunan Gazi, bu isteği kabul etmiş bunun üzerine Ali Fethi Bey Yalova'ya gitmiştir. Ali Fethi Bey ile Mustafa Kemal arasında memleketin ahvali ile ilgili hususlar yapılan sohbetler esnasında gündeme gelmiş, nihayetinde Mustafa Kemal, Fethi Bey'e bir fırkanın teşkili için teklifte bulunmuştur. Cemil Koçak, yeni fırkanın teşkil şeklini '*yapay ve güdümlü bir demokrasi deneyi*' olarak nitelendirmektedir. [15] Fırkaya ilk etapta Halk Fırkası'ndan yetmiş vekilin geçmesi Mustafa Kemal tarafından kararlaştırılmış, içinde Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı Kütahya mebusu Nuri(Conker) Bey, Erzurum mebusu Tahsin Bey, Aydın mebusu

11 Yüceer, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, s. 541

12 Joseph Grew, *Atatürk ve İnönü, (Bir Amerikan Elçisinin Hatıraları),* Çev. Muzaffer Aşkın, İstanbul, 1966, s. 103

13 Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi*, İstanbul,1987, s.34

14 Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul, İmge Kitabevi, 2003, s. 12

15 Yayın Yönetmeni, Sina Akşin, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye-1908-1980*, İstanbul, Cem Yayınevi, 2000, s. 147

Reşit Galip Bey ve Ağaoğlu Ahmet Bey'in bulunduğu mebuslarla fırka oluşmuştur.[16] Fırka ekonomik alanda liberalizmi savunuyordu. Süreç içinde Halk Fırkası ile ekonomik alanda başlayan siyasi mücadele şiddetlenmiştir. Fırka ile ilgili Mustafa Kemal'in tutumu, fırka reisi Fethi Okyar'ın İzmir gezisinden sonra değişmiştir. Bu gezi sırasında fırkanın görmüş olduğu ilgi ve çıkan olaylar Mustafa Kemal'i tutum değişikliğine sevk eden olayların başında gelmektedir. Denetim görevi verilen fırkanın siyasi bir seçeneğe dönüşmesi, feshine yol açmış ve Fethi Bey Dâhiliye Vekâletine müracaat ederek fırkanın feshedildiğini ilan etmiştir.[17] Böylece Cumhuriyet dönemi Türk siyasi yaşamında ikinci defa gerçekleşen çok partili siyasi hayata geçme teşebbüsü başarısızlıkla neticelenmiştir.

Çok partili siyasi düzene geçiş denemeleri başarısızlıkla neticelense de 1927 ve 1931 Milletvekili seçimlerinde bağımsız adayların olması, 1935 seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile bağımsız kadın adaylarının olması, gayrimüslim vatandaşların ilk defa bağımsız olarak seçimlere katılmaları [18] demokratikleşme bağlamında önemli gelişmelerdendir. Bunun yanında 29 Mayıs 1939'da yapılan **CHP**'nin V. Büyük Kurultayında tüzük değişikliği yapılarak parti içinde hükümetin çalışmalarını murakabeye tabi tutacak Müstakil Grup namı ile bir grubun kurulması, demokratik gelişimi bir adım ileriye taşımak olarak değerlendirmek mümkündür. Değişmez Genel Başkan İsmet İnönü grubun kurulma ihtiyacını ve kuruluşunu kurultayda yapmış olduğu konuşmada şu şekilde ifade etmiştir: ''*...Büyük kurultaya takdir ettiğimiz nizamname projesinde Büyük Millet Meclisinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir de Müstakil Grubunu düşündük. Büyük kurultaydan vazife alan ve parti genel başkanından farksız genel başkanlığında çalışacak olan intizam içinde şuurlu, çalışkan Müstakil bir grubun icra mevkiinde olan milletvekili ekseriyetine ve hükümetine esaslı bir yardım temin ederken büyük milletimize de kendi işleri için yeni bir teminat hazırlayacağını ümit ediyoruz...*''[19]

16 Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi*, s. 36

17 Akşin, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye-1908-1980*, 149

18 Güneş, *Atatürk Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, s. 426-431

19 *Türk Sözü*, 30 Mayıs 1939, Sayı: 4442

BİRİNCİ B Ö L Ü M

ADANA BASININA GÖRE TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

1.1. ADANA BASININA GÖRE 1945-1946 TARİHLERİNDE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

1.1.1. Çok Partili Hayata Geçişin Şartları

Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçişin dinamiklerini 1939- 1945 yılları arasında yaşanan iç ve dış gelişmelerin neden olduğu siyasi ve ekonomik koşullarda aramak gerekmektedir. II. Dünya savaşı, başta savaşan ülkeler olmak üzere, savaşa dâhil olmayan Türkiye gibi ülkelere de tesir etmiştir. Dönem dönem ekonomik ve siyasi açıdan bloklar arasında yapılan tercihler, nihai anlamda herhangi bir bloğa eklemlenmeyi getirmemiş, Türkiye savaşın başlangıcından itibaren oluşan bloklar arasında denge politikası güderek savaş dışı kalmayı politikasının eksenine koymuştur. Savaş koşullarının dayatmış olduğu şartlar neticesinde ekonomik alanda takip edilen politikalar sert bir karaktere sahip olmuş, neticede halk nezdinde memnuniyetsizliklere sebep olmuştur. Aşağıda detaylarını zikredeceğimiz bu politikalar askere alımlarla beraber üretimde düşüşe neden olmuş, toplumun mükellefiyet altına alındığı bir takım uygulamalar, halkın, dönemin yönetici elitlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur.[20]

Siyasal zeminde bu durumun dillendirilmesi 1940'lı yılların başına dayansa da, 1944 yılından itibaren meclis zemininde ekonomik alanda yaşanan memnuniyetsizlikler bir takım siyasetçiler tarafından gündeme getirilmiştir. Bu konular, başta önem taşımaz iken sonradan muhalefetin en önemli eleştirilerini oluşturmuştur.

Siyaset biliminde üzerinde durulan temel kavram ve kuramlardan biri de demokrasidir. Toplumların kültürel, ekonomik ve siyasi yapısı yönetim biçimlerinin belirlenmesinde etkili olan faktörlerdendir. Tarihsel süreç içinde çeşitli yönetim

20 İsmail Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, İstanbul, Cem Yayınevi, 1989, s. 311

şekilleri uygulanmıştır. Bu yönetim şekilleri içinde demokrasi ideal yönetime yakın yönetim biçimi olarak değerlendirilmektedir.[21] Türkiye'de 1945 yılında çok partili demokratik düzene geçiş, iç ve dış faktörlerin etkisi ile siyasal alanın temel konularından olmuştur. Bu süreçte siyasetçilerle birlikte kamuoyu da demokratik yönetim modelinin inşasını sağlayan temel aktörlerden olmuştur. Bu bağlamda demokratik düzenin tesisi sadece siyasetçilerin gündeminde olmamış dönemin yazarları da bu konulara ilişkin görüşlerini serdetmiştir. *Yeni Adana* gazetesinin yazarlarından M. Bakşi *'Demokrasinin Tarifi'* isimli yazısında demokrasiyi şu şekilde tanımlamıştır*:"...Bizim anlayışımıza göre (Demokrasi milletin hâkimiyetine dayanan ve yurtta barış ve cihanda barış isteyen) bir rejimdir. Ve hakiki demokrasi bütün milletleri insanlığa yanaşmaya harp felaketlerine sürüklenmeden kendi yurdunda saadete eriştirecek olan yoldur.*" [22] Yapılan bu tanımlamada Mustafa Kemal Atatürk'ün çizmiş olduğu çerçevenin esas alınması dikkat çekmektedir.

Dönemin mebuslarından Hikmet Bayur, halkın ekonomi alanında çekmiş olduğu sıkıntıları ve hükümetin bu duruma karşı yürütmüş olduğu politikaları eleştirmiştir. Özellikle çiftçi ve memurun içinde bulunduğu ekonomik güçlükten bahsetmiştir. [23] Aynı şekilde 1944'ün Mayısında yapılan bütçe görüşmelerinde Celal Bayar da eleştirel bir tutum içinde olmuştur. Bayar eleştirmekle kalmamış, bütçeye ret oyu vereceğini de beyan etmiştir. [24] Bayar'ın bu tutumu parti içinde açıktan muhalefetin ilk önemli işaretlerinden biri olmuştur.

II. Dünya Savaşı sırasında oluşan bloklar arasında denge politikası güderek, savaşa dâhil olmak istemeyen Türkiye, diğer yandan savaşa girme ihtimalini de hesaba katarak güçlü bir ordu beslemek zorunda kalmış, bu durum ekonomik alanda birçok zorluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dönemin Çoruh Mebusu Mazhar Müfit Kansu bir soru önergesi ile meseleyi meclisin gündemine taşımıştır. Soru önergesinde vurgunculuğun yaygınlaştığını, özellikle memur ve orta sınıfın

21 Melih Nadi Tutan, *Demokrat Parti Döneminde Demokrasi Anlayışının Değişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 1

22 *Yeni Adana* Gazetesi, 14 Mart 1945, No: 6002

23 *Türk Sözü*, 27 Mayıs 1944, Sayı: 6019

24 Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, s. 14

ekonomik durumdan olumsuz etkilendiğini ifade eden Kansu, buna karşılık hükümetin ne tür tedbirler alacağını sual etmiştir. [25]

Bu çerçevede devlet ekonomik alanda birtakım tedbirleri alma ihtiyacı duymuştur. Bu tedbirlerin başında Ocak 1940 tarihinde kabul edilen Milli Korunma Kanunu yer alır. Dönemin Başbakanı Refik Saydam, 29 Şubat 1940 tarihinde Ankara radyosunda yapmış olduğu konuşmada zaruretten dolayı bu kanunun neşredildiğini söylemiştir. [26] Kanunla, devlet, üretim ve tüketim alanı ile piyasaların işleyişine müdahale etme imkânına sahip olmuştur. Belli ürünlerin üretimi ve satışının izne tabi olması, ülke ekonomisinin durumunu ortaya koymaktadır. Makarna fiyatlarının ucuzlaması için Toprak Mahsulleri Ofisi vasıtası ile sınırlı miktarda mevcut olan unun temini neticesinde fiyatların ucuzladığı, aynı şekilde aile başı 2'şer kilo un dağıtımı yapılması [27] bu duruma örnek olarak gösterilebilir. *Türk Sözü* gazetesinin 28 İkincikanun (Ocak) 1945 tarihli haberi de bu durumu teyit etmektedir: "*şehrimizde son günlerde çay sıkıntısı hissedilmektedir. Aldığımız malumata göre aşağı yukarı yurdun her tarafında aynı sıkıntı mevcuttur…*'' [28]

Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1944 tarihinde meclisin açılışında yapmış olduğu konuşmada, beslenme güçlüğü ve ihtikârın varlığına vurgu yaparak durumun kaygı verici olduğunu ifade etmiştir. [29]

Ekonomi alanında yaşanan sıkıntılar, siyasetçiler ve yazılı basının gündeminde olmanın dışında o dönemi içeren hatıralara da konu olmuştur. Yakup Kadri, politika anılarında ekonomik olarak yaşanan sıkıntıları "*…Bu yüzden memleket öylesine bir ekonomik buhran içine düşmüştü ki, bir lokma has ekmekten, bir avuç şekerden tutun da bir kilo çiviye kadar bütün zaruri havayic altın pahasına elde edilebilir lüks maddeler sırasına girmiş ve geçim sıkıntısı harp halinde bulunan memleketlerde bile görülmeyen bir vahamet arz etmeye başlamıştı.*'' [30] sözleriyle ifade etmektedir.

---

25 Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi - III 1939-1945, Milli Şef Dönemi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 64

26 *Türk Sözü*, 1 Mart 1940, Sayı: 4666

27 *Türk Sözü*,10 İkincikanun (Ocak) 1945, Sayı: 6207

28 *Türk Sözü*,28 İkincikanun (Ocak) 1945, Sayı: 6223

29 *Türk Sözü*, 2 Kasım 1944, Sayı: 6153

30 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 153

Ekonomide gerçekleşen uygulamaların dışında eğitim alanında alınan bir takım kararlar da halka ek ekonomik yükler getirmiştir. Cemil Koçak bu durumun sonraki yıllarda siyasal, sosyal ve kültürel etkilerinin olduğunu iddiasında bulunmaktadır. Köy Enstitüleri'nin hayata geçirilmesi, eğitim alanında önemli bir adım olmakla birlikte, enstitülere ait binaların yapımında ilgili yerleşim yerlerindeki halkın belli bir müddet zorunlu olarak çalıştırılması ve binaların yapım masrafının halka yüklenmesi hoşnutsuzluklara neden olmuştur. [31]

Ülkedeki ekonomik durumun kötüleştiğini ortaya koyan önemli gelişme 19 Ocak 1942 yılında gerçekleşmiş, alınan kararla ekmek karneye bağlanmıştır. 247 sayılı Kararla 7 yaşına kadar olanların (7 hariç) günde 187,5 gram, 7 yaşından büyük olanların 350 gram, ağır işlerde çalışanlara ise 750 gram ekmek tüketme sınırlaması getirildi.[32] Bu durum vatandaş nezdinde hoşnutsuzluklara sebep oldu. Ekmeğin belli gramajlarla karneye bağlanmasının yanında ekmeğin kalitesine ilişkin yapılan haberler halkın ekonomik durumunu ifade etmesi açısından dikkat çekmektedir. *Yeni Adana* gazetesinin 9 Ocak 1945 tarihli nüshasının ikinci sahifesinde yer alan '*Dün beyaz ekmeğe kavuşmuş sevinmiştik…*' başlıklı haberde, bir fırında, fırın sahibi tarafından peksimet yapmak amacı ile alınan beyaz unun yanlışlıkla yoğrulduğu ve fırın sahibinin bu durumdan zarar ettiği ifade edilmektedir. [33]

Ekonomik açıdan yaşanan bu sıkıntıların yanında uygulanan sert yönetim şekli memnuniyetsizliği beslemiştir. Cem Eroğul bu durumu"*...vesikalı, sıkıyönetimli, milli şefli bir idare kurulmuş, halk ezilmiş ve karaborsadan yararlanan yeni bir zenginler zümresi türemiştir. Ezilen halk iktidara düşman olmuştur…"* [34] şeklinde tasvir etmektedir.

Hükümetin eleştirilmesi hususunun tabiliğine vurgu yapan dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1944 tarihinde, Meclisin yedinci intihap döneminin ikinci yılında yapmış olduğu açılış konuşmasında bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: "*...bu kürsüden vakit vakit hükümet icraatına karşı yükselen sözlerin her zaman tasvip ve takdir sesleri olmadığını gösteren örnekler sayısızdır. Millet murakabesinin şüphe götürmeyen delillerini millet meclisi çalışmalarında bol bol*

31 Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 2*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 125

32 Resmi Gazete. "T.C. Resmi Gazetesi". Erişim tarihi, 26.08.2019. http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5010.pdf,

33 *Yeni Adana*, 9 Ocak 1945,No: 5947

34 Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul Yordam Kitap, 2017, s. 4

bulabiliriz…" Aynı konuşmada halk idaresine vurgu yapılarak, Türkiye'nin hususi şartlarına ve bünyesine uygun olarak tekâmül eden demokratik idare tarzından da bahsedilmektedir. [35]

Yeni Adana gazetesinin yazarlarından N. Artam, 22 İlkkanun (Aralık) 1944 tarihindeki nüshada yazmış olduğu ' *Demokrasinin dayanağı, halk efkârı* 'isimli makalede halkın kendi hissiyatını hür bir şekilde beyan etmesini vurgulayarak '' *...şu halde halk kendi efkârını engin bir hürriyet içinde açığa vurabilmelidir…*''diyerek demokratik hayatın gerekliliğine vurgu yapmıştır. [36] Aynı gazetede G.G rumuzlu olarak yazılan ve başyazı olarak neşredilen ' *Son Durak Demokrasidir* ' başlıklı yazıda II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkacak siyasi düzeninin demokrasiye dayanacağı ifade edilmektedir. [37]

Gazetenin 11 Mart 1945 tarihli nüshasında *Realiteci* rumuzu ile yazılan başyazıda, demokrasinin tarihsel arka planından bahsedilerek, dayanması gereken temeller vurgulanmış, demokrasinin mahiyetine uygun bir şekilde ulusal ve uluslararası uygulamalarda yer bulması ve demokratik düzenin savaşın bitiminde çerçevesinin belirlenmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. [38]

Mecliste, ulusal ve yerel nitelikte demokrasinin gündeme gelmesinin önemli bir nedeni de, 1944 yılından itibaren cihan harbinin seyrinin müttefik bloğun galibiyeti ile nihayete ereceği kanaatinin hâkim olmasıdır. Dönemin gazetelerinde bu durumu net olarak görmekteyiz. Gazetelerde yapılan haberlerde, müttefik kuvvetlerinin elde ettiği başarılardan bahsedilmekte, özellikle Türkiye'nin İngiltere ile olan müttefikliğinin gereği olarak, müttefik bloktan yana tavır alması gereği vurgulanmaktadır.

Türk Sözü gazetesi yazarı ve **CHP** il idare heyetinde yer alan Nevzat Güven, müttefik blokta yer almanın zaruretini şu cümlelerle ifade etmektedir: ' **…Her şeyden önce ve derhal söylemek lazımdır ki biz, Mihverle döğüşen milletler gurubu içinde Mihverin başlıca hasımlarından İngiltere ile müttefikiz. Bu ittifak bir takım gelip geçici amillerden değil, dünkü, bugünkü ve daha önemlisi**

35 *Yeni Adana*, 4 Sonteşrin (Kasım) 1944, No: 5895
36 *Yeni Adana*, 22 İlkkanun (Aralık) 1944, No: 5933
37 *Yeni Adana*, 15 Son teşrin (Kasım) 1944, No: 5904
38 *Yeni Adana*, 1 Şubat 1945, No: 5967

yarınki milli menfaatlerimizin emrettiği ana bir politikadan doğmuştur. İngiltere'nin mağlubiyeti bu politikamızın iflası demektir… ' Yazar aynı yazının bir başka bölümünde mihver bloğun hayat sahası politikasından bahsederek oluşabilecek siyasal tablonun, esarete neden olacağını, bu nedenle esareti, gerçekleştirmiş olduğu savaşla reddeden bir millet olarak müttefik bloğun yanında yer almanın ve bloğun savaşı kazanmasının gerekliliğini vurgulamıştır. [39]

Türk Sözü gazetesinin sahibi ve Başyazarı Ferit Celal Güven, 4 Ağustos 1944 tarihinde yazmış olduğu yazıda, Büyük Millet Meclisi'nin Almanya ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerin kesilmesine dair aldığı kararı *' Türk-İngiliz Dostluğunun Yeni Ve Mesut safhası '* başlığı ile tasvip etmektedir. [40] Mihver devletlerden Japonya ile kesilen münasebetler nedeni ile *Yeni Adana* gazetesinde, İşaretler isimli köşede, Bülend Refii imzası ile yayınlanan yazıda, müttefik bloktan yana tavır alınması şu cümlelerle onaylanmaktadır: " **…Demokrasi prensiplerine samimiyetle bağlanan ve yeryüzünde bütün milletlerin aynı yaşama hakkına sahip olduğuna inanan Türk Hükümeti Japonya ile siyasi münasebetleri kesmekle müttefiki İngiltere'ye büyük dostu Birleşik Devletlere ve nihayet komşusu Sovyetlere karşı beslediği sevgiyi göstermiş olmakta ve istikbalde hürriyet mefhumları ile kurulacak olan sulh nizamına bu suretle yardım ettiğini düşünmektedir.** '' [41]

Bu cümleler, dönemin takip edilen dış politikasının dayandığı anlayışı da ifade etmektedir. Türkiye'nin Almanya ve Japonya ile münasebetlerini kesmesi ve akabinde Amerika ve İngiltere'nin talebi ile Almanya ve Japonya'ya harp ilan etmesi, uluslararası kuruluşlarda yer almak için atılmış bir adımdı. 23 Şubat 1945 tarihinde toplanan Meclis, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmişti. Bu adımla Türkiye, 25 Nisan 1945 tarihinde toplanacak olan San Francisco Konferansı'na katılabilecek ve Birleşmiş Milletler' in kurucu üyesi olabilecekti. [42] Kararın alındığı oturumda nihai sözü alan Başbakan Saraçoğlu'nun şu sözleri de bu duruma işaret etmekteydi: "*Türkiye Cumhuriyeti tehlikenin ilk dakikalarından itibaren sözünü, silahını, kalbini demokrat milletlerin yanına koydu ve bugüne kadar meclis ve hükümet olarak aldığı kararlarla aynı istikamette yol aldı. Bugün bir adım daha*

39 *Türk Sözü*, 11 Temmuz 1944, Sayı: 6057

40 *Türk Sözü*, 4 Ağustos 1944, Sayı: 6078

41 *Yeni Adana*, 9 Ocak 1945, No: 5947

42 Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 2*, s. 272

atarak insanlığı, medeniyeti, hürriyeti, istiklali, demokrasiyi kurtarmak ve harp mücrimlerini şiddetle cezalandırmak isteyenlerin arasına katılmak ve harp ortakları içinde öteden beri fiilen işgal ettiğimiz yeri bu defa da resmen doldurmak istiyoruz…'' [43]

Dış politikada bu gelişmeler yaşanırken iç politikada da hareketlilik başlamış, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu etrafında **CHP** içinde muhalif sesler yükselmiştir. Cemil Koçak, muhalif seslerin cesaretlenmiş bir şekilde ortaya çıkmasında dış politikada yaşanan gelişmelerin etkisinin olduğunu ifade etmektedir. [44]

Ocak 1945'te gündeme gelen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Türk siyasi yaşamında muhalefetin belirginleşmesine ve yeni bir siyasi sürecin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çeşitli tarihlerde topraksız ve/veya toprağı az olan çiftçinin topraklandırılması gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal, 1928,1929 ve 1936 tarihli meclis açılış konuşmalarında çiftçiyi topraklandırma meselesi üzerinde durmuştur. **CHP**'nin 1935 yılında kabul edilen ikinci programında "*...her Türk çiftçisini yeter toprak sahibi etmek, partimizin ana gayelerinden biridir…*'' denilmektedir. Bu durum 8 Kasım 1937 tarihinde okunan hükümet programında da ilk defa yer almıştır. [45] Daha sonra Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1941 tarihinde Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu açılış konuşmasında, Toprak Kanunun Büyük Millet Meclisi'ne sunulmak üzere olduğunu ifade etmiştir. [46] Konu I. ve II. Saraçoğlu hükümetleri programlarında da yer bulmuştur. Cumhurbaşkanı İnönü, 1944 yılındaki meclis açılış konuşmasında ziraat alanında yaşanan teknik gelişmelerden bahsettikten sonra toprak reformu meselesine değinerek görüşlerini şu şekilde beyan etmektedir: "*...Eğer kuvvetle ümit ettiğim gibi bu sene toprak kanunu çıkarırsak, ziraat bakımından büyük neticeler verecek ve içtimai bünyemizin esas meselesi olan davayı temel bir tedbire bağlamış olacağız…*''[47]

Çiftçiye Toprak Kazandırılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısı, 17 Ocak 1945 tarihinde hükümet tasarısı olarak meclise

43 *Türk Sözü*, 24 Şubat 1945, Sayı:6246

44 Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 2*, s. 548

45 Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti Cilt 1*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 175-80

46 *Türk Sözü*, 2 İkinci Teşrin 1941, Sayı: 5159

47 *Türk Sözü*, 2 İkinci Teşrin 1944, Sayı: 6153

sunulmuştur. Tasarı yaklaşık olarak komisyonda dört ay tartışılmış ve 9 Mayıs 1945 tarihinde Meclis gündemine alınmıştır. Tasarının mecliste görüşülmesine ise 14 Mayıs 1945 tarihinde başlanmıştır. Komisyon üyeleri içinde daha sonra muhalefetin önemli isimlerinden olacak olan Adnan Menderes ve Emin Sazak gibi isimler bulunmaktadır. Kanunun görüşmeleri sırasında partinin milletvekillerinden bir kısmı, bazı maddelere itiraz ederek muhalif bir tutum içinde olmuştur. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sadece Ankara'da tartışılan bir konu olmamış aynı zamanda taşra da konuya ilgi göstermiştir. Kanun tasarısı araştırmamızın ana kaynaklarından olan gazetelerde tefrika edilmiş ve değerlendirilmiştir. [48] *Türk Sözü* gazetesinde 1-2 Şubat 1945 tarihli nüshalarda ' *tasarının esasları* ' başlığı ile haberleştirilmiştir.[49] Aynı şekilde tasarı, *Yeni Adana* gazetesinde de, 1-16 Şubat 1945 tarihleri arasındaki nüshalarda neşredilmiş, tasarı ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Gazetelerde tasarının haber yapılmasının yanında, gazetenin yazarları da tasarıyı değerlendirmişlerdir.[50]

Türk Sözü gazetesinde Realiteci rumuzu ile yazılan *'Irgat Köylü Efendi Köylü'* isimli yazıda Avrupa'daki toprak ve siyasal düzen ile Osmanlı dönemindeki toprak düzeni kıyas edilmiş ve çeşitli dönemlerde toprak alanında yapılan değişikliklerin köklü değişikliklere neden olmadığı ileri sürülmüştür. Yazının devamında meclise getirilen kanunla toprak rejiminde köklü değişikliğin yaşanacağı ifade edilmiş, toprağı işleyen çiftçiler lehine olan bu değişiklik desteklenmiştir.[51]

Bu gazetelerde yasa tasarısının geniş şekilde yer bulması ve değerlendirmelerin yapılmasını, gazetelerin Çukurova yöresinde çıkmış olmasına bağlayabiliriz.

Kanun tasarısının encümende görüşülmesi sırasında tartışmalar yaşanmıştır. Konu ile ilgili *Yeni Adana* gazetesinde ' *toprak kanunu yasa tasarısı büyük münakaşalara yol açtı* ' başlığı ile verilen haberde tartışmalara yer verilmiştir. Tartışmaların odağında 5000 dönümden fazla toprağa malik olan kişilerin elindeki toprakların istimlâk edilmesi bulunmaktadır. Toprakların bu şekilde istimlâk edilmesinin mülkiyet hakkının ihlali anlamına geldiği, bu durumun anayasanın 74.

48 *Türk Sözü*, 15 Şubat 1945, Sayı: 597

49 *Türk Sözü*, 1-2 Şubat 1945, Sayı: 6226-27

50 *Yeni Adana*, 1-16 Şubat, 1945, ' Çiftçiye Toprak Kazandırılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkındaki Kanun Tasarısı ', No: 5967-5980,

51 *Türk Sözü*, 20 Şubat 1945, 6242

maddesine aykırılık teşkil ettiği haberin detayında yer almıştır. Haberin devamında, kanun tasarısının, Başbakan Saraçoğlu ve Ziraat Bakanı Şevket Ratıp Hatipoğlu'nun da katıldığı encümende hararetli bir şekilde tartışıldığı, bazı maddelerin de tasarıdan çıkarıldığı ifade edilmektedir.[52]

Komisyondaki bu atmosfer sonraki süreçlerde mecliste ortaya çıkacak muhalefetin habercisi gibidir. *Türk Sözü* gazetesi, kanun tasarısının basılarak milletvekillerine dağıtıldığından bahsedildikten sonra, bazı milletvekillerinin tasarının bir kısım maddelerine muhalif kaldıklarını, muhalefet etme nedenlerini mazbatada kaydederek meclis görüşmelerinde açıklayacaklarını haber vermektedir. Aynı haberde muhalefet edecek milletvekillerinin isimleri de verilmektedir. Bu milletvekilleri Sabit Sağıroğlu, Emin Sazak, Turhan Cemal Beriker, Ahmet Sungur, Atıf İnan, Şefik Tugay, Tahsin Bekir Balta ve Adnan Menderes'tir.[53]

15 Mayıs'ta tasarının görüşülmesine başlanmış, görüşmeler sırasında tasarıyı destekleyen ve karşı çıkan vekillerin tartışmaları bazen sert şekilde geçmiş, tasarıya muhalefet edecekleri tahmin edilen milletvekillerinin dışında başka vekillerde tasarıya muhalefet etmişlerdir. Muhalefet eden vekillerden biri de Seyhan milletvekili Damar Arıkoğlu'dur. Arıkoğlu'nun aynı zamanda yörenin toprak zenginlerinden olması nedeni ile konuşması önem arz etmektedir.

Arıkoğlu konuşmasında, toprak reformunun bir ihtiyaç olduğunu ifade ettikten sonra, tasarının bu haliyle yarardan ziyade zararlı olacağını, çiftçiye verilecek toprağın dağıtımında, devlet ve belediyelerin elindeki topraklara öncelik verilmesini istemiştir. Yine Seyhan milletvekillerinden Ali Münif Yeğenağa da tasarının çiftçinin üzerindeki etkisinden bahsederek, tasarıdaki hükümlerin, mülkiyet hakkını ihlal ettiğini, meri mevzuata uygun olmadığını söyleyerek tasarıya muhalefet etmiştir. Tasarının görüşmelerinde ortaya çıkacak muhalefete öncülük eden milletvekillerinin konuşmaları, görüşmelerin niteliğine etki etmiş ve mesele ekonomik boyutu ile el alınmanın yanında, siyasal değerlendirmelere de neden olmuştur. İçel milletvekili Refik Koraltan meselenin çiftçiye toprak vermekle hallolmayacağını, çiftçinin başka yönlerden de desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Görüşmeler sırasında dikkat çekici ilk konuşma Aydın milletvekili ve aynı zamanda

52 *Yeni Adana*, 15 Şubat 1945, No: 5979

53 *Türk Sözü*, 8 Mayıs 1945, Sayı: 6306

bir toprak zengini olan Adnan Menderes tarafından yapılmıştır. Menderes, komisyonda, tasarının memleketin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi için yapılan çalışmalardan bahsettikten sonra Başbakan Saraçoğlu'nun komisyon çalışmalarına katılması ile tasarıya müdahale edildiğini ve bunun doğru olmadığını, memleketin geri kalmasına, devlet ve hükümetin ileri ve rasyonel ekonomik politikaları takip etmemesinin neden olduğunu söylemiştir. Menderes, konuşmasını, çiftçi ocakları hakkında yaptığı eleştiri ile sonlandırarak tasarının komisyona iadesini talep etmiştir. Menderes'in eleştirilerini sonraki görüşmelerde Kütahya milletvekili Recep Peker başta olmak üzere bazı vekiller cevaplandırmış ve tasarıyı savunmuşlardır.[54]

Meclisteki görüşmelerde Seyhan milletvekili Cavit Oral yaptığı konuşmada, tasarının diğer mülk sahiplerini de etkileyeceğini ifade ederek konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür: "*...hiç kimse bu memlekette yarın içten içten malının, mülkünün emniyette olduğuna inanmayacaktır.*''[55]

Tasarı etrafındaki tartışmalar hakkında ulusal ve yerel basında değerlendirmeler olmuştur. *Yeni Adana* gazetesinde Aydın Remzi Yüreğir ' *Toprak Kanunu Kabul Edilirken* ' başlıklı yazısında, kanunun mecliste kabul edileceğini ifade ettikten sonra, kanunun hayata geçirilmesi ile ilgili tereddüdünü şu cümlelerle ifade etmektedir: " *...Fakat bizi düşündüren nokta inkılâp kelimesi ile vasıflandırılan bu muazzam icraatın tatbikinde caba muvaffak olunabilecek mi?* "[56]

Yine *Türk Sözü* gazetesinde Nevzat Güven imzası ile yazılan yazıda, meclisteki tartışmalar değerlendirilmiş, tasarı şu cümlelerle desteklenmiştir: "*...Bu memlekette Türk köylüsü yüzyıllarca bir karış toprağın hasretini çeke çeke köy, hatta köyler ağasının köleliğini yapmış ve ancak öldüğüm zaman sahibiyim diyebileceği bir toprak parçasına kavuşmuştur... Ne sınıf, ne kan ne menşe, ne de aile üstünlüğünü yaşatmayacak ancak kafa ve bilek emeğini hesaba katacak bir cemiyet nizamı kurulmak üzeredir. Toprak kanunu tasarısı da bundan başka bir zihniyetle hazırlanmış değildir. Onun ruhunda ne şu vatandaş sınıfını ne şu şahsı cezalandırmak haksızlığa uğratmak amacı olamaz. Yalnız yılda üç beş kere çiftliğini gören, kazancında bir damla alın teri, kafa emeği olmayan ağanın beyin elinde olan*

54 *Yeni Adana*, 17 Mayıs 1945, No: 6056

55 Koçak, *İkinci Parti*, s. 210

56 *Yeni Adana*, 23 Mayıs 1945, No: 6061

imkânı Türk köylüsüne de verecektir. " Nevzat Güven yazısında, tasarının milletvekilleri tarafından rahat bir şekilde münakaşa edilmesini de ilerisi için önemli bir adım olarak değerlendirmektedir. Gazetede *Realiteci* imzası ile yazılan ve ' *Mecliste Esen Hava* 'başlığı taşıyan makalede ise, tasarı hakkında mecliste yapılan tartışmaların diriltici bir hava estirdiğinden bahsedilerek yapılan eleştiriler olumlu bir şekilde değerlendirilmektedir.[57]

Bu arada mecliste bütçe müzakereleri nedeni ile tasarının görüşülmesine ara verilmiştir. Toprak reformu tasarısında, hükümete dönük yapılan eleştiriler bütçe görüşmelerinde de devam etmiştir. Görüşmelerde özellikle milletvekili Hikmet Bayur ile Ticaret Bakanı Celal Sait Siren arasında sert tartışmalar olmuştur. Bayur yaptığı konuşmada, ekonomide yaşanan sıkıntıları dile getirerek bakanın istifasını istemiştir. Bayur, 28 Mayıs 1945 tarihinde yapılan bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada "*milletvekili millet işlerinin yürümesi için bütçeye oy verebilir, bütçeyi kabul etmek hükümete itimat etmek değildir.*'' diyerek hükümete karşı muhalif tutumunu ortaya koymuştur.[58] Başbakan Saraçoğlu, hükümete dönük eleştirileri cevaplandırırken sert bir dil kullanmış, Özellikle konuşmasında Hikmet Bayur'un ismini zikir etmesi dikkat çekmiştir.[59]

Bütçe görüşmeleri, 29 Mayıs'ta sona ermiş 370 kabul ve 5 ret oyu ile kabul edilmiştir. Ret oyu veren milletvekilleri şunlardır: Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Recep Peker. Bütçenin kabulünden sonra kürsüye gelen Başbakan Saraçoğlu, verilen 5 ret oyu nedeni ile meclisten hükümete güvenoyu talebini şu cümlelerle istemiştir: "*...bütçenin kabul edilmesi iktidarda bulunan hükümete bir itimat manasını tazammun eder. Bende bunu bir itimat telakki ederim fakat arkadaşlarımla birlikte tekrar itimat istiyorum. Hükümeti ayakta tutup tutmayacağınızı göstermek lazımdır. Ben yalnız meclisin kararı ile ayakta durabilirim. Kararınız beni vazife başından ayırabilir. Kararınızı bekliyorum*.''[60]

Bütçe müzakerelerinde hükümete dönük eleştiriler hükümet ile ilgili istifa haberlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Değişiklik Ticaret Bakanı ile sınırlı kalmış, Ticaret Bakanı Celal Sait Siren istifa etmiş, yerine Raif Karadeniz Ticaret

57 *Türk Sözü*, 20 Mayıs 1945, Sayı: 6317

58 *Türk Sözü*, 19 Mayıs 1945, Sayı: 6316

59 Koçak, *İkinci Parti*, s.245

60 *Türk Sözü*,30 Mayıs 1945, Sayı: 6325

Bakanı olarak atanmıştır.[61] Değişim parti yönetimine de yansımış, Parti Genel Sekreteri Memduh Şevket Esendal, sağlık durumunu gerekçe göstererek istifa etmiştir. Esendal'in yerine **CHP** Genel Sekreterliğine Nafi Atuf Kansu vekâleten atanmıştır.[62]

Bütçe görüşmeleri nedeni ile ara verilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının görüşmelerine, 1 Haziran 1945 tarihinde tekrar başlanmıştır. Kanunun en önemli maddelerinden olan ve komisyonda birçok tartışmaya neden olan 17. maddenin meclisteki görüşmeleri de hararetli tartışmalara neden olmuştur. Araştırmamıza kaynaklık eden gazetelerden *Yeni Adana* gazetesinin 1 Haziran 1945 tarihli nüshasında, 17. maddede, 300 milletvekilinin vereceği önerge ile değişiklik yapılacağı ifade edilmektedir.[63] *Türk Sözü* gazetesinin 2 Haziran 1945 tarihli nüshasında, 1 Haziranda yapılan görüşmelerde, tasarının 14, 15 ve 16. maddelerinin kabul edildiği, 17. maddenin görüşülmesine geçildikten sonra maddenin okunması devam ederken milletvekillerinin söz talebinde bulunduğu ve maddenin sert tartışmalara neden olduğu ifade edilmektedir. Maddenin görüşmelerinde ilk sözü Alâeddin Tiritoğlu alarak, maddenin amacını ifade etmiş ve toprak reformunu sağlayacak olan maddenin 17. madde olduğunu söylemiştir. Kanun maddesinin görüşülmesi sırasında Adnan Menderes'in değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Menderes, komisyonda yapılan görüşmelerde ve bütçe müzakerelerinde yapmış olduğu eleştirilerde meseleye ekonomik boyutu ile yaklaşırken, maddenin değiştirilmesine ilişkin önergenin mecliste müzakere edilmemesine değinerek hükümet ve partinin talebi üzerine bu önergenin hazırlandığını, bu halin milli hâkimiyet esasına ve anayasaya aykırı olduğunu ifade etmiştir.[64] Menderes'in konuşmasında geçen milli hâkimiyet vurgusu dikkat çekicidir. Parti mensubu bir milletvekilinin, parti tarafından hazırlanmış olan bir önergeye karşı çıkışını milli hâkimiyet üzerinden yapması ve mecliste müzakere edilmesinin önemini vurgulaması, sonraki tarihlerde yaşanacak siyasi gelişmelerin habercisidir. Toprak Kanunu ile ilgili müzakereler 11 Haziran 1945 tarihinde sona ermiş ve kanun meclis tarafından kabul edilmiştir. Yaklaşık olarak komisyonda 4 ay gibi uzun bir süre

61 *Türk Sözü*, 1 Haziran 1945, Sayı: 6327

62 *Yeni Adana*, 1 Haziran 1945, No: 6069

63 *Yeni Adana*, 1 Haziran 1945, No: 6069

64 *Yeni Adana*, 2 Haziran 1945, No: 6070

tartışılan ve meclise gönderilen kanunun müzakereleri, Türk siyasal yaşamında yeni bir sürecin zeminini oluşturan etmenlerden olmuştur. Özellikle, 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan **Demokrat Parti**'nin kurucuları arasında yer alacak olan Adnan Menderes'in, gerek komisyonda gerekse de mecliste yapmış olduğu konuşmalarda demokrasi ve milli hâkimiyet vurguları yapması, önemli bir siyasal kişilik olarak belirmesini sağlayan faktörlerden olmuştur.

1.1.2. Milli Kalkınma Partisi

Milli Kalkınma Partisi'nin siyasi hayata dâhil olması ile ilgili gelişmelere geçmeden önce, 1945 Haziranın ilk haftalarında basında yer alan, yeni bir partinin kurulmasına ilişkin haberlere değinmek gerekmektedir. Tek partili siyasi yaşamın hüküm sürdüğü bu dönemde, yukarıda detaylı bir şekilde verdiğimiz bilgiler çerçevesinde, dönemin iç ve dış koşulları, tek parti rejiminin devamını zorlaştırmaktaydı. II. Dünya Savaşı'nın oluşturmuş olduğu koşullar, ülke içinde, başta ekonomi olmak üzere, birçok alanda sıkıntıların artmasına neden olmuştur. Özellikle ekonomi alanında alınan tedbirler ve bu tedbirlerin halka yansıması olumsuz olmuş, bu durum tek partili rejime karşı halktaki memnuniyetsizliği artırmıştır. Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi uygulaması, Toprak Mahsulleri Vergisi benzeri ekstra vergilendirmeler, halkın temel gıda maddelerinin temininde yaşadığı güçlük, karaborsa ve ihtikârın yaratmış olduğu atmosfer, Köy Enstitüleri örneğinde olduğu gibi eğitim alanında yapılmak istenen değişikliklerin halka yüklemiş olduğu ek vergilendirmeler ve angaryalar, halkın yönetimden uzaklaşmasına neden olmuştur. Gelir düzeyi düşük olan ve geçimde zorluk çeken kesimlerin yanında, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile özellikle varlıklı kesim de, iktidarın uygulamalarından rahatsız olmaya başlamış, iktidardan uzaklaşmıştır. Taner Timur bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "*...bütün bu gelişmeler CHP'yi kitlelerden uzaklaştırmış ve onu bürokratik bir kuruluş haline getirmiştir... Menderes daha sonra bu durum ile ilgili şunları söylemiştir: 'Devlet Partisi, devlet kılıcını kuşanmış, hükümet arabasına binmiş, cansız ve idealsiz bir kadrodan ibaret kalmıştır.*''[65] Bu gelişmeler tarihsel açıdan yeni siyasal gelişmelere gebeydi. Böyle

65 Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, s. 26

bir siyasal iklimde yeni parti söylemlerinin ortaya çıkması tabii bir durumdu. Yeni partinin kurulmasına ilişkin söylentiler ve haberler somut bilgilerden ve gelişmelerden ziyade, dönemin siyasi atmosferinin de tesiri ile söylentilere dayanmaktaydı. Bu durum dönemin gazetelerinde yapılan haberler için de söz konusu idi. 1 Haziran 1945 tarihinde neşredilen *Türk Sözü* gazetesinde, kurulacak yeni partiden bahisle ' *yeni bir demokrat partisi* ' manşeti atılmış, haber şu cümlelerle detaylandırılmıştır: " *yeni bir demokrat partisi* kurulacağı, Tevfik Rüştü Aras'ın kurucuları arasında bulunacağı söylentileri dolaşıyor.*'' Gazete haberin devamında kurulacak partiyi hükümette yaşanan değişiklikle şu şekilde irtibatlandırmaktadır: ''*...Bu istifa dolayısıyla(Ticaret Bakanı Celal Sait Siren'in istifası) bir aydır devam eden bir demokrat parti teşkiline dair söylentileri canlandırmıştır...*''[66] Partinin kurucularına ilişkin haberde verilen bilgiler her ne kadar doğru tahmin edilmese de, kurulacak partinin isminin doğru tahmin edilmesi kayda değer bir boyuta sahiptir. Cemil Koçak'ın, Asım Us'un hatıra notlarından aktardığına göre, Asım Us, kurulacak partinin ismini **Demokrat Parti** olarak ifade etmiştir. [67]

Aynı gazetenin 3 Haziran 1945 tarihli nüshasında, ikinci bir partinin kurulmasının söz konusu olmadığı vurgulandıktan sonra partinin gelecek seçimin arifesinde teşekkül edeceği ifade edilmektedir. Haberin devamında "*...çok yakında Türkiye'de Demokrat Parti adlı bir siyasi teşekkülün vücut bulacağı hakkında dönen şayialar mevsimsizdir. Memlekette ikinci bir partinin teşekkülü tasavvuru esasen mevcuttu. Fakat bu da ancak yeni seçimin arifesinde tahakkuk edebilir. Yeni partinin isimi ise asla kararlaşmış değildir."* denilmektedir.[68] Gazetede yeni partinin kurulması ile ilgili haberler artmış, 5 Haziran tarihli nüshada yeni partinin, **CHP** içinde yer alan milletvekilleri veya resmi görev ifa edenler tarafından kurulmasının da söz konusu olabileceği hususu belirtilmiştir. Kurulacak böyle bir partinin Müstakil Gruptan farklı bir mahiyet arz edeceği ve teşrii hayatımızda otokritik yapmaktan ileri gitmeyeceği ifade edilmektedir. Haberde, tamamen bağımsız bir partinin kurulma ihtimalinden de bahsedilerek, tanınmış kişilerin öncülüğünde kurulacak böyle bir

* Demokrat Partisi ifadesi gazetede yazıldığı şekli ile alıntılanmıştır.

66 *Türk Sözü*,1 Haziran 1945, Sayı: 6327

67 Koçak, *İkinci Parti*, s.296

68 *Türk Sözü*, 3 Haziran 1945, Sayı: 6329

partinin, gerçek anlamda demokrasi zihniyetinin bünyesine daha çok uygun olacağı vurgusu yapılmaktadır. Aynı tarihlerde ulusal yayın yapan gazetelerde de ikinci partinin teşekkülüne ilişkin haberler arka arkaya çıkmıştır. Bu haberlerde partiyi kuracak kişilerin isimleri verilmiş, bu isimler Tevfik Rüştü Aras örneğinde olduğu gibi çıkan haberleri tekzip etmişlerdir.[69] Dönemin gazetelerinde neşredilen yazılarda, yeni partinin ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır. ***Tan*** gazetesinin yazarlarından Zekeriya Sertel, yeni bir partinin kurulmasının ihtiyaç olduğundan bahsettikten sonra "*... Memlekette hakiki bir partinin başlayabilmesi için böyle bir teşekkülün vücuduna imkân bırakmayan kanuni engelleri ortadan kaldırmak halkın teşkilatlanmasına imkân vermek ve vatandaşları, muayyen prensipler etrafında partiler kurmakta serbest bırakmak lazımdır.*''[70] diyerek parti kurmak için yasal zeminin elzem oluşuna vurgu yapmaktadır.

Siyasette yeni arayışlara ilişkin Ankara'da gündemin yoğunlaştığı, yeni parti söylemlerinin konuşulduğu sırada beklenmeyen bir gelişme yaşandı. Basında ve siyasi çevrelerde isminden daha önce bahsedilmemiş bir partinin kurulması için, 7 Temmuz 1945 tarihinde başvuru yapılmıştır. Yapılan başvuruda partinin ismi **Milli Kalkınma Partisi** olarak geçmektedir. Cemiyet ana nizamnamesinin yer almaması gerekçesi ile başvuru, İstanbul valiliğince ret edilmiştir. Söz konusu eksiklik giderildikten sonra bir daha müracaat yapılmıştır.[71] İçişleri Bakanlığı'na yapılan müracaat, bakanlık tarafından incelenmiş, nizamnamede yer alan bazı maddelerin Cemiyet Kanunu'na uygun olarak tadil ve iadesi için geri gönderilmiştir. Bu durum İstanbul Valiliğince, Nuri Demirağ'a bildirilmiştir.[72] Nizamnamede gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra bir daha başvuru yapılmıştır.

Partinin kuruluşunun gecikmesinin gerekçesi, partinin isminde geçen millî tabirinin, milli ismini kullanan teşekküllerin onayının Bakanlar Kurulu onayından geçmesi nedenine bağlanmaktadır.[73]

---

69 *Türk Sözü*, 5 Haziran 1945, Sayı: 6330

70 Koçak, *İkinci Parti* s. 306-310

71 Ercan Haytoğlu, ''1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi'' *Türkler*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C.16, s. 783-84

72 *Türk Sözü*, 8 Ağustos 1945, Sayı: 6384

73 *Yeni Adana*, 7 Eylül 1945, No: 6152

Türk Sözü gazetesinin 23 Eylül 1945 tarihli nüshasında, **Milli Kalkınma Partisi**'nin kuruluşuna hükümet tarafından olumlu cevap verildiği ve partinin üç kurucusunun İstanbul Valisi tarafından çağrılarak İçişleri Bakanlığı tarafından gönderilen vesikanın tebliğ edildiği yazılmaktadır. Haberin devamında Nuri Demirağ'la görüşen bir gazeteciye, Demirağ; kayıt için yapılan hazırlıkların tamamlandığını, bir haftaya kadar Beşiktaş'ta parti binasının açılacağını ve genel merkezin Paşa Limanı'nda kalacağını söylemiştir. Demirağ, parti adına Mesuliyet namı ile bir gazetenin de çıkacağını beyan etmektedir.[74] *Yeni Adana* gazetesinin 25 Temmuz 1945 tarihli nüshasında yer alan ' *Milli Kalkınma Partisi İzmir'de gazete çıkaracak* ' haberi dikkat çekmektedir.[75] Nuri Demirağ'ın partinin gazete çıkaracağı açıklaması ile bu haber, partiyi kuracakların, kamuoyu oluşturmak adına, gündemlerinde gazete çıkarmanın olduğunu göstermektedir.

Demirağ vermiş olduğu bir başka demeçte, partiye sıralamış olduğu 9 maddelik hususlara dikkat etmeyecek kişilerin alınmayacağını beyan etmektedir. Bu hususlar şunlardır:

1-Az zamanda muhtelif kanaatlere bürünerek müteredddi haleti ruhiye taşıyanlar,

2-Sözü ile işi arasında tezat bulunanlar,

3- Parti maddelerine ve memleket zararına hareket edenlerle yabancılar amaline hizmette bulunanlar,

4-Halk arasında kötü zan ve şöhret taşıyanlar,

5-Memuriyet vazifesini suiistimal edenler ve bunlara yardımcı bulunanlar,

6-Makam sahiplerine karşı dalkavukluk edenlerle riyakârane hareketlerle benliklerini hasis menfaatlerine feda eyleyenler,

7-Türk tarihinin kutsiyetine ihanet edenler,

8-Partinin nüfuzunu suiistimal etmeye çalışanlar,

9-Parti aleyhine hilafı hakikat isnat ve beyanatta bulunanlar, partiye dâhil olduktan sonra yukarıda yazılanlardan herhangi birini irtikâp edenler de partiden

74 *Türk Sözü*,23 Eylül 1945, Sayı: 6422,

75 *Yeni Adana*, 25 Temmuz 1945, No: 6115

tardolunacaktır.[76] İfade edilen hususlar partinin dayanmış olduğu ilkeler ve ahlaki temeller hakkında da fikir vermektedir.

Parti her ne kadar faaliyet iznini daha önce almış olsa da, resmi açılışı 27 Ekim 1945'te gerçekleşmiştir.[77] *Yeni Adana* gazetesinin 31 Ekim 1945 tarihli nüshasında, özel habercimiz bildiriyor notu ile verilen haberde, haberi veren Şeref Mutluay, partinin açılışı için kendisine gönderilen davetiyede, açılışın cumartesi günü yapılacağını ifade etmektedir. Bahsedilen gün, haberin yapıldığı 31 Ekim tarihinden geriye doğru cumartesi gününe, yani 27 Ekim tarihine tekabül etmektedir.

Partinin açılış sürecinin uzun sürmesini Cemil Koçak, siyasi anlamda karar vericilerin yeni düzene geçiş ile ilgili tereddütlerine bağlamaktadır. Koçak'ın yaptığı bir başka değerlendirme, parti içi muhalefetin tasfiyesi ile **Milli Kalkınma Partisi**'nin kuruluş sürecinin denk düşmesidir. Koçak'a göre bu, ince bir siyasi taktikti ve muhalefetin parçalı bir görüntü vermesi, iktidarın istediği bir durumdu.[78]

Açılış izninin alınmasından sonra Partinin Genel Merkezi Beşiktaş'ta. resmi açılış yapılmıştır. Partinin açılış törenine aralarında İstanbul Valisi Lütfi Kırdar, Basın Bölge Reisi Hakkı Us'un da bulunduğu davetliler katılmışlardır. Demirağ, açılış ve selamlama konuşmasında, partinin hangi amaçlarla kurulduğunu izah ettikten sonra, parti umumi kâtibi ve aynı zamanda partinin üç kurucusundan olan Hüseyin Avni Ulaş kürsüye gelerek partinin umdelerini sıralamıştır. Ulaş yapmış olduğu konuşmada şunları söylemiştir**:** "*...demokrasi ile idare edilen hükümetler, milletlerini refah ve saadete eriştirmişlerdir. Aziz yurdumuz tek parti ile idare olunamazdı. Demokrasi azı ve yavaşı değil, çoğu ve iyiyi amirdir. Esas prensibimiz, feragat, fedakârlık, ahlak ve doğruluktur. Aramızda eski sarayların haremağası evet efendimcileri, müraileri (riayet edenler, ram olanlar), müdahinleri (dalkavukluk edenler), nemelazımcıları bulunmayacak ve yer almayacaklardır. Artık mazlum milletler, mağdur insanlar birbirlerine el vererek ve birbirlerinden ibret alarak kuvvetleneceklerdir. Bize meşrutiyeti getirenler halkı keyfi idareden kurtaran zevattı. Fakat etrafı sonradan yine müstebitler kapladı, bütün mücadeleler boşa gitti.*

76 *Türk Sözü*, 23 Eylül 1945, Sayı: 6422

77 Haytoğlu, s. 784

78 Koçak, *İkinci Parti* s, 676

Lisanımızla oynanıyor, mütehassıslar feryat ediyorlar, dilimizi yıkıyorsunuz diyorlar…25 senedir muhalifim, amma haksızlığa, gaddarlığa muhalifim.''[79]

Yapılan konuşmalardan sonra partililer tarafından Cumhurbaşkanına, Millet Meclisi Başkanına ve Başbakana telgraf çekilmiştir. Cumhurbaşkanı'na gönderilen telgrafta, teşekkül edecek cemiyetlere tarafsız olarak manevi yardımları talep edilmiş, Başbakan ve Meclis Başkanından da ayını meyanda talepte bulunulmuştur.[80]

Milli Kalkınma Partisi'nin nizamnamesi, partinin dayanmış olduğu ilkeler hakkında fikir edinmemizi sağlayan temel kaynaklardan biridir. Nizamname sonradan yapılan eklemelerle 108 maddeden oluşmaktadır. Nizamnamede; hükümet şekli olarak cumhuriyet benimsenmiş, cumhurbaşkanının halk tarafından ve beş yıllığına seçilmesi (üst üste aynı kişinin seçilememesi), benimsenmiştir. Seçimlerin, temsili nispi usulüne göre yapılması ve tek dereceli olması, milletvekillerinin 4 yıllığına seçilmesi, nizamnamedeki seçim ile ilgili diğer hususlardır. Nuri Demirağ, partinin siyasi ilkelerini; milliyetçilik, demokrasi ve parlamentarizm olarak ifade etmiştir. Ekonomide şahsi mülkiyete ve hür teşebbüse, sosyal menfaatlere zarar vermedikçe devlet eli ile izin verileceği savunulan ilkelerdendir.[81]

Partinin dış politikaya ilişkin görüşleri farklıdır. İslam Birliği –Şark Federasyonunun kurulması partinin hedeflerindendir.[82] Parti, ülkenin kalkınmasının köylünün kalkınmasına bağlı olduğunu savunmuş, bu çerçevede ' *köy imar planı* ' hazırlanmıştır. Plana göre, köyler birleştirilerek köy sayısı 18 bine indirilecektir. Her köy 3450 haneli, 1700 nüfuslu olacak, 24 hektar arazi üzerine inşa edilecektir. Her köyün bir milli kalkınma merkezi, tayyare meydanı, camii, çamaşırhanesi, oteli, hangarı, doğumevi, okulu, hamamı, garajı ve mezbahası bulunacaktır. Plana göre köylerin inşası için 10 bin işçi bir arada çalıştırılacak ve işsizlik sorunu da bu yolla halledilecektir.[83]

Parti, resmi açılıştan itibaren ülke genelinde örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. *Yeni Adana* gazetesinin 13 Kasım 1945 tarihli nüshasında, **Milli**

---

79 *Yeni Adana*, 31 Ekim 1945, No: 6196

80 *Yeni Adana*, 31 Ekim 1945, No: 6196

81 Haytoğlu, s. 784

82 F. Hüsrev Tökin, *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*, İstanbul, Elif Yayınları, 1965, s. 78

83 *Yeni Adana*, 12 Nisan 1946, No: 6332

Kalkınma Partisi'nin Ankara'da şube açma çalışmalarını başlattığı haber verilmeklerdir.[84]

Ankara'nın yansıra aynı tarihlerde Adana'da da şube kurmak amacı ile parti umumi idare heyeti üyelerinden parti müfettişi Hayrettin Özcan, Adana'ya gelmiş ve şube kurma çalışmalarını başlatmıştır.[85] Yine Kadirli'de parti müteşebbis heyeti 19.04.1946 tarihinde teşekkül etmiştir. Heyet şu kişilerden oluşmaktadır; Mustafa Biçer, Süleyman Şimşek, Bayram Karataş, Kemal Savrun, Kemal Tek, İbrahim Aslan.[86]

Partinin ülke geneli örgütlenme çalışmalarının devam ettiği süreçte, partiden istifa haberleri basında yer almıştır. Bu haberlerde partinin kurulma dönemi ve partinin kurucularına ilişkin yapılan değerlendirmeler, partinin, siyaseten bir karşılığının olmayacağı yönündedir.[87] Parti Genel Merkezinde siyasi parçalanma yaşanmış, kurucuları ve yöneticileri çeşitli suçlamalarla partiden ihraç süreçlerini işletmişlerdir. *Türk Sözü* gazetesinin 22 Mart 1946 tarihli nüshasında, Anadolu Ajansı'na dayandırılarak verilen haberde, partinin kurucularından Nuri Demirağ'ın partiden azledildiği şu şekilde haber verilmektedir: "*Milli Kalkınma Partisi umumi başkan vekili Cevat Rıfat Atilhan bastırıp dağıttığı beyanname ile partinin umum başkanı Nuri Demirağ'ın haysiyet divanına verilerek mezkûr divanın 3 Mart tarihli kararı ile umumi başkanlıktan azledildiğini ve yeni muvakkat bir merkez heyetinin kurulduğunu haber vermektedir.*"[88] Nuri Demirağ da bu duruma karşılık vermiş, İdare heyeti azalarının imzaları ile Cevat Rıfat Atilhan, Yaşar Çimen ve Zekai Dikin'in parti nüfuzunu suiistimal ettikleri gerekçesi ile partiden çıkarıldıklarını duyurmuştur.[89] Parti içi çekişmeler çeşitli müracaat ve suçlamalarla devam etmiştir.

Parti içi çekişmelerin olduğu bir dönemde belediye seçimlerinin erkene alınması nedeni ile parti, seçimlere hazırlıksız yakalanmış, ancak seçimlere girmeye karar vermiştir.[90] **DP**'nin seçimlere girmeyi reddettiği bir siyasi atmosferde, **Milli Kalkınma Partisi**'nin belediye seçimlerine iştirak etmesi, **CHP** açısından önemli

84 *Yeni Adana*, 13 Kasım 1945, No: 6207
85 *Türk Sözü*, 4 Kasım 1945, Sayı: 6457
86 *Türk Sözü*, 23 Kasım 1945, Sayı: 6470
87 *Yeni Adana*, 23 Nisan1946, No: 6341
88 *Türk Sözü*, 22 Mart 1946, Sayı: 6540
89 Haytoğlu, s.786
90 *Yeni Adana*, 10 Mayıs 1946, No: 6356

olmuştur. Dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, **Milli Kalkınma Partisi** Başkanlığına, seçimlere iştirak ettikleri için teşekkür etmiştir. Saraçoğlu "*Memlekette demokrasinin gelişmesi yolundaki çalışmaları kolaylaştıracağına samimi olarak inandığı kararından dolayı partiyi tebrik ve bunu bana bildirme nezaketinde bulunduğunuz için size teşekkür ederim. Memleket menfaati olan müşterek hedefimize kanaat ayrılığına rağmen el ele gidilebileceğinin güzel bir örneğini vermiş oldunuz...*" diyerek partinin seçime katılmasını memnuniyetle karşılamıştır.[91]

Millî Kalkınma Partisi teşkilatlandığı bölgelerde, seçime iştirak etmiş ancak seçimlerin yapıldığı 26 Mayıs günü, seçimlere hile karıştırıldığı gerekçesi ile yayınlamış olduğu bir beyanname ile çekilme kararı almıştır.[92]

Çekilme kararına rağmen yapılan seçimlerin neticesinde **Milli Kalkınma Partisi** bazı il ve ilçelerde belediye seçimlerini kazanmıştır. Urfa,[93] Osmaniye ve Ezin seçimin kazanıldığı yerlerdendir.[94] *Yeni Adana* gazetenin 28 Mayıs tarihli nüshasında ise, Ezin'deki seçimlerin **CHP** tarafından kazanıldığı ifade edilmektedir.[95] Osmaniye'deki seçimlerde belediye meclis üyeliklerinin dağılımı şu şekilde olmuştur: **MKP** (10), **CHP** (7), **DP** (1), Bağımsız (3).Belediye Başkanlığına **MKP**'nin belediye meclis üyesi ve aynı zamanda Osmaniye başkanı Dr. Ahmet Alkan gizli oyla seçilmiştir.[96]

Belediye Seçim sonuçlarına ilişkin yapılan değerlendirmeler, seçimlerin hangi atmosferde ve nitelikte yapıldığına da işaret etmektedir. Seçim günü bir kısım seçmenin sandığa zorla getirilmesi veya sandığa getirilen seçmenin yönlendirilmesi, dönemin gazetelerinde yer alan haberlerde dikkat çeken ayrıntılardır. Ankara'da seçimlere seçmenlerin zorla iştirak ettirildiği, Adana'da seçmenlere para karşılığında mühürlenmiş pusulaların verildiği ve seçimlerde bazı yolsuz hareketlerin yapıldığı, oy tasnifi sırasında vatandaşların ve gazetecilerin tasnif bölgesine alınmadığı iddiası gündeme taşınmıştır.[97] Manisa milletvekili Hikmet Bayur'un bu duruma ilişkin meclise verdiği önergeyi İçişleri Bakanı Hilmi Uran cevaplandırmıştır. Uran,

91 *Yeni Adana*, 16 Mayıs 1946, No: 6360

92 *Yeni Adana*, 27 Mayıs 1946, No: 6369, Metin Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1990, s. 109

93 *Türk Sözü*, 28 Mayıs 1946, Sayı: 6626

94 *Yeni Adana*, 27 Mayıs 1946, No: 6369

95 *Yeni Adana*, 28 Mayıs 1946, No: 6370

96 *Yeni Adana*, 3 Haziran 1946, No: 6375

97 *Türk Sözü*, 28 Mayıs 1946, Sayı: 6626

seçimlerin serbest bir şekilde ve emniyet içinde yapıldığını, ilk seçim denemesinin muvaffak olduğunu söylemiştir.[98] İçişleri Bakanın, açıklamasındaki ilk seçim ifadesi dikkate değerdir. Bu iddiaların yanında seçim ile ilgili yapılan siyasi değerlendirmeler günümüz seçimlerine ışık tutacak niteliktedir. *Türk Sözü* gazetesi yazarlarından Zeynel Besim Sun seçime ilişkin değerlendirmeler içeren ' *Seçimden Sonra* 'isimli yazısında şu görüşleri öne sürmektedir: "*...halkın yüzde ellisini bile seçimlere iştirak ettiremedik. Bunun sebepleri üzerinde uzun derin düşünmek lazımdır. Tasvir arkadaşımız (seçimler vaktinden evvel yapıldı da ondan) diyor; ben bu fikre katılmıyorum. Seçimler belki Demokrat Parti yönünden erken yapılmıştır. Fakat bu halk ilgisizliğinin sebeplerinden biri bile değildir. Biz asıl derdi halka rağmen adam tutma zihniyetinde aramalıyız. İstenmeyen insanlar için istemeyen insanlardan oy almak, artık günün olabilecek işlerinden sayılamıyor...*''[99]

Belediye seçimlerinin ülke gündeminde olduğu süreçte Milletvekili Seçim Kanunu'nda değişiklik yapılmasına ilişkin çalışmalar da arttı.15 Mayıs 1946'da değişiklik tasarısı meclise sunuldu. Tasarıda iki dereceli seçim sisteminin yerine tek dereceli seçim sistemi ile oy tasnifinin bekletilmeden seçimin bitiminde yapılması, siyasi parti temsilcilerinin sandık başında bulunması gibi hususlar yer almıştır.[100] Milletvekili seçim tasarısı mecliste yapılan müzakereler neticesinde, 5 Haziran tarihinde kabul edilerek yasalaşmıştır. Kanunun kabulünden yaklaşık bir hafta sonra verilen önerge ile milletvekili seçimlerinin erkene alınarak, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılması, meclis tarafından, 10 Haziran 1946'da kabul edilmiştir.[101]

Tasarının kanunlaşmasından sonra **CHP** dışındaki partilerin seçime katılıp katılmayacakları gündemi meşgul eden konuların başında gelmekteydi. Bu tartışmalar arasında **Milli Kalkınma Partisi**, Ankara'da yapılan toplantıda seçimlere katılma kararı aldı.[102]

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan ve Türk siyasal tarihindeki ilk tek dereceli ve çok parti ile yapılan seçimde, **Milli Kalkınma Partisi** varlık gösteremeyerek milletvekili çıkaramadı.

---

98 *Türk Sözü*, 1 Haziran 1946, Sayı: 6630

99 *Türk Sözü*, 31 Mayıs 1946, Sayı: 6629

100 *Türk Sözü*, 16 Mayıs 1946, Sayı: 6616

101 *Yeni Adana*, 11 Haziran 1946, No: 6382, *Türk Sözü*, 11 Haziran 1946, Sayı: 6638

102 *Yeni Adana*, 11 Haziran 1946, No: 6382, *Türk Sözü*, 19 Haziran 1946 Sayı, No: 6689

Seçimlerin yapıldığı gün partide önemli bir gelişme yaşanmıştır. Nuri Demirağ, partiden ikinci sefer çıkarılmış, Demirağ, bu duruma karşı hukuki mücadele içine girmiş, ancak mücadeleyi kaybetmiştir. Demirağ, yayınlamış olduğu bir mektupla partiden ve siyasetten ayrıldığını ilan etmiştir. Ancak sonraki süreçte partinin isminin değiştirileceği haberlerinin yayılması nedeni ile tekrar mücadeleye başlamış, bu mücadelenin sonucunda partinin başına geçmiştir. İç mücadelelerin vermiş olduğu yıpranmışlıkla, parti, girmiş olduğu seçimlerde başarı sağlayamamıştır.14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimlerde de bu durum değişmeyecektir.[103]

1954 seçimlerinde Adnan Menderes, Nuri Demirağ'ın **DP** saflarında seçime girmesi için **MKP**' nin Genel Başkanını ikna etmeye çalışmış, Demirağ, Sivas'tan **DP** listesinde bağımsız aday olarak seçimlere girmiş ve milletvekili seçilmiştir. Demirağ, 13 Kasım 1957 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Nuri Demirağ'ın ölümünden sonra parti siyasi yaşamını devam ettirememiş ve kurul toplantısını gerçekleştiremediği için 22 Mayıs 1958 tarihinde feshedilmiş sayılmıştır.[104]

1.1.3. Demokrat Parti'nin Kuruluşu

1945 yılı Türk siyasal yaşamının sonraki yaklaşık 15 yılını şekillendirecek siyasi gelişmelere sahne olmuştur. Yukarıda kısmen anlatmaya çalıştığımız siyasi gelişmelerin temel niteliği; çok partili siyasi yaşama geçişe neden olacak siyasal olgu ve olayları barındıran, siyasal arenanın yeniden şekillendiği, siyasi yelpazenin genişlediği dinamikleri içermektedir. Siyasi yaşamda yeni bir tablonun ortaya çıkmasında hiç şüphesiz ki iç faktörlerle birlikte, dış faktörler de etkili olmuştur. Totaliter ve tek adam sistemine dayalı rejimlerin egemen olduğu ülkelerin, II. Dünya Savaşında mağlubiyetinin kesinleşmeye başlaması ile kurulacak yenidünya düzeninin, demokratik ilkelerin esas alındığı bir sistem olacağı da ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin kurulacak yenidünya düzenine katılması için II. Dünya Savaşı sırasında takip etmiş olduğu savaş dışı kalmasını sağlayan denge politikasından vazgeçmesi, galip bloktan yana tavır almasına bağlıydı. 1945 yılından itibaren uluslararası

103 Haytoğlu, s. 789-91

104 Haytoğlu, s. 792-93

politikada hızla değişen güç dengesi, Türkiye'nin savaş boyunca izlediği dikkatli ve hassas denge politikasını artık olanaksız kılmakta, dahası bu tür bir politikanın temellerini ortadan kaldırmaktadır.[105] Egemen olan tek parti düzeninden vazgeçmek bu sürecin en önemli ayağını oluşturmaktaydı. Yeni bir siyasal rejimin inşasına neden olacak iç ve dış gelişmelerin neden olduğu zaruret, demokratik adımların ortaya çıkmasını hızlandırdı. Daha önce detaylarını anlattığımız Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun komisyon ve meclis müzakerelerinde ortaya çıkan muhalefet, ülkede ortaya çıkacak demokratik niteliğe sahip siyasal gelişmelerin dinamiklerinden olmuştur. Kanunun kabulünde verilen ret oyları, siyasal şekillenmenin hangi aktörler etrafında gerçekleşeceğini de göstermekteydi. Kanuna ret oyu vermiş olan, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, **DP**'nin kuruluşunda yer alacak isimlerdi. Aynı isimler parti içi muhalefetlerini **CHP** grubuna vermiş oldukları önerge ile de devam ettirmişlerdi. Tarihe ' *Dörtlü Takrir* ' olarak geçen önerge, **CHP** parti meclisinde sert tartışmalara neden oldu.

Parti gündemini işgal eden önergenin tartışıldığı bir tarihte, gazetelerde çıkan bir haber dikkat çekmektedir. Haberde, **CHP**'nin, 6 ilde yapılacak olan milletvekilli ara seçimlerinde, aday göstermeyeceği ifade edilmektedir. Haberin devamında, partinin bu kararı ile ilgili yapılan değerlendirmede; açık bulunan Kocaeli, Zonguldak, Sivas, Burdur, İstanbul ve Çorum milletvekillikleri için 17 Haziran Pazar günü seçim yapılacağı, bu seçimlerde parti merkezi tarafından aday (namzet) gösterilmeyeceği, Parti Genel Başkan Vekili ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından ilan edilmiştir. Gazete tarafından, aday gösterilmeden (parti tarafından) milletvekili seçimi yapılması, siyasi hayatımızda bir inkılâp olarak görülmüş ve yapılacak seçim, her ne kadar aynı partinin ikinci seçmenleri arasında olacaksa da, bu hareket, ilerisi için daha serbest, daha demokrat bir seçimin müjdecisi gibi karşılanmıştır.[106]

Boş bulunan milletvekilliklerine partinin aday göstermeme kararı çerçevesinde, dönemin basınında ve çeşitli hatıralarda yapılan değerlendirmeler, olumlu olmuştur. Asım Us hatıra notlarında, bu gelişmeyi umumi seçim sisteminde

105 Mücahit Karlı, *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçişdeki Dış Etkenler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 27

106 *Türk Sözü*, 8 Haziran 1945, Sayı: 6075

yeni bir gelişme hamlesi olarak değerlendirmektedir. Tan gazetesinin yazarlarından Zekeriya Sertel, 8.6.1945 tarihli ' *Serbest Seçime Doğru* ' başlıklı makalesinde, bu gelişme etrafında detaylı bir değerlendirme yaparak, bu gelişmenin önemine işaret etmekle birlikte, siyasi partilerin kurulmasına engel teşkil eden kanuni duruma işaret ederek basın özgürlüğüne vurgu yapmaktadır.[107] *Yeni Adana* gazetesinde Ahmet Remzi Yüreğir'in imzasını taşıyan ' *Daima Kuva-yı Milliyecilik Hamlesi, Daima Kemalist Rejim*' başlıklı yazıda "*kurulacak yeni parti ve seçilecek milletvekillerinin esas ve gayeleri; daha doğrusu vatan ve millet parolaları şu olmalıdır: Daima Kuva-yı Milliyecilik Hamlesi, Daima Kemalist Rejim!* "[108] değerlendirmesinde bulunarak, kurulacak partinin dayanacağı siyasi anlayışın çerçevesini çizmektedir.

Bu tartışmalar arasında parti grubuna verilmiş olan önerge grupta görüşülmüş, neticede önerge reddedilmiştir. Reddedilen önergede; Atatürk dönemindeki gelişmelere değinilerek ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile dünyanın en demokratik anayasasının meydana getirildiği, milli denetimin en geniş şekilde yapılması imkânın sağlandığı ifade edilmektedir. 1925'ten sonra irticayı kırmak gayesi ile siyasi hürriyetlerde bazı sınırlamaların yapıldığı ifade edilen önergenin devamında, Atatürk'ün devleti demokratikleştirme idealinden bahsedilerek Serbest Fırka deneyiminin de bunun sonucu olduğu, yaşanan bu tecrübenin tepkiler uyandırdığı, bunun neticesinde siyasi hürriyetlerin yeni bir takım kısıtlamalara uğratıldığı ifade edilmektedir. Demokratik tekâmülün bütün bu olumsuzluklara rağmen devam ettirildiği, bu çerçevede bağımsız milletvekillerine ayrılan oranın artırıldığı ifade edilmiş, ancak II. Dünya savaşının yaratmış olduğu koşullar nedeni ile siyasi sınırlamaların arttığı, bu durumun anayasanın demokratik ruhundan uzaklaşmaya neden olduğu vurgulandıktan sonra, **CHP** içinde etkisiz olan Müstakil grubun oluşumundan bahsedilmiştir. Sonraki satırlarda, dünyadaki siyasi gelişmelere değinilerek, demokratik hayatı tecelli ettirmek zamanının geldiğine vurgu yapılmaktadır. Takrirde yer alan 3 maddelik talep, takririn ruhunu oluşturmaktadır. Bu maddeler şunlardır:

107 Koçak, *İkinci Parti*, s. 359-60 (Aktaran)

108 *Yeni Adana*, 11 Haziran 1945, No: 6077

1-Milli hâkimiyetin en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan meclis kontrolünü, anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamı ile uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin alınması,

2-Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetini daha ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanun'umuzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkânının sağlanması,

3-Bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tamamıyla uygun bir şekilde yeni baştan tanzimi.

Önergenin devamında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihinde Gençlik Bayramı münasebeti ile yapmış olduğu konuşmaya atıf yapılarak, verdikleri önergenin zamanlamasından bahsedilmiştir. Önerge parti grubunda 12 Haziran 1945 tarihinde görüşülmüş ve reddedilmiştir.[109] Metin Toker, 11 Haziran 1945 tarihinde CHP İdare Kurulu'nun yapmış olduğu toplantıya bizzat İnönü'nün başkanlık yaptığını ve bu toplantıda önergeye ilişkin görüşlerini belirttiğini, önerge sahiplerinin muhalefet etme biçimi hakkında şu değerlendirmeyi yaptığını aktarmaktadır: " *bunu parti içinde yapmasınlar. Çıksınlar, karşımıza geçsinler, teşkilatlarını kursunlar ve ayrı bir parti olarak mücadeleye girişsinler...*"[110] İnönü'nün yukarıdaki açıklamasına bakılırsa **CHP**, içindeki muhaliflerin kuracağı parti vasıtası ile totaliter olma eleştirilerini izole etmekle birlikte partiyi muhalefetleri ile zayıflatan, partinin politikalarından memnun olmayan kesimleri de ayıklanmış olacaktı.[111]

İsmet İnönü'nün yapmış olduğu bu değerlendirme, 1 Kasım 1945 tarihinde meclisin açılışında yapmış olduğu konuşmada yer alan, iktidar partisinin karşısında bir muhalefet partisinin gerekliliğine ilişkin değerlendirmesi ile örtüşmektedir. Böylece Dörtlü Takrir parti içindeki muhalefeti belirgin hale getirmiş ve yeni bir partinin oluşmasında önemli siyasi belgelerden olmuştur. Önergenin reddedilmesinden bir gün sonra Celal Bayar, Matbuat Kanunun 50.maddesinin değiştirilmesine ilişkin Büyük Millet Meclisi'ne önerge verdi. Bayar'ın vermiş olduğu önergede, memleketin umumi siyasetine dokunacak yazı yazan gazete ve dergilerin, muvakkaten kapatılması salahiyetinin, bakanlar kuruluna değil,

109 Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 359-62

110 Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950* ,s. 67

111 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, s. 487

mahkemelere verilmesi ve yeni matbuat kanunun 17.maddesine '*gazete ve mecmua çıkarmak isteyenlere müracaat tarihinden başlayarak bir ay içinde bu muamele tamamlandığı takdirde ruhsatname verilmiş sayılır*' fıkrasının eklenmesi istenmekteydi. Bayar'ın bu talebi görüşülmek üzere ilgili komisyona havale edilmişti.[112] *Yeni Adana* gazetesinin 22 Haziran 1945 tarihli nüshasında, Celal Bayar'ın vermiş olduğu teklifin ileri bir tarihe bırakıldığına yer verilmekte, önergenin geri bırakılmasının nedeni şu şekilde ifade edilmektedir: "*...bugünkü Dünya hadiselerinin... Bayar'ın teklifinin şimdilik geri bırakılmasını icap ettirdiği kanaati izhar edilmektedir. Meclisin yaz tatilini müteakip Matbuat Kanunun topyekûn ele alınarak günün şartlarına ve ihtiyaçlarına göre uygun bir hale getirileceği söylenmektedir.*"[113] Parti ve meclis zemininde belirginleşmeye başlayan muhalefete ilişkin basında yapılan değerlendirmeler, isimler zikir edilmeden, ülke yönetiminde tek parti rejiminin yetersizliği ve muhalefet partisinin gerekliliği hakkında yazıların arttığı görülmektedir. Bu yazılardan biri, *Yeni Adana* gazetesinde, Aydın Remzi Yüreğir tarafından yazılan ' *Bir Açıklama Ve Bir Hakikat* ' başlıklı yazıdır. Yüreğir bu yazıda "*...Artık açık olarak söylemek lazımdır ki, gerek toprak kanunu müzakereleri, gerek bütçe konuşmaları sistemli bir kontrol cihazının ihtiyacını belirtmiştir. Halen Müstakil Grup tarafından yapılan bu işin istenilen bir şekilde olmadığı kanaatine varılmış ve iyi bir kontrol ve murakabe kuvvetinin kurulması arzu edilmiştir ki, bu arzular yeni bir parti kurulması fikrini ortaya atmıştır...*" demektedir.[114]

Yazıda dikkat çeken husus, kurulacak partiye ' *sistemli bir kontrol cihazı*' tanımlaması ile biçilen roldür. Aynı gazetede 28 Haziran tarihinde yazılan ' *Tek Parti Çok Parti* ' başlıklı yazıda, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Dönemi'nde ortaya çıkan partilerin yaşamış olduğu siyasal serüvenden bahsedilerek, İttihat ve Terakkinin diğer parti mensuplarına yapmış olduğu uygulamalar eleştirilmektedir. Yazıda benzer uygulamalara **Serbest Fırka** mensuplarının da muhatap olduğu ifade edildikten sonra dönemin Vakit gazetesi başyazarı Asım Us' un yazmış olduğu ' *Milli Birlik Düşmanları* 'isimli makalesindeki "*...Demokrasi adına Türklere parti mücadelesi tavsiye edenler, şayet gaflet içinde fikri muvazenelerini şaşırmış olanlar değilse,*

112 *Yeni Adana*, 13 Haziran 1945, No: 6079

113 *Yeni Adana*, 22 Haziran 1945, No: 6087

114 *Yeni Adana*, 14 Haziran 1945, No: 6080

mutlaka Türk milletinin birliğine düşman olanlar yahut bu düşmanlara hizmet edenlerdir.'' değerlendirmesi sert cümlelerle eleştirilmektedir.[115]

İçeride çok partili siyasi hayatın filizlenmesine ilişkin yaşanan gelişmeler ve tartışmalar arasında, 15 Ağustos 1945 tarihinde mecliste, Birleşmiş Milletler Anayasası ile Milletlerarası Daimi Adalet Divanı Statüsünün Onanması Hakkındaki Kanun tasarısı görüşmeleri yapıldı. Bu görüşmelerde Adnan Menderes söz alarak, Birleşmiş Milletler Anayasasına katılan milletlerin kabul ve taahhüt ettikleri hususun serbest oy yolu ile milli iradenin hâkim kılınması olduğunu, bu nedenle varsa milli iradenin önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir.[116]

Görüldüğü gibi Menderes, meclise gelmiş olan tasarı vasıtası ile içeride atılması lazım gelen adımları hükümete hatırlatmaktadır. Menderes'in konuşmasından sonra kürsüye gelen Mümtaz Ökmen, Menderes'i eleştirdi. Ökmen'e cevap vermek amacı ile kürsüye Fuat Köprülü gelmiş, konuşması **CHP** sıralarında tepki ile karşılanmıştır. Köprülü'nün bu tepkiler sırasında sarf ettiği şu cümleler dikkat çekmektedir: "*...bu yaptığınız, kemâl-i teessüfle söyleyebilirim ki, şimdi tasdik ettiğimiz ve lehinde nutuklar söylediğimiz fikir hürriyetinin tam tersidir…*"[117]

Mecliste yaşanan bu tartışmalardan sonra **CHP**'nin resmi yayın organı olan Ulus gazetesinin Başyazarı Falih Rıfkı Atay, yazmış olduğu yazıda, muhalifleri eleştirmekteydi. *Yeni Adana* gazetesinde Refii Bülend imzası ile yazılan yazıda; "*Falih Rıfkı Atay muhalifleri öyle bir tasvir etti ki, bu yazıyı okuduktan sonra, eğer varsa aramızda bulunan muhaliflere pılıyı pırtıyı toplayıp yâd ellere gitmek düşüyor… Maalesef ittihatçılar böyle düşündüler, Serbest Fırka zamanında çoğumuz böyle düşündük ve nihayet bugün de hala böyle düşünüyoruz…*"[118] ifadesi ile Atay eleştirilmiştir.

Eylül 1945 tarihinde muhalifler ile **CHP** parti yönetimi arasında cereyan eden tartışmalar başka bir aşamaya evirildi. Tartışmaların alevlenmesini sağlayan gelişme, Ağustos ayından itibaren Vatan Gazetesi'nde yazı yazmaya başlayan Adnan Menderes ile Fuat Köprülü'nün yazılarında parti yönetimine ve hükümete yönelik

115 *Yeni Adana*, 28 Haziran 1945, No: 6092

116 Koçak, *İkinci Parti*, s. 587 (Aktaran)

117 Halit Tanyeli, Adnan Topsakaloğlu, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950*, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958, , s. 21

118 *Yeni Adana*, 21 Ağustos 1945, No: 6138

yapmış olduğu eleştirilerdir. Fuat Köprülü, Vatan Gazetesi'nde 25 Ağustos ile 6-7 Eylül tarihlerinde Ulus gazetesi başyazarı Atay'a cevaben yazmış olduğu yazılarda, Atay'la birlikte parti yönetimine ve hükümete karşı tutumunu net ve sert bir üslupla ortaya koymuştur.[119]

Basın mensupları ile muhalifler arasında tartışmaların yoğunlaştığı bu tarihlerde, Başbakan Saraçoğlu'nun, basın mensupları ile yapmış olduğu toplantıda vermiş olduğu demeçte, dile getirilen konular ve basın mensuplarını baskı altına almaya dönük kullanılan üslup dikkat çekicidir.[120] Bunun kadar dikkat çekici olan bir diğer noktada, Saraçoğlu'nun bu değerlendirmelerine karşılık, 13 Eylül 1945 tarihinde Vatan Gazetesi'nde Adnan Menderes'in yazmış olduğu yazıda, Başbakan'a vermiş olduğu cevaptır. Partiye mensup bir milletvekilinin, hükümetin başındaki kişiyle, basın yolu ile muhatap olması parti içinde yaşanacak muhtemel tasfiyeleri hızlandıran gelişmelerden olmuştur. 6 ve 11 Eylül tarihlerinde Aydın milletvekili Adnan Menderes ve Kars milletvekili Fuat Köprülü'ye hitaben Parti Genel Sekreter Vekili Nafi Kansu imzası ile gönderilen yazılarda, her iki milletvekilinden parti tüzüğüne aykırı hareket ettikleri gerekçesi ile izahat istenmiştir. İki milletvekili 13 Eylül tarihinde partinin yazılarına vermiş oldukları cevapta, tutum ve davranışlarının parti tüzüğü ve programı ile uyumlu olduğunu ifade etmişlerdir.[121] Verilen cevaplardan yaklaşık bir hafta sonra, 21 Eylül 1945 tarihinde, Genel Başkanvekili Başbakan Saraçoğlu'nun başkanlığında toplanan **CHP** Başkanlık Divanı, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün vermiş oldukları savunmayı incelemiştir. Verilen karar şu şekildedir:"*...Aydın milletvekili Adnan Menderes ile Kars Milletvekili Fuat Köprülü'nün karakter ve faaliyetleri Cumhuriyet Halk Partisi'nin hareket ve prensiplerine zıt görüldüğünden bu iki milletvekilinin Cumhuriyet Halk Partisi ile olan ilgilerinin kesilmesine oy birliği karar vermiş ve bu karar onaylanmıştır.*''[122] Böylece partiye muhalif iki milletvekilinin, parti içinde muhalefet yapma imkânları ortadan kalkmıştır. Yaşanan bu gelişmelere yeni bir gelişme daha eklenmiş, İzmir Milletvekili Celal Bayar, 28 Eylül tarihinde meclise göndermiş olduğu mektupta milletvekilliğinden istifa ettiğini açıklamıştır. Mektupta, istifanın gerekçesi

119 Tanyeli, Topsakaloğlu, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950*, s. 22-23

120 *Yeni Adana*, 6 Eylül 1945, No: 6151

121 Tanyeli, Topsakaloğlu, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950*, s. 22-23, 27- 29

122 *Türk Sözü*, 22 Eylül 1945, Sayı: 6421

belirtilmemişti. Dikkati çeken husus Bayar'ın partiden değil, milletvekilliğinden istifa etmesi idi. Bayar'ın istifası ile ilgili basında uzunca bir süre yorumlar yapıldı. Yorumlar Bayar'ın ayrı parti kuracağı veya siyasetten çekileceği yönündeydi.[123] Celal Bayar'ın istifası ile ilgili İzmir eski milletvekili Refik Şevket İnce'nin yaptığı açıklama, Bayar'ın istifasına ilişkin farklı bir değerlendirmeyi içermektedir. Refik Şevket İnce, Bayar'ın istifasının partiden yapılan ihraçları protesto etmek amacı ile olduğunu söylemektedir.[124]

Celal Bayar'ın partiden istifa etmesinden bir müddet sonra, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün meclisin açılışında yapmış olduğu konuşma, **Demokrat Parti**'nin yanı sıra başka partilerin kurulma süreçlerini hızlandıracak nitelikteydi. İnönü konuşmasının ilk kısmında, dış politika ile ilgili yapmış olduğu uzun bir değerlendirmeden sonra yapmış olduğu şu vurgu Türkiye'nin siyasal anlamda entegre olacağı rejim ile ilgili fikir vermekteydi: " *medeni bir millet ve devlet olarak insanlık ailesinin çalışkan ve faideli bir uzuvu olmaktan başka bir siyasi hedefimiz yoktur.* '' İnönü'nün konuşması iç politikaya ilişkin değerlendirmelerle devam etmişti. Yeni kurulmuş olan devletin hangi anlayış temelinde kurulduğu ve kurulan rejimin hangi değişiklikler neticesinde ortaya çıktığı, yapılan bu değişikliklerin mecliste yapıldığı vurgusundan sonra, rejimin temel karakterinin demokrasi olduğu şu cümlelerle iddia edilmekteydi: "*...Demokratik karakter cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük hiçbir zaman prensip olarak kabul olunmadıktan başka zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir...*'' Konuşmasının devamında, geçmişte çok partili siyasi yaşama geçiş teşebbüslerinden bahseden İnönü, bunun gerçekleşmemesini bir talihsizlik olarak nitelendirdikten sonra, yeni süreçte, bu durumun gerçekleşmesinin gerektiğini Millet Meclisi'nin denetim vazifesi ile irtibatlandırarak "*...bizim en büyük eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır.*" değerlendirmesinde bulunmuştur. İnönü, ülkedeki siyasal gelişmelerin aldığı rotayı ve ortaya çıkacak demokratikleşme süreci ile ilgili inancını beyan ettikten sonra, ifade özgürlüğüne, değiştirilmesi gündeme getirilen matbuat kanunu çerçevesinde değinmiş, söz ve yazı hürriyetinin halk idaresinin ortak temeli olduğunu vurgulamıştır. Bu alanlarda

123 *Türk Sözü*, 29 Eylül 1945, Sayı: 6427

124 Koçak, *İkinci Parti*, s. 705 (Aktaran)

muhtemel değişikliğin olabileceğini, ancak bu değişikliğin ülkenin güvenliğine, bünyesine ve ihtiyacına uygun olması gerektiğini ifade etmiştir. İnönü'nün, 1947 yılında yapılacak seçimlerin tek dereceli seçim sistemi ile yapılacağı vurgusu, konuşmanın en önemli noktalarındandır. Seçimlerden bahisle, muhtemel kurulacak partilerin meclis içinden veya dışından olma ihtimalini ifade eden Cumhurbaşkanı İnönü, ortaya çıkacak partileşme sürecinin hızlanmasını sağlamıştır.[125]

Tek dereceli seçim sisteminin hayata geçirilmesi, İnönü'nün meclisteki konuşmasından önce de zaman zaman basında yer bulmuştu. *Türk Sözü* gazetesinin Ankara muhabirine dayandırdığı habere göre tek dereceli seçim sisteminin **CHP** tarafından uygulanmasının kararlaştırıldığı iddiasına yer verilmektedir.[126]

Akşam gazetesinin Başyazarı Necmeddin Sadak, 6 Kasım 1945 tarihli *Yeni Adana* gazetesinde çıkan yazısında, İsmet İnönü'nün mecliste yapmış olduğu konuşmayı değerlendirmiştir. Sadak, "*... Tek dereceli seçimi, yazı ve söz hürriyetini, yeni partiler kurulması imkânlarını hazırlayacak kanun değişikliklerini daha geniş bir demokrasinin esası olarak bildiren iç politika kısmı da memlekette yeni ilerleme ufukları açmaktadır.*" sözleriyle, muhtemel demokratikleşme çabalarını olumlu olarak değerlendirilmektedir.[127] Gazete, aynı nüshasında, anayasa ve anayasaya aykırı kanunlarda yapılacak değişikliklere ilişkin çalışmaların, İnönü'nün meclisteki konuşmasından sonra yapılmasını, bir direktif olarak değerlendirmiştir.

İnönü'nün konuşması, ayrı partilerin kurulmasına dönük gelişmeleri hızlandırırken, **CHP'**de, parti politikalarına muhalif vekillerle ilgili parti içi süreci işletmeye devam etti. Daha önce Menderes ve Köprülü'nün partiden ihraç edilmelerinden sonra Bayar vekillikten istifa etmişti. Dörtlü Takriri parti grubuna sunmuş olan kişilerden biri de İçel milletvekili Refik Koraltan'dı. Koraltan, Menderes ve Köprülü'nün partiden ihracı hakkında Vatan gazetesinde yazmış olduğu yazıda partiyi eleştirdi. Koraltan, her iki milletvekilinin parti tüzüğüne aykırı bir şekilde partiden çıkarıldıklarını iddia etmekteydi. Parti, bunun üzerine, Koraltan'dan savunma istedi.[128] *Türk Sözü* gazetesinin 27 Kasım 1945 tarihli haberine göre, Koraltan hakkında partinin vereceği karar, parti genel divanınca, parti grubuna

125 *Yeni Adana*, 2 Kasım 1945, No: 6198

126 *Türk Sözü*, 17 Ekim 1945, Sayı: 6442

127 *Yeni Adana*, 26 Kasım 1945, No: 6201

128 *Türk Sözü*, 6 Kasım 1945, Sayı: 6458

bırakılmıştı.[129] 27 Kasım'da Grup Başkanvekili Recep Peker'in başkanlığında toplanan parti grubunda, Koraltan'ın daha önce vermiş olduğu yazılı cevap okunmuştur. Koraltan, grupta yaptığı konuşmada, daha önceki iddialarını tekrarlamıştır. Yapılan müzakereler neticesinde Koraltan'ın partiden çıkarılmasına ve bu kararın genel başkanlık divanına arzına 280 kabul ve 1 ret oyu ile karar verilmiştir.[130] Ret oyu veren milletvekili, parti içi muhalefeti ile bilinen Hikmet Bayur'du.[131]

Aslında parti içi muhalefeti yürüten milletvekillerinin muhalefetinin, Dörtlü Takrirle belirginleştiği süreçte, yeni bir partinin kurulacağı ile ilgili iddialar ve haberler artmaktaydı. 1 Haziran 1945 tarihinde *Türk Sözü* gazetesinde çıkan haberde, kurucuları arasında Tevfik Rüştü Aras'ın da yer alacağı **Demokrat Partisi**'nin kurulacağı bilgisi okurlarla paylaşılmaktaydı.[132]

Gazete, 3 Haziran tarihli nüshasında, kurulacak partinin şimdilik kurulmasının mevzubahis olmadığını, partinin 1947 yılında yapılacak seçimlerin öncesinde kurulacağı ihtimalinden bahsetmektedir. Haberde dikkat çeken bir husus ta kurulacak partinin isminin, **Demokrat Parti** olarak ifade edilmesiydi.[133]

Gazetede yeni partinin kurulacağı ile ilgili haberler yer almaya devam etti. 5 Haziran tarihli nüshada kurulacak yeni partinin **CHP** içinde yer alan milletvekilleri veya resmi görev ifa edenler tarafından kurulmasının da söz konusu olabileceği hususu belirtilerek, böyle bir partinin Müstakil Gruptan farklı bir mahiyet arz etmesi ve teşrii hayatımızda otokritik yapmaktan ileri gitmeyeceği ifade edilmekteydi. Haberde, tamamen bağımsız bir partinin kurulma ihtimalinden de bahsedilerek, tanınmış kişilerin öncülüğünde kurulacak böyle bir partinin, gerçek anlamda demokrasi zihniyetinin bünyesine daha çok uygun olacağı vurgusu yapılmıştı.[134]

Kurulacak parti ile ilgili haberler Aralık ayı başında arttı. Celal Bayar, 1 Aralık tarihinde yapmış olduğu açıklamada, yeni bir parti kurmaya karar verdiğini açıkladı. *Türk Sözü* gazetesi, 2 Aralık 1945 tarihli nüshasında bu gelişmeyi

129 *Türk Sözü*, 27 Kasım 1945, Sayı: 6473

130 *Yeni Adana*, 28 Kasım 1945, No: 6217

131 Koçak, *İkinci Parti,* s. 757 (Aktaran)

132 *Türk Sözü*, 1 Haziran 1945, Sayı: 6327, *Yeni Adana*, 27 Kasım 1945, No: 6216

133 *Türk Sözü*, 3 Haziran 1945, Sayı: 6329

134 *Türk Sözü*, 5 Haziran 1945, Sayı: 6330

okuyucularına "*Eski Başbakan ve İzmir Milletvekili Celal Bayar Kemalist rejim ve ideolojisi çerçevesi içinde bir parti kurmağa karar verdiğini açıklamıştır…*'' şeklinde duyurmuştur. Haberin devamında partiden ihraç edilen Menderes, Köprülü ve Koraltan'ın partinin meclisteki temsilciliğini kesin kabul edecekleri de yer almaktadır. Kurulacak partinin Kemalist rejim ve ideolojisi çerçevesi içinde kalacağı vurgusu, yeni partinin **CHP**'den farklı bir ideolojik zemine sahip olmayacağı beklentisini yansıtmaktadır.[135]

Yeni bir parti kurmaya karar veren Celal Bayar **CHP**'den istifa etti. *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazetelerinin 4 ve 5 Aralık 1945 tarihli nüshalarında, Bayar'ın **CHP**'den istifa ettiği ve partiyi kuracak kişilerle parti programının tespiti hakkında çalışma yaptığı bilgisi verilmektedir. Parti programının politik kısmının, daha önce verilmiş olan dörtlü takrire gönderme yaparak, demokrasiye daha fazla yaklaşma esaslarına dayalı olacağı belirtilmektedir. Haberin devamında parti programının basın ve ifade hürriyetini sınırlayan anayasal ve yasal mevzuatın değiştirilmesini içereceği, ekonomide mutedil devletçilik anlayışı ile birlikte tüccar ve küçük sanayiciyi sıkan tedbirlerin kaldırılmasının yer alacağı ifade edilmektedir. Partinin adının ise Halk Demokrat Partisi olacağı belirtildikten sonra bunun söylenti olduğu, haberin devamında yer almaktadır.[136]

Yeni Adana gazetesindeki haberinin son kısmında, **CHP**'nin resmi yayın organı olan Ulus Gazetesi'nin Başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın, kurulacak parti ile ilgili yazmış olduğu yazıdan alıntı yapılarak, Atay'ın değerlendirmesine yer verilmiştir. Değerlendirmede dikkat çeken en önemli husus, partinin kurucusu olacak Celal Bayar ve kuracağı partiye ilişkin beklentilerdir. Atay "*Celal Bayar'ın Kemalizm davasına ve Türk devrim geleneklerine uygun bir muhalefet partisi kurmağa ve işletmeğe muvaffak olmasını biz en aşağı kendisi ve arkadaşları kadar dilemekteyiz. Celal Bayar, bizim partimizde fazileti, dürüstlüğü ve ülkücülüğü ile şöhret kazanmıştır. Karşımızda bu vasıflı bir liderin muhalefet partisi bulmaktan memnun olmamak imkânı var mıdır?*''[137] diyerek kurulacak partiye ilişkin memnuniyetini dile getirmiştir.

---

135 *Türk Sözü*, 2 Aralık 1945, Sayı: 6478

136 *Yeni Adana*, 5 Aralık 1945, No: 6222, *Türk Sözü*, 4 Aralık 1945, Sayı: 6479,

137 *Yeni Adana*, 5 Aralık 1945, No: 6222

Kurulacak yeni parti ile ilgili haberlerde, partiye katılacak muhtemel isimlere de yer verilmektedir. Bu haberlerin birinde İzmir eski milletvekili Refik Şevket İnce ile İzmir parti müfettişi Kamuran Örs'ün **CHP**'den istifa ettikleri ve kurulacak yeni partiye katılacaklarına dairdir.[138]

Parti kurulma çalışmaları sırasında önemli bir gelişme olmuştu. Bu gelişme, yeni partiye ilişkin kurulduktan sonra da sık sık gündeme gelen muvazaa partisi olduğu iddialarının dayandırıldığı Celal Bayar- İsmet İnönü görüşmesidir. *Yeni Adana* gazetesinin 7 Aralık 1945 tarihli nüshasında yer alan haberde, Celal Bayar ile İsmet İnönü'nün yapmış olduğu görüşmeden bahsedilmektedir. Görüşmenin konu olduğu haberde yer alan şu bilgi, görüşmenin içeriği hakkında fikir verici niteliktedir. Haberde **"***... Cumhuriyet Halk Partisi mahfillerinde de doğacak parti için iyi niyetler beslendiği...*'' ifade edilmektedir.[139]

Metin Toker, yukarıda bahsi geçen Bayar ile İnönü arasındaki görüşmeyi teyit ederek, Celal Bayar'ın parti kurucularının da izni ile parti programını İnönü'ye götürme talebinde bulunduğunu ve programı İnönü'ye götürdüğünü, yapılan görüşmede, İnönü'nün, sormuş olduğu sorulara olumlu cevap aldıktan sonra partinin kurulmasına olumlu yaklaştığını ifade etmektedir.[140] Partinin muhalefet değil murakabe partisi olacağına ilişkin temenni ve tahminlerde haberlerde yer almaktadır. Basında yer alan bir diğer husus ta, partinin ismi ile ilgili yapılan tahminlerdir. Bu tahminlerde partinin isminin Demokrat Halk Partisi olacağı yönündedir. Samet Ağaoğlu siyasi günlüklerinde, parti kurulmasına ilişkin çalışmalar sırasında, Bayar'a yazmış olduğu mektupta, böyle bir çalışmanın içinde yer almak istediğini, Celal Bayar'ın da yazmış olduğu cevabi mektupta, partinin resmi başvurusu tamamlandıktan sonra kendisi ile temas edeceğini, kurulacak partinin ismini ' Demokrat Halk Partisi ' olarak ifade ettiğini aktarmaktadır.[141] Başka bir haberde de, partinin ismi, Halk Demokrat Partisi olarak zikir edilmiştir.[142] Partinin kuruluşunun ilan edildiği tarih yaklaştıkça, **Demokrat Parti** isminin ön plana çıktığı görülmektedir.

---

138 *Türk Sözü*, 6Aralık 1945, Sayı: 6481, *Yeni Adana*, 6 Aralık 1945, No: 6224

139 *Yeni Adana*, 7 Aralık 1945, No: 6225

140 Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, s. 80-81

141 Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük, Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, Yayına Hazırlayan Cemil Koçak, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.38

142 *Türk Sözü*, Sayı: 6496

Bu arada *Yeni Adana* gazetesinde, kurulacak parti ile ilgili, aynı zamanda **CHP** Milletvekili olan ve İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden Halil Menteşe'nin görüşlerine yer verilmekteydi. Menteşe, İzmir Lisesi Mezunlarının geleneksel toplantısında yapmış olduğu konuşmada, partinin Celal Bayar tarafından kurulmasının önemini vurgulamış, İnönü'nün yüksek hakem sıfatı ile Bayar'ı davet etmesini övmüştür. Menteşe bu gelişmeleri, demokrasi hayatının mesut günleri olarak vasıflandırmıştır. Konuşmada dikkat çeken husus İnönü'nün hakem rolünden bahsedilmesidir. Menteşe konuşmasında, ikinci bir partiye olan ihtiyacı murakabe cihetiyle ihtiyaç olarak görürken, Celal Bayar'ın ittihatçılığından bahsetmesi dikkat çeken bir diğer noktadır.[143] Bir anlamada, partinin, devletin temel paradigmasını benimsemiş kişiler eli ile kurulması, **CHP**'yi rahatlatan faktörlerden olmuştur.

Türk basınında çok partili siyasi hayata geçiş ile ilgili haber ve değerlendirmelerin yoğunluk kazandığı bir dönemde İngiliz gazetesi Times'da ' Türkiye'de Politika ' başlığı ile çıkan bir makalede, ülkedeki siyasal gelişmeler konu edinmektedir. Makalede Celal Bayar öncülüğünde gerçekleşecek siyasi teşebbüs ile ilgili: "*...Halk Partisi'nin sıkı disiplininden memnun olmayan Celal Bayar, diğer kimselerin kurmakta oldukları merkez veya liberal parti, yeni burjuvanın bir kısmını kendi tarafında kazanabilir...*'' değerlendirmesi yapılmaktadır.[144]

Yeni partinin kurulma çalışmaları arasında önemli bir gelişme daha yaşanmıştır. Daha önce **CHP** Grup Başkanvekilliği görevini de yapmış olan Antalya Milletvekili Cemal Tunca partiden istifa etmiştir.[145] Bir diğer önemli gelişme ise, mecliste, bütçe müzakereleri sırasında, Manisa milletvekili Hikmet Bayur'un yapmış olduğu eleştirilerdir. Parti idare heyetinin ihraç talebi neticesinde Parti grubu Bayur'un savunmasını istemiştir.[146]

Yaşanan bu siyasi hareketlilik arasında mecliste bütçe müzakereleri yapılmıştır. Müzakereler sırasında yeni parti oluşumu içinde yer alan ve daha önce partiden ihraçları gerçekleşen milletvekillerinin müzakerelere dâhil olmaması dikkat çekmekle birlikte, bu milletvekilleri, bütçeye ret oyu vermiştir. Ret oyu veren

143 *Yeni Adana*, 12 Aralık 1945, No: 6229

144 *Yeni Adana*, 17 Aralık 1945, No: 6233

145 *Yeni Adana*, 22 Aralık 1945, No: 6236

146 *Yeni Adana*, 25 Aralık 1945, No: 6240, *Türk Sözü*, 25 Aralık 1945, Sayı:6497

vekiller Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve bir müddet önce partiden istifa eden Cemal Tunca'dır.[147]

Mecliste yaşanan bu gelişmeler arasında Celal Bayar, 28 Aralık tarihinde vermiş olduğu bir demeçte, parti için resmi makamlara müracaatın bir haftalık bir zaman dilimi içinde yapılabileceğini kamuoyu ile paylaşmıştır. Nitekim Bayar'ın söylediği zaman dilimin bitiminde, partinin kuruluşu için İçişleri Bakanlığı'na partinin kurucularından Refik Koraltan tarafından resmi müracaat yapılmış ve aynı gün partinin kuruluşuna izin verilmiştir.[148]

Burada **Demokrat Parti**'nin kuruluşu ve kurucuları bağlamında Maurıce Duverger'in partilerin oluşumu ve ortaya çıkışı ile ilgili görüşlerini aktarmak faydalı olacaktır. Duverger, partileri parlamento içi ve parlamento dışı oluşan ve ortaya çıkan partiler şeklinde tasnif etmektedir.[149] **Demokrat Parti** kurucuları, **CHP**'de siyaset icra eden kişilerdi. Duverger'in tasnifi esas alınırsa, **Demokrat Parti**, parlamento içinden doğmuş bir partidir. Zaten **DP**'den **ö**nce kurulmuş olan **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** ile **Serbest Fırka**, kuruluşları itibari ile bu niteliğe sahipti. Osmanlı'dan bu yana ortaya çıkmış olan siyasi teşekküllerin, devletin farklı kademelerinde yer almış kişilerin öncülüğünde gerçekleşmesi, Türk siyasal yaşamının en önemli özelliklerindendi. İktidar ve muhalefet bloklarının dayandığı temel kadrolar, asker ve sivil bürokrasi içinden çıkmaktaydı. Bu durum, Meşrutiyet dönemlerinde teşekkül etmiş oluşumlar için geçerli olduğu gibi, Cumhuriyet dönemi siyasi teşekkülleri için de geçerli idi. **Demokrat Parti** için bu durum askeri bürokrasi yönü ile olmasa da, sivil bürokrasi yönü ile söyleyebilmek mümkündür. Partinin dört kurucusu içinde askeri bürokrasiden gelen kişilerin olmayışı bu tespiti teyit etmektedir. Gerçi 1946 seçimlerinde, yaklaşık 22 yıl Genelkurmay Başkanlığı yapmış olan Fevzi Çakmak'ın, parti içinde siyaset yapması için, partinin yetkili kişilerinin uğraş vermesi, askerin siyasette teşkil ettiği ağırlığı göstermektedir.

Partinin kuruluşu için yapılan resmi müracaattan sonra partinin kurucuları, basın toplantısı düzenlediler. Basın toplantısında, parti tüzüğü ile programı hakkında

147 *Yeni Adana*, 28 Aralık 1945, No: 6243, *Türk Sözü*, 28 Aralık 1945, Sayı: 6500,

148 Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*,s. 81, *Türk Sözü*, 8 Ocak 1946, Sayı: 6508, *Yeni Adana*, 8 Ocak 1946, No: 6251

149 Maurıce Duverger, *Siyasi Partiler*, Türkçesi: Ergun Özbudun, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1974, s. 16-23

bilgiler verilmiş ve basın mensuplarının soruları cevaplandırılmıştır. 8 Ocak 1946 tarihli gazetelerde partinin kurulmasına ve ilgili basın toplantısına genişçe yer verilmiştir. *Yeni Adana* Gazetesi, **DP**'nin kuruluşunu ' *Yeni Parti Kuruldu* ' başlığı ile okuyucularına bildirirken, *Türk Sözü* gazetesi *' Demokrat Parti Kuruldu. '* başlığını kullanmıştır.[150] Her iki gazetenin haberinde, yapılmış olan basın toplantısına da yer verilmiştir. Basın toplantısında partinin kurucuları, parti tüzüğü ve programı hakkında basını bilgilendirmiştir. Verilen bilgilere göre, parti programının iki kısımdan oluştuğu, birinci kısımda genel prensiplerin yer aldığı, ikinci kısımda ise adalet, milli eğitim, sanayi, ticaret, ziraat, orman, bayındırlık, ulaştırma ve genel sağlık işlerine ait hususlar bulanmaktadır. İleriki sayfalarda detayları ile değerlendireceğimiz parti programının birinci kısmında yer alan genel prensipler hakkında haberde şu detaylara yer verilmiştir: "*...Umumi prensiplere ait kısmında partinin gayesi, siyasi, içtimai umdeleri açıklanmaktadır. Parti, demokrasi esaslarına en uygun devlet şeklinin cumhuriyet olduğuna kanidir. Parti demokrasiyi milli menfaat ve insanlık haysiyetine en uygun prensip olarak tanımakta ve Türk milletinin siyasi olgunluğuna güvenmektedir… Demokrat parti seçimlerin her türlü müdahaleden uzak serbest ve gizli oyla yapılmasının taraftarıdır. Parti seçimlerin serbest olmamasını milli hâkimiyete karşı işlenmiş bir suç addetmektedir. Din ve ırk farkı gözetmeksizin bütün vatandaşları parti Türk sayar, Türk olmanın bütün haklarına sahip olmayı addeder. Dinin siyaset alet olarak kullanılmasına, devlet işlerine karıştırılmasına, başka dinler hakkında propaganda vasıtası yapılarak yurttaşlar arasındaki sevgi ve tesanütü bozmasına serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete getirmesine asla müsamaha olunmamalıdır...*" Haberin devamında partinin devletçilik politikasına yaklaşımı, devletin ekonomiye müdahale etmesi değil, gerekli hallerde tanzimine, ekonomideki işleyişin düzene konulması şeklinde değerlendirildiği ifade edilmektedir.[151]

Yeni Adana gazetesi, partinin kuruluşu ile ilgili haberde, Ulus gazetesinin Başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın, partinin kurulmasına ilişkin değerlendirmesine de yer

150 *Türk Sözü*, 8 Ocak 1946, Sayı: 6508

151 *Türk Sözü*, 8 Ocak 1946, Sayı: 6508

vermiştir. Atay kurulan parti ile alakalı "*...şimdi söyleyeceğimiz şey Demokrat Partiyi iyi niyetimizle karşıladığımızdan ibarettir.*" demektedir.[152]

Kurucuların toplantıda sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar, partinin siyasi yelpazede yer alacağı yere ait işaretler içermektedir. Metin Toker, gazetecilerin partinin **CHP**'ye göre siyasi yelpazedeki yerine ilişkin soruya, Celal Bayar'ın ' *demokrattır.* ' cevabı ile soruyu geçiştirdiği, Menderes'in ise, partinin siyasi konumunu '*belki iki parmak daha soldadır* ' şeklinde cevaplandırdığını aktarmaktadır.[153]

Aslında ileride detaylarına değineceğimiz parti programı incelendiğinde, **DP** ile **CHP** arasında görünüşte çok ciddi farkların olmadığı görülecektir. İki parti arasında temel fark, **DP**'nin toplum için yeni bir siyasi adres olması idi. **DP** yöneticileri de bu durumun farkında idiler. **DP**'nin ilk başlarda güttüğü politika, devlet gücünü elinde bulunduran ve devlete hâkim olan başta İnönü olmak üzere **CHP**'yi ürkütmeden toplumla temas etmenin ve topluma nüfuz etmenin yollarını oluşturmanın çabası içinde olmaktır. Basın toplantısında verilen cevapların kısa ve özlü olmasını bu duruma yormak mümkündür.

Partilerin tüzük ve programları, dayandıkları temel dinamikler ve yapacakları çalışmalar hakkında sağlıklı fikir yürütülmesini imkânını vermektedir. **DP**'nin kuruluşuna ilişkin haberlerde yer alan parti tüzüğü ve programı hakkında detaylı bilgi vermek, partinin; devletin işleyişine, siyasete, ekonomiye, kısacası devlet ve topluma ait tasavvurunu anlamamıza yardımcı olacaktır. 7 Ocak 1946 yılında kamuoyuna deklere edilen parti programı ve parti tüzüğü, **Demokrat Parti**'nin örgütlenme ve örgütlenmede esas alacağı ilke ve mekanizmalar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Demokrat Parti tüzüğü, geçici hükümlerle birlikte 48 maddeden oluşmaktadır. Tüzüğün başlangıç kısmı partinin ismi ve amacını içeren ve iki maddeden oluşan '*İSİM VE MAKSAT*' başlığını taşımaktadır. Tüzüğün 1. maddesi **Demokrat Parti**'yi cemiyetler kanununa göre kurulmuş bir siyasi cemiyet olarak tanımlamıştır. Partinin merkezi ise Ankara'dır. Tüzüğün 2. maddesi partinin

152 *Yeni Adana*, 8 Ocak 1946, No: 6251

153 Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, s. 80

programını içermektedir. 3. ve 4. maddeler ise partiye üyelik ile ilgili hükümler hakkındadır. Üye olmanın şartları sayıldıktan sonra 22 yaşını dolduran her Türk'ün partiye üye olabileceği ifade edilmektedir. 5. madde parti teşkilatına ilişkindir. Bu maddeye göre parti teşkilatı şu organlardan oluşmaktaydı:

-Büyük Kongre,

-Merkez Genel İdare Kurulu,

-Merkez Haysiyet Divanı ve İl Haysiyet Divanları,

-Köy, Mahalle, Bucak, İlçe ve İl Kongreleri,

-Köy, Mahalle, Bucak, İlçe ve İl İdare Kurulları.[154]

6. maddeden 40. maddeye kadar teşkilat organlarının içeriği, çalışma esas ve usulleri, yetki alanları, vazifeleri ve yapacağı çalışmalar detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu çerçevede partinin en yetkili organı Büyük Kongre'dir. Büyük Kongre, Genel İdare Kurulu'nun belirleyeceği yer ve zamanda iki yılda bir toplanır ve tüzükte yazılı olduğu şekli ile parti başkanı ve merkez idare kurulu üyeleri ile il ve ilçe kongreleri tarafından seçilmiş üyelerinden oluşmaktadır. Büyük Kongre'nin yetkilerinden biri de parti başkanı ile on kişiden oluşan genel idare kurulu üyeleri ve yedi kişiden müteşekkil merkez haysiyet divanını seçme yetkisine sahip olmasıdır. Tüzükteki bir diğer önemli madde, parti başkanının konumu ve yetkisini belirleyen maddedir. Tüzüğün 12. Maddesine göre parti başkanı, partiyi temsil etmekle birlikte parti adına söz söyleme yetkisine sahiptir. Kendisini ilgilendiren işlerde Genel İdare Kurulu üyelerinden birini vekil atayabilecektir. Tüzüğün 13. maddesine göre, Büyük Kongre'den sonra partinin en yetkili organı Genel İdare Kurulu'dur. Genel İdare Kurulu'nun en temel vazifesi, partinin teşkilatlanma çalışmalarını yürütmek ve bütün boyutları ile denetlemektir. Bunun yanında il idare kurullarının görüşleri de alınarak milletvekili adaylarını belirleme yetkisi de genel idare kurulunun uhdesindedir. (madde 13)

Partinin bir diğer önemli organı, merkez ve il haysiyet divanlarıdır. Bugünkü parti disiplin kurullarına tekabül eden merkez ve il haysiyet divanları, 5 ve 9 kişiden oluşmaktaydı. Merkez haysiyet divanı üyeleri Büyük Kongre, il haysiyet divanları

154 Demokrat Parti, *Tüzük ve Program*, Ankara 1946, İstanbul, Pulhan Matbaası, s. 3-4

ise il kongreleri tarafından seçilirlerdi. Merkez divanının süresi ile il divanının süresi, kongrelerin toplanma sürelerine paralel idi. İl haysiyet divanı üyeleri bir yıllığına, merkez haysiyet divanı üyeleri ise iki yıllığına seçilirlerdi. (madde 14-15)

Tüzüğün 16.,17.,18.,19. ve 20. maddeleri, uygulanacak disiplin hükümleri ve bu hükümlerin uygulanma şeklini içermektedir. Buna göre, İki temel disiplin cezası mevcuttur.1- Dikkat çekme, 2-partiden çıkarma.

21 ile 31. maddeler arasındaki maddeler kongre hakkında müşterek hükümleri ihtiva etmektedir. Kongrelerin toplanma süreleri, teşekkülleri, kongre öncesi, kongre ve kongre sonrası takip edilmesi ve yerine getirilmesi gereken usuller ile kongreler neticesinde oluşan kurulların, nitelik ve niceliksel özelliklerini içeren tüzük hükümleri, partinin taşradaki teşekkül ve işleyişi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

32. maddeden 40. maddeye kadar (40.madde dâhil) idare kurulları hakkındaki müşterek hükümleri içermektedir. Buna göre idare kurulu; başkan, muhasebeci ve yazmanı kendi arasından seçer.(madde 32), idare kurulları en az haftada bir toplanır (madde 34), kararlar çoğunluk ile alınır (madde 35), idare kurullarının görevi bir sonraki kongreye kadar olup birinci dereceden yakınlar aynı idare kurulunda yer alamazlar. (madde 36)

Bu kısımda dikkat çeken hususlardan biri, yerelde yapılacak seçimlerde, il genel meclisi üyelikleri ile belediye seçimlerinde gösterilecek adayların belirlenme yetkisinin, ilçe idare kurullarının görüşünün alınması kaydı ile il idare kurullarına bırakılmış olmasıdır. (madde 40)[155]

Yerele ilişkin politik süreçlerin tayininde, merkeziyetçi bir anlayışın yerine, mahallinden unsurların esas alınması, demokratik standartlar açısından kayda değer bir durumdur.

Tüzüğün 41. maddesi mali hükümlere dairdir. Buna göre partinin gelirlerinin kaynağı iki unsura dayanmaktadır; parti üyelerinden alınan ve yüz yirmi lirayı geçmeyecek yardım paraları ile partiye yapılacak yardımlardan oluşmaktadır.

155 *Tüzük ve Program*, s. 4-10

Maddenin devamında toplanan paraların saklanma ve kullanılma şekli ifade edilmektedir.[156]

Tüzüğün 43-47. maddeleri geçici hükümlerden oluşmaktadır. Buna göre Büyük Kongre'ye kadar partinin kurucuları, Genel İdare Kurulu'nun görevini ifa edecekler ve kendi aralarından bir genel başkan seçeceklerdir. Aynı maddede Genel İdare Kurulu'nun, kurul üyelerini on beşe çıkarabilme yetkisi de vardır. (madde 43)

Genel İdare Kurulu'nun uygun gördüğü il ve ilçelerde, sayısı üç ile yedi kişiden oluşan müteşebbis heyetleri kurma yetkisi olacaktır. (madde 44)

Geçici hükümlerin içinde yer alan maddeye göre, Genel İdare Kurulu, partinin resmi faaliyetine başlamasından itibaren bir seneye kadar Büyük Kongre'yi toplantıya çağırma yetkisine sahip olacaktır.(madde 47)

Tüzüğün son bölümü partinin kurucularına ayrılmıştır. Bu maddede partinin kurucularının isimleri, meslekleri ve ikamet ettiği adresler belirtilmiştir. Kurucuların isim, meslek ve ikamet adresleri şu şekildedir:

1-Celal Bayar, eski Başbakan

Meşrutiyet caddesi, Alev ok Apartmanı, No. 5

2-Fuad Köprülü, Profesör, Kars Milletvekili,

Atatürk Bulvarı, No. 311.

3-Refik Koraltan, İçel Milletvekili

İsmet Paşa caddesi, No. 58.

4-Adnan Menderes, Aydın Milletvekili

Kavaklıdere, Güven Mahallesi, Güneş sokak, No. 4[157]

Demokrat Parti tüzüğü bağlamında şunları ifade etmek mümkündür. Tüzük, parti merkezi ile taşradaki teşkilatlar arasındaki ilişkileri tanzim ettiği gibi, belli konularda taşrayı yetkili kılacak demokratik niteliğe sahiptir. Bununla birlikte milletvekili adaylarını belirlemede nihai yetki Genel İdare Kurulu'na bırakılmıştır.

156 *Tüzük ve Program,* s. 10-11

157 *Tüzük ve Program,* s. 11

Parti tüzüğünün geçici maddeleri, kuruluş aşamasında teşkilatlanmayı hızlandırmak amacı ile kuruculardan müteşekkil Genel İdare Kurulu'nu yetkili kılmaktadır. Partinin teşkilatlanmasından bahsedilecek kısımda görüleceği üzere partinin kurucularının, ülke genelinde, partinin teşkilatlanmasını bizzat organize etmişlerdir. Fuat Köprülü İstanbul bölgesini, Bayar ve Menderes Ege bölgesini, Refik Koraltan ise Adana ve İçel başta olmak üzere Akdeniz bölgesini örgütlemişlerdir.

Demokrat Parti'nin tüzüğü ile parti programı bir arada ilan edilmiştir. Partinin kuruluşundan sonra basında yer alan haberler vasıtası ile kısmen parti programından da bahsedilmiştir.

Bu kısımda parti programında yer alan hususlar, program metni esas alınarak değerlendirilecektir. **Demokrat Parti** programı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm '*UMUMİ PRENSİPLER*' başlığını taşımakta olup 24 maddeden ibarettir. Devletin dayanacağı yönetim şeklinden, siyasi yaşamın teşkilini sağlayacak siyasal süreçlerin dayanacağı anlayış ile teşekkülünü sağlayacak kanuni boyuta kadar birçok konuyu içermektedir. Yine aile ve çalışma hayatına ilişkin hükümler ile bu alanda gerekli görülen örgüt ve örgütlenme hususları, vatandaş ve devlet arasındaki temel vasıta olan memurların siyasi faaliyetlerin dışında kalması, programda yer bulan başka konulardandır.

Programda, din devlet ilişkileri ile anayasada yer alan ilkelerin nasıl algılandığına, ekonomik yaşamda devletin üsleneceği vazifeler ile ekonomide hür teşebbüsün esas, devlet müdahalesinin arızi olma hususlarının yanı sıra, idare sisteminde yetki genişliğine dayalı olarak sisteminin yeniden tanzim edilmesine kadar birçok husus mevcuttur.

Programın genel hususlarının açıklandığı bölümde, dışişlerinde benimsenen politika ana hatları ile ve kısaca yer bulmuştur. Programda özellikle, siyasal alanın demokratik esaslar çerçevesinde tanzimi ve dayandığı anlayışa uzunca yer verilmesi, tek parti dönemi anlayışı ve uygulamalarının değiştirilmesine dönük hissiyatın yansıması olarak değerlendirebiliriz.

Programın 1. maddesinde, **Demokrat Parti**'nin kuruluş gerekçesi şu cümlelerle ifade edilmektedir: **"***...Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin geniş ve*

ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadı ile kurulmuştur…"[158]

Programın 2. maddesinde devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu belirtildikten sonra 3. ve 4.maddelerde demokrasiye vurgu yapılarak Türk milletinin siyasi olgunluğuna olan inan beyan edilecektir. 4.maddede, demokrasinim devlet ve toplum hayatında hangi şekilde algılandığı açıklanarak, milli irade ile halkın yararı örtüştürülmektedir.

Programda dikkat çeken maddelerden biri de, 7. maddedir. Maddede, siyasi partilerin kurulmasının önemine değindikten sonra sadece siyasi yaşamda partilerin var olmasının yeterli görülmediği, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal yaşamda gerekli teşkilatların kurulmasının da gerektiği ifade edilmektedir. Genişçe bir meslek grubu sayıldıktan sonra bunların ''*cemiyetler, kooperatifler ve sendikalar kurmalarını gerekli buluyoruz.*'' denilmektedir. Parti anlaşıldığı kadarı ile cemiyet sendika, kooperatif ve benzeri yapıları demokratik yaşamın oluşturulması konusunda gerekli teşekküller olarak görmekteydi.

8. maddede, evrensel insan haklarına vurgu yapılarak devlet mevzuatının bu anlayış temelinde düzenlenmesinin üzerinde durulmuştur. Programın 9. 10. ve 11. maddeleri seçim ve seçim işlerini konu edinmektedir. 9. madde şu şekildedir: "*Milli iradenin tam tecellisi, seçimlerin her türlü müdahaleden uzak ve serbest olarak gizli rey ile yapılmasına ve siyasi partilerin eşit haklara sahip bulunmalarına bağlıdır. Seçimlerin serbestliğini bozacak hareketleri, milli hâkimiyete karşı işlenmiş bir suç addederiz.*"[159] Maddede dikkat çeken noktalar seçimlerin eşit koşullarda yapılması ile seçimlerin yapılma şeklinin milli iradeyi hâkim kılmanın yollarından olduğu değerlendirmesine yer verilmesidir.

Aynı şekilde seçimlerin serbestliğine gönderme yapılması, kanaatimizce, tek parti dönemi siyasal alışkanlıklarının engellenmesinin, **Demokrat Parti** için arz ettiği önemi ifade etmektedir. 10. maddede ise, milletvekili seçimlerinin tek dereceli olması ve seçim kanununda gerekli değişikliklerin yapılmasının lüzumlu olduğu yazılıdır. Partinin bu talebi, dönemin hükümetinin de gündeminde de yer alacaktır.

158 *Tüzük ve Program,* s.12-13

159 *Tüzük ve Program,* s.13

Türk Sözü gazetesinin 17 Ekim ve 11 Kasım 1945 tarihli nüshalarında, yapılan seçim kanunu değişikliği ve tek dereceli seçim çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir.[160] İsmet İnönü'nün 1 Kasım 1945 tarihinde meclis açılışında yapmış olduğu konuşmadan sonra, ifade ve örgütlenme özgürlüğüne engel teşkil eden mevzuatta değişiklik yapılmasına dair haberlerin sıklığı dikkat çekmektedir. Parti -devlet bütünleşmesinin seçim süreçlerinde yaratacağı sıkıntılar ve millet iradesinin tecelli etmesine mani olacağı kanaati, parti programının 11. maddesinden anlaşılmaktadır. 11.maddede "*Devlet memurlarının, seçimlere iştirak dışında hiçbir siyasi faaliyette bulunmamaları ve siyasi partilere girmemeleri lüzumuna kaniiz. Yalnız öğretim mensupları, mesleklerinin mahiyeti itibari ile bundan müstesnadır.*''[161] denilerek devlet memurlarının siyasal yaşam ile ilgileri ve hangi sınırlarda hareket edecekleri belirtilmektedir. Partiyi programda böyle bir maddenin yazılmasına sevk eden husus, kanunda, memurlar parti üyesi olamayacakları belirtildiği halde, fiiliyatta devlet memurlarının parti üyesi olmaları ve parti faaliyetlerine katılmasından ileri gelmektedir. *Türk Sözü* gazetesinin 13 Ekim 1945 tarihli haberinde ' *Memurlar bundan sonra partiye giremeyecek* ' denilmektedir. Haberin detayında İçişleri Bakanlığı'nın bu konuda bir çalışma içinde olduğu ve yakında illere bununla ilgili bir tamim göndereceği açıklaması yer almaktadır. Haberin devamında son iki yıldır parti ocak, nahiye heyetlerine memurların aza olarak alınmadığı, Memurin Kanununda da, memurların siyasi partilere üye olmayacakları bilgisi yer almaktadır.[162]

Partinin kurulmasından sonra bazı mahallerde mülki amirlerin **Demokrat Parti** aleyhine faaliyette bulundukları ve bu durumun dava konusu olduğu görülmektedir. *Yeni Adana* gazetesinin 21 Mayıs 1946 tarihli nüshasında, Yozgat Valisi'nin **Demokrat Parti** tarafından dava edildiği haber verilmektedir.[163]

Yozgat Valisinin bu tutumunu geçmişteki uygulamalarda aramak konuyu anlamak açısından önemlidir. Her ne kadar 1939 yılında gerçekleşen kurultayda, valilerin aynı zamanda **CHP** il başkanı olma durumu ortadan kaldırmış olsa da, 1936 yılından itibaren uygulanan, valilerin aynı zamanda il başkanı olması uygulaması, Yozgat valisinin durumunu açıklayıcı niteliktedir. Yasal açıdan Devlet ve parti

160 *Türk Sözü*, 17 Ekim1945, Sayı: 6442, 11 Kasım 1945, No: 6463

161 Tüzük ve Program, s. 14

162 *Türk Sözü*, 13 Ekim 1945, Sayı: 6439

163 *Yeni Adana*, 21 Mayıs 1946, No: 6364

uygulamalarında olmayan bir uygulamanın, fiiliyatta yer yer devam ettiği vali aleyhine açılan davadan anlaşılmaktadır.

Programda ayırımcılığı reddeden milliyetçilik anlayışına vurgu yapılarak, eğitim öğretim kurumlarının bu tarz bir milliyetçilik anlayışının gerçekleşmesi için görevli oldukları ifade edilmektedir. Programın 14. maddesi, laikliğe ilişkin olup laikliğin din hükümlerinin devlet yönetimine etki etmemesi ile birlikte din hürriyetinin de insanlığın kutsal haklarından olduğu, dinin siyasete alet edilmemesi ve diğer dinler aleyhine propaganda aracı olarak kullanılmasına karşı çıkılmaktadır.

15. maddede, inkılâpçılığın dinamik bir süreç olarak değerlendirildiği ve toplumun ileri bir seviyeye ulaştırmak hedefi çerçevesinde algılandığı ifade edilmektedir. 16.maddede, partinin halkçılığı hangi şekilde anladığı şu cümle ile açıklanmaktadır: "*...Hükümet ve idare, halktan, halkla beraber ve halk için olmalıdır.*''

17. madde, devletçiliğin parti tarafından nasıl tanımlandığını, devletçiliğin sınırlarının neler olduğu, ekonomide hür teşebbüsün esas olduğu vurgulanmaktadır.18. maddede, dış politikanın çerçevesi çizilerek, dış siyasette uluslararası kurum ve kuruluşlarla barış ekseninde işbirliği yapılması perspektifinin, ülke menfaatlerine en uygun yol olduğu ifade edilmektedir. Dış politika perspektifi, dönemin uluslararası şartlarına uygun bir bakış açısını yansıtmaktadır.

19. maddede, devlet aygıtı ile halk arasındaki münasebetin hangi şekilde olması gerektiği şu şekilde açıklanmaktadır: "*İçişlerimizde hükümeti ve teşkilatını, halkın dışında ve üstünde bir varlık değil, sadece, halk tarafından amme vazife ve hizmetlerini görmek üzere kurulmuş bir idare cihazı saymak, esaslı bir prensibimizdir...*". Devletin bir hizmet aygıtı olarak algılanması liberal devlet anlayışını çağrıştırmaktadır. Maddenin devamında "*iyi bir idarenin gayesi devletle bütün muamele ve münasebetlerinde, yurttaşa tam bir emniyet verebilmektir. Memurlara verilen kanuni salahiyetlerin, idari otorite temini bahanesi ile keyfi olarak kullanılması temayüllerini önlemeyi vazife edineceğiz*" denilerek tek parti dönemi uygulamalarına gönderme yapılmaktadır.

20. maddede, işlerin daha hızlı ve yerinde görülmesi ileri sürülerek, idarede yetki genişliğinin gerekliliği vurgulanmıştır. 21. madde, il genel kurulları ile

belediyelerin merkezde tanzim edilen bir tetkik komisyonunun incelemesinden sonra 5 yıllık çalışma palanlarının hazırlanması vurgulanan noktalardandır. Planlama ve programlama 22. Maddede diğer idari birimler için de önerilmektedir. 23.maddede memurluğun ehliyet ve liyakat kısmına vurgu yapılarak, devlet memurlarının ekonomik ve özlük haklarının iyileştirilmesi için yapılması gerekenler açıklanmaktadır. Birinci bölümün son maddesi olan 24. maddede devlet memurlarının sayıca çokluğundan bahsedilerek devlet memurlarının sayısının azaltılması zarureti vurgulanmıştır.[164]

Programın ikinci kısmı '*HÜKÜMET İŞLERİ*' ana başlığı ile Adalet İşleri, Milli eğitim işleri, Sanayi işleri, Ticaret işleri, Tarım işleri, Orman işleri, Maliye işleri, Bayındırlık-ulaştırma işleri ve Umumi sağlık işleri başlıklarından oluşmaktadır. Adalet işleri başlığında 27. maddede ilk mahkemeler ile Yargıtay arasında ikinci bir yargı kademesinin kurulması dikkat çeken maddelerdendir. Parti bu hususu adalet için yeni bir teminat olarak görmektedir.[165]

30. maddede tevkif evleri ile cezaevlerinin ayrı olması zarureti vurgulanmaktadır. Milli eğitim işleri başlığında eğitim-öğretim birliği prensibine vurgu yapılarak ilköğretimin eğitim hayatının temelini teşkil ettiği, ortaöğretim kurullarında değişikliğin ihtiyaç olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde dikkat çeken husus yükseköğretime ilişkindir. ' Üniversiteler ilmi ve idari özerkliğe sahip olmalıdır ' denilerek yükseköğretimde yeni bir duruma vurgu yapılmıştır. 39. maddenin son kısmında "*ilmin, sanatın her türlü fikri faaliyetlerinin siyasi ve idari müdahalelerden uzak kalmasını demokrasinin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz.*" denilerek demokrasi ile ilim hayatı arasındaki ünsiyet ve gereklilik vurgulanmıştır. Sanayi ve ticaret işleri başlıklarında programın ilk kısmındaki temel ilkeler detaylandırılarak partinin ekonomiye dair sahip olduğu bakış açısı açıklanmıştır. Tarım işleri başlığında kredi kooperatiflerinin yanında üretim ve satış kooperatiflerinin kurulması ve çoğaltılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Maliye işleri bölümünde iç borçlanmanın yanında ekonomik bağımsızlığa zarar vermeyecek şekilde uzun vadeli dış borçlanmanın gerekli olduğu ifade edilmiş, vergilerin sosyal

164 *Tüzük ve Program*, s. 14-18

165 *Tüzük ve Program*, s. 19-20

adalet prensiplerine ve vatandaşın gelirleri ile uyumlu olması üzerinde durulmuştur.[166]

Partinin program ve tüzüğünün kamuoyu ile paylaşılmasından sonra partinin ağırlık verdiği ilk çalışma alanı parti teşkilatlanmasıdır. Partinin ülke sathında örgütlenmesi için partinin kurucuları, çeşitli kesimlerle temas kurarak teşkilatlanma çalışmalarına başlamışlardır. Parti tüzüğünün 5. maddesinin (d) fıkrasında, partinin taşra örgütlenmesinin köy, mahalle, bucak, ilçe ve illerden oluştuğu yazılıdır. Yine partinin tüzüğünde kongre hakkında müşterek kısımlar başlığı ile partinin ocak kongre toplantılarından bahsedilmektedir. Burada ocakların partinin kitlelere ulaşmasında ve üye çalışmalarında etkisi üzerinde durmak, parti teşkilatlanmasında ocakların önemini ortaya koymak gerekir.

Duverger, parti örgütlenmesinde çekirdek anlamda farklı örgütlenme tiplerinden bahseder. Bu örgütlenme tipleri; komite, ocak, hücre ve milistir. Konumuz bağlamında ocak tiplemesini komite ile kıyas ederken Duverger, ocağı şu şekilde açıklamaktadır: "*ocak bir bütünün parçasından ibarettir. Kendi başına varlığı düşünülemez… Gerçekten ocaklara dayanan partilerin komitelere dayanan partilerden daha merkeziyetçi olduklarını göreceğiz… Ocağın asıl orijinal yanı diğer ocaklarla olan bağlantısında değil, kendi yapısındadır. Komite sınırlı, ocak yaygın niteliktedir; ocak üye kaydetmeye, üye sayısını çoğaltmaya, toplam gücünü artırmaya çalışır. Ocak niteliği hor görmez, fakat onun için nicelik en önde gelir… Ocak ise tamamen açıktır. Uygulamada ocağa girmek için istek kâfidir… Komite nüfuzları dolayısıyla seçilmiş seçkinleri bir araya getirmeyle yetinir; ocak ise kütlelere hitap eder…*'' Duverger devamında, ocağın komiteden daha kalabalık olması nedeni ile daha gelişmiş bir iç örgüte sahip olduğunu ifade etmektedir. Ocağın Sosyalist partilerin icadı olduğunu ifade eden Duverger, zamanla muhafazakâr sağ partilerinde, ocak sistemine geçiş yaptığını söylemektedir.[167]

Ocak tipi örgütlenmeye Türk siyasetinde de rastlanmaktadır. Tek parti döneminde **CHP**'nin örgütlenmesinde ocaklar da yer almaktadır. Her yıl yapılan kongrelere, ocak kongrelerinin yapılması ile başlanmaktadır. 1945 yılının Eylül ayında yapılmaya başlanan Ocak kongreleri vesilesi ile yazılmış olan bir yazıda,

166 *Tüzük ve Program*, s. 20-30

167 Duverger, *Siyasi Partiler*, s. 59-63

ocakların parti teşkilatı içindeki önemi şöyle ifade edilmektedir: "*Halk Partisi'nin temeli ve bu anlamda en önemli kademesi olan ocaklarda yeni seçimler başlıyor…*''[168]

Ocak tarzı, tabandan örgütlenmeyi ifade eden teşkilatlanma şekli, **Demokrat Parti**'nin örgütlenmesinde de mevcuttur.

Ocaklar ile ilgili bu saptamadan sonra **Demokrat Parti**'nin ülke geneli örgütlenmesinin detaylarını aktarmakta fayda vardır. Özellikle partinin ilk ve yoğun olarak örgütlendiği yerler ile örgütlenmesinde yer alan eşhas ve meşguliyetleri, partinin toplumsal tabanı açısından sağlıklı bir kanaate sahip olmamızı sağlamaktadır.

Partinin taşra örgütlenmesine geçmeden önce dönemin gazetelerinde çıkan haberlerin ışığında, merkez örgütlenmesinden bahsetmek gerekmektedir. *Türk Sözü* gazetesinde çıkan haberde, **DP** İdare Kurulu'nun toplandığı ve yapılan gizli oylama sonucunda Celal Bayar'ın Genel Başkan seçildiği haber edilmektedir. Aynı haberde, Antalya milletvekili Cemal Tunca'nın, Genel İdare Kurulu üyeliğine aynı oylama yöntemi ile seçildiği bildirilmektedir.[169]

Genel merkezdeki bu çalışmaların yanı sıra diğer yerlerde de, parti, teşkilatlanma çalışmalarına başlamıştır. Partinin resmi kuruluşunun gerçekleşmesinden sonra partiye ilgi ve alakanın arttığını özellikle teşkilatlanma bağlamında taleplerin gelmeye başladığını Bayar'ın şu cümlelerinden çıkarmak mümkündür:"*...Çalışmalar başladı. Türkiye'nin dört tarafından partimizin şubelerini açmak için müracaatlar yapılıyordu…*'' Celal Bayar partinin ilk kurulan teşkilatının Ankara olduğunu söylemektedir.[170]

Türk Sözü gazetesinin 5 Şubat 1946 tarihli nüshasında, Anadolu Ajansına dayandırılan haberde, **Demokrat Parti**'nin Ankara şubesinin kurulduğuna yer verilmektedir. Haberin içeriğinde parti müteşebbis heyetindeki isimler de yer almaktadır. Müteşebbis heyet şu kişilerden oluşmaktadır: Zühtü Velibeşe (avukat), Üzeyir Avunduk (tüccar), Said Başak(banka müdürü), Rifat Köknar(yüksek

168 *Türk Sözü*, 30 Eylül 1945, Sayı: 6428

169 *Türk Sözü*, 9 Ocak 1946, No: 6509

170 Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, Derleyen: İsmet Bozdağ, Ankara, Baha Matbaası, s.49-50

mühendis), Sait Özer(Doktor), Fehmi Yağcı(avukat). Haberin devamında başkanlığa Zühtü Velibeşe'nin seçildiği ifade edilmektedir.[171]

Araştırmamıza kaynaklık eden gazetelerden *Yeni Adana* gazetesinin 2 Şubat 1946 tarihli nüshasında, **Demokrat Parti**'nin Samsun'da faaliyete geçtiği haberi yer almaktadır. Haber Anadolu ajansı kaynaklıdır. Haberin devamında, parti müteşebbis heyeti içinde yer alan kişilerin isimleri de verilmiş olup başkanlığa da Emekli Kurmay Albay Şefik Avni Özdoğru'nun seçildiği bilgisi yer almaktadır.[172]

Aynı gazetenin 4 Şubat tarihli nüshasında ise AA'nın geçtiği habere göre, partinin Aydın il teşkilatının kurulduğu haber verilmektedir: "*Demokrat parti başkanlığından bildirilmiştir: Aydın il müteşebbis heyeti kurulmuştur. Bu heyet Çiftçi Ethem Menderes, Avukat Cevat Ülkü, Tüccar Mustafa Enver, Çiftçi Encer Durum ve Dr. Mükerrem'den mürekkep bir heyet vazifesine başlamıştır.*''[173]

Demokrat Parti'nin Şubat ayında teşkilatlanmaya hız verdiği, çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilerden anlaşılmaktadır. 6 Şubat 1946 tarihinde partinin Maraş şubesi kurulmuştur.[174] Partinin teşkilatlanma çalışmalarının yoğunlaştığı illerden biri de İzmir'dir. Bu ildeki teşkilatlanma çalışması ile Celal Bayar bizzat ilgilenmiştir. Bayar bu amaçla İzmir'e gitmiş, partinin İzmir şubesinin teşekkül[175] etmesinden sonra İzmir'den ayrılmıştır.

İstanbul ve İzmir gibi yerlerde teşkilatlanmaya yönelik çalışmalar yoğunlaşırken, Adana ve havalisinde de teşkilatlanmaya ilişkin çalışmaların başladığı gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Araştırmamızda esas aldığımız her iki gazetede, Tarsus'ta **Demokrat Parti**'nin kurulması çalışmaları için eski milletvekili Niyazi Ramazanoğlu'nun parti tarafından yetkilendirildiği bilgisine yer verilmektedir. Aynı haberlerde, ilgili kişinin **CHP**'den istifa edeceği bilgisi de yer almaktadır.[176] ' *Demokrat partinin Adana şubesi* ' başlıklı haberde ise partinin kurucularından Fuat Köprülü'nün Adana'ya geleceği ve parti kurma çalışmalarını

171 *Yeni Adana*, 5 Şubat 1946, No: 6275, *Türk Sözü*, 5 Şubat 1946, Sayı:6532

172 *Yeni Adana*, 2 Şubat 1946, No:6273, Tanyeli, Topsakaloğlu, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950,* s.31

173 *Yeni Adana*, 4 Şubat 1946, No: 6274

174 *Yeni Adana*, 7 Şubat 1946, No: 6277, *Türk Sözü*, 7 Şubat 1946, Sayı: 6534

175 *Yeni Adana*, 13 Şubat 1946, No: 6282, *Türk Sözü*, 13 Şubat 1946, Sayı:6539, Tanyeli, Topsakaloğlu, İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950,s. 32

176 *Yeni Adana*, 14 Şubat 1946, No: 6283, *Türk Sözü*, 14 Şubat 1946, Sayı: 6540

başlatacağı söylentilerine yer verilmektedir.[177] Bir diğer haberde ise Celal Bayar'ın Adana'ya geleceği tahmini yapılmaktadır.[178]

Taşradaki çalışmaların hız kazandığı bir dönemde, gazetelerde, partinin İstanbul teşkilatının kurulduğu haberi yer almaktadır. Teşkilat başkanlığına avukat Kenan Öner getirilmiştir.[179] Manisa'da ise daha sonra partinin milletvekilliğini yapacak olan Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu'nun da bulunduğu il heyeti teşekkül etmiş ve başkanlığa Hüsnü Yaman getirilmiştir.[180] İllerde gerçekleşen örgütlenmenin yanı sıra ilçelerde de teşkilat çalışmaları yapılmaktaydı.16 Şubat 1946 tarihli habere göre, Manisa'nın Salihli ilçesinde, parti teşkilatının kurulduğu ve teşkilat başkanlığına Samet Şengezeri'nin seçildiği bilgisi verilmektedir.[181]

Parti teşkilatının kurulduğu ilçelerden biri de İzmir/Urla'dır. *Yeni Adana* gazetesinin Anadolu Ajansı kaynaklı haberinde, Urla'da, **DP** müteşebbis heyetinin teşkil ettiği ve başkanlığa da Ekrem Kutluay'ın seçildiği haber verilmektedir.[182] Partinin teşkilatlanma çalışmaları devam ederken bir yandan **CHP**'den istifalar da olmuştur. *Yeni Adana* gazetesindeki habere göre, Kırşehir milletvekili Fuat Çobanoğlu, **Halk Partisi**'nden istifa etmiş ve **Demokrat Parti**'ye geçmiştir.[183]

Demokrat Parti'nin teşkilat çalışmalarına hız verdiği dönemde, **CHP**'de de hareketlilik olmuş. **CHP** parti müfettişleri, teşkilat ziyaretlerine ağırlık vermiştir. **CHP** Manisa parti müfettişliğine tayin edilen İzmir milletvekili Hüseyin Hulki Cura, mülki erkânı ziyaretten sonra parti teşkilatında ve halkevinde partililerle buluşmuştur.[184]

Demokrat Parti'nin teşkilatlanma çalışmaları, Akdeniz bölgesinde, Maraş il teşkilatının kurulması ile başlamıştı. Bunu Mersin'deki teşkilatlanma çalışması takip etmiştir. *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazetelerinin 19 Şubat tarihli nüshalarında Mersin il müteşebbis heyetinin belirlendiği ve resmi müracaatın yapıldığı bilgisi verilmektedir. Habere göre müteşebbis heyet içinde yer alan isimler şunlardı: Hamdi

177 *Yeni Adana*, 14 Şubat 1946, No: 6283

178 *Türk Sözü*, 17 Şubat 1946, Sayı: 6543

179 *Türk Sözü*, 15 Şubat 1946, Sayı: 6541,Tanyeli, Topsakaloğlu, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950,* s.32

180 Tanyeli, Topsakaloğlu, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950,* s.32

181 *Yeni Adana*, 16 Şubat 1946, No: 6285

182 *Yeni Adana*, 18 Şubat 1946, No: 6286

183 *Yeni Adana*, 16 Şubat 1946, No: 6285

184 *Yeni Adana*, 18 Şubat 1946, No: 6286

Ongun (eski İçel milletvekili ve çiftçi), Muhittin Omayer (doktor), Fahri Merzeci (**CHP** eski idare heyeti başkanı ve tüccar), Emrullah Aksu (Yüksek mühendis ve müteahhit), Feyzi Kutay (çiftçi), Fanık İğ (Turyağ fabrikası müdürü). Haberin devamında yapılan ilk toplantıda Hamdi Ongun'un yapılan gizli oylama ile başkan seçildiği yer almaktadır.[185]

Müteşebbis heyetin oluşumunda dikkat çeken husus, heyetin içinde eski bir vekil ile **CHP** eski idare heyeti başkanının yer almasıdır. Mersin'deki il teşkilatının resmi müracaatının yapıldığı tarihin hemen akabinde, **CHP** Nüzhetiye Ocak başkanlığını yapan Tevfik Atalay ile üye Fevzi Serdengeçti partiden istifa etmiş ve bu durumu yazı ile parti başkanlığına bildirmişlerdir.[186] *Yeni Adana* gazetesinin 22 Şubat tarihli nüshasında çıkan ' *Demokrat parti ile ilgili haberler* ' başlıklı haberde, Mersin merkez ilçe teşkilatının kurulduğu ve heyet içinde yer alan isimlerin il teşkilat başkanı Hamdi Ongun tarafından parti merkezine bildirildiği yer almaktadır. Aynı haberde, partinin Polatlı teşkilatının da kurulduğu bilgisine yer verilmektedir.[187] Aynı günlerde Hatay'da da il müteşebbis heyetinin kurulma girişimleri başlamıştır. **Demokrat Parti**'nin Hatay il yönetimini kurmak amacı ile avukat Cemal Bahadır'ın parti merkezine müracaat ettiği haberlere yansımıştır.[188]

Öte yandan **Demokrat Parti**'nin ilçe teşkilatlanma çalışmaları da devam etmiştir. Teşkilatlanmanın gerçekleştiği ilçelerden biri de Ankara merkez ilçe teşkilatıdır. Merkez ilçe teşkilatı 24 Şubat 1946 tarihinde oluşmuştur.[189] Ankara merkez ilçe teşkilatının teşekkülünden sonra Keskin ilçesinde de parti teşkilatı kurulmuştur.[190]

Demokrat Parti'nin Adana ve havalisinde partileşme çalışmalarına dair haberlerin yoğunlaştığı bir dönemde *Yeni Adana* gazetesinin sahibi ve yazarlarından olan Ahmet Remzi Yüreğir; 25, 26 ve 27 Şubat tarihlerinde dört bölümden oluşan bir yazı dizisi yayınlamıştır. *' politik bir röportaj, yeni partiler karşısında eski çeteciler ocağı'* isimli yazı dizisinde, Adana ve Mersin bölgesinde **Demokrat Parti**'nin

185 *Yeni Adana*, 19 Şubat 1946, No: 6287, *Türk Sözü*,19 Şubat 1946, Sayı: 6544

186 *Yeni Adana*, 20 Şubat 1946, No: 6288

187 *Yeni Adana*, 20 Şubat 1946, No: 6290

188 *Yeni Adana*, 23 Şubat 1946, No: 6291

189 *Yeni Adana*, 25 Şubat 1946, No: 6292

190 *Yeni Adana*, 27 Şubat 1946, No: 6294

teşkilatlanma çalışmalarının eleştirildiği yazılar **CHP**'yi destekleyen bir anlayışla kaleme alınmıştır.

Ahmet Remzi Yüreğir, bu yazıların ilk bölümüne, Mersin bölgesinin Milli Mücadele sırasında Fransızlara karşı vermiş olduğu mücadeleyi tasvir etmekle başlamıştır. Yazar, vermiş olduğu tarihi malumattan sonra Mersin'in siyasi atmosferine ait görüşlerini ve hissiyatını şu şekilde ifade etmiştir: "*...İşte bu suretle hakiki müdafa-i hukukçu veya kuva-yı milliyeci olan Mersin onun tabii bir devamı bulunan Cumhuriyet Halk Partisi 'ne de aynı inan ve imanla bağlılığını her zaman için muhafaza eylemiş ve herhangi bir sarsıntıya uğramadan o mukaddes yolun yolcusu olmuştur.*'' Yüregir, yazısının devamında kurulan **Demokrat Parti**'nin il başkanını kastederek, yeni partinin Mersin müteşebbis heyeti başkanına kimsenin ilgi göstermediğini iddia etmektedir. Yazının devamında **Demokrat Parti**'nin programında yer alan demokrasi taleplerine de değinen yazar, yapılan çalışmalara rağmen, yeni partinin Mersin'de muvaffak olamayacağını iddia etmektedir. Aynı yazıda Tarsus ve Karaisalı ilçelerindeki siyasi gelişmelere de değinen yazar, yeni partinin bu ilçelerde de başarılı olamayacağını ileri sürmektedir.[191]

Yüreğir, yazının ikinci bölümünde, Adana'nın, Kozan, Feke, Saimbeyli, Bahçe ilçelerine ilişkin değerlendirmelerde bulunarak, bu yörelerin Kuva-yı Milliyeci ocağı olduğu ve dolayısıyla liderlerinin izinden ayrılmayacaklarına inandığını ifade etmektedir. Yazıda dikkat çeken bir husus, **Demokrat Parti**'nin programında yer alan demokrasiye ilişkin hükümlerin, daha önceden **CHP** parti programında var olduğuna dair değerlendirmedir.[192]

Yazının üçüncü kısmında, Osmaniye ve Ceyhan izlenimlerini aktaran yazar, özellikle Osmaniye ile ilgili uzun bir değerlendirme yapmaktadır. Yüreğir yazıda **Milli Kalkınma Partisi'**ni kast ederek şu eleştiriyi yapmıştır: "*... Kurtuluş Savaşı'nda eşsiz kahramanlıklar yaratan bu yeşil ilçe, son politika cereyanlarında küskün üç eski belediye başkanının adeta muziplik tarzındaki teşebbüsleriyle güya kalkınmadan uzak kalmış gibi; (N.D) * harfleriyle çifte arılı remizleri taşıyan rozetli*

191 *Yeni Adana*, 25 Şubat 1946, No: 6292

192 *Yeni Adana*, 25 Şubat 1946, No: 6293

partinin tabelasını asmışlarsa da kanunsuz olan bu işin hükümsüz olduğunu bildiren kaymakamın yazısı bu levhayı yerinden indirmiştir…"[193]

Ceyhan izlenimlerini de aktaran Yüreğir, Ceyhan'da **CHP** saflarında yer alan aileler arasında parti kongrelerinde mücadeleler olduğunu, bu mücadelelerin şahsi kavgalardan ziyade partiyi kimin daha iyi yöneteceği ile ilgili olduğunu yazmaktadır. Yüregir yazısında şu ifadelere yer vermiştir: ''*... O derecede yurtsever bulunan bu kaza çocuklarının inkılâp partisinden ayıracak bir sebep görülemez ve onlar büyük Atatürk'ün ve milli kahraman İnönü'nün izlerinden hiçbir vakit ayrılamazlar…*''[194]

Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra, *Türk Sözü* gazetesinde, Zeynel Besim Sun tarafından yazılan *' Yeni Parti Münasebetiyle '* başlıklı başyazıda, partinin kurulmasına dair değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yazar, **Demokrat Parti**'nin, ülke genelinde tutunmak amacı ile çalışmasını tabii bir durum olarak görmüştür. Yazar, seçim kanununun değişmesi ile birlikte, Türk siyasi yaşamında yeni bir devrin açıldığını, **Cumhuriyet Halk Partisi**'nin buna karşı takip etmesi gereken yolu şu cümlelerle açıklamaktadır: "*... Parti, sahiden inanmış insanların birleştiği siyasi bir teşekkül olmak zarureti ile er veya geç karşılaşacaktır. Bunu şimdiden not etmemizde büyük faydalar görüyoruz…*"[195]

13 Şubat 1945 tarihinde Zeynel Besim Sun imzası ile yazılan *' İnan ve Güven '* isimli başka bir başyazıda ise, kurulan yeni partilere karşı **CHP**'nin izlemesi gereken strateji belirtilmiştir. Yazar bu yazısında, partililerin yeni siyasal süreçte, partinin programı etrafında kenetlenerek ve birbirine güvenerek yeni dönemi karşılamalarını bir zorunluluk olarak ifade etmektedir.[196]

Zeynel Besim Sun'un, **Demokrat Parti**'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra yazmış olduğu makalelerde, partinin yaşayabileceği muhtemel sıkıntılar ve bu sıkıntıları aşamanın yolları ifade edilmektedir. Sun, 14 Şubat tarihli yazısında, İttihatçılık ile ocaklı olmanın geride kalan bir dönem olduğunu belirtilerek, yepyeni bir siyasal sürecin başladığını ifade etmektedir. Başlayan bu yeni süreçte, hizmet anlayışı ile gruplaşmaların ortaya çıktığını ve herkesin fikirlerine göre istikamet

193 *Yeni Adana*, 27 Şubat 1946, No: 6294

* Milli Kalkınma Partisi'nin kurucu genel başkanı Nuri Demirağ'ı simgelemektedir.

194 *Yeni Adana*, 27 Şubat 1946, No: 6294

195 *Türk Sözü*, 9 Ocak 1946, Sayı: 6509

196 *Yeni Adana*, 13 Şubat 1946, No: 6282

tuttuğunu belirten yazar, demokrasi ve partilerin de bu sürecin sonucu olduğunu söylemektedir. "*... Şimdi biz Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına bağlananlar yeni partilerin teşekkülü karşısında el, iş, fikir ve hareket birliğine çok, pek çok muhtacız...*" diyerek partililerin takip etmesi gereken yolu belirtmektedir.[197]

Yeni siyasal süreç ile ilgili değerlendirmelerin yapıldığı bir dönemde **Demokrat Parti** kurucularından İçel milletvekili Refik Koraltan, Adana'ya gelmiştir. *Türk Sözü* gazetesinde yer alan haberde, Koraltan'ın istasyonda bir grup tarafından karşılandığı aktarılmaktadır. Haberin devamında Koraltan'ın gazetenin çalışanlarından biriyle görüştüğü ve sorulan sorulara kısa cevaplar verdiği yer almaktadır. Koraltan'a sorulan ' *Demokrat Parti'nin Adana teşkilatını siz mi kuracaksınız?* ' sorusuna Koraltan şu cevabı vermiştir:

'' **Niçin, Adana'da Demokrat Parti'yi halen kurmadınız mı? "**[198]

Gazetede yer alan bu haberin ertesi günü yayınlanan başyazıda, Refik Koraltan'ın Adana'ya gelişinin memnunlukla karşılandığı, bu ziyaretin **Demokrat Parti** Adana müteşebbis heyetinin kurulması girişimleri üzerindeki esrar perdesini birkaç gün içinde kaldıracağı ifade edilmektedir. Yazının ilerleyen bölümlerinde Adana'da **Demokrat Parti**'yi kurma safhasında ismi geçen şahısların çekingen durumlarından bahsedilerek, bu durum yadırganmaktadır. Yazının devamında **Milli Kalkınma Partisi**'nin kuruluş sürecinde siyasi etiğe aykırı gelişmelerin yaşandığını ifade eden yazar, **Demokrat Parti**'nin kuruluş sürecinde aynı sıkıntıların yaşanmaması için Refik Koraltan'a hitaben şu eleştiriyi yazmıştır: ''*Sayın Refik Koraltan, Adana'mızdaki teşebbüsünüzde başarılar dilerim... Üç ay sonra tam matlup bir şekilde meydana gelecek bir kurumu on noksanı ile yaratmayı isabetli bulanlardan değilim...*"[199]

Refik Koraltan'ın Adana'da parti teşkilatı kurma teşebbüsünün netice verdiği anlaşılmaktadır. 12 Mart tarihli *Türk Sözü* gazetesinde çıkan haber şu başlığı taşımaktadır: '*Demokrat Parti Seyhan teşkilatı için, resmi makamlara dün müracaat edildi.*'[200] Partinin Adana'da teşkilat kurma başvurusuna dair *Yeni Adana*

197 *Yeni Adana*, 14 Şubat 1946, No: 6283
198 *Türk Sözü*, 6 Mart 1946, Sayı: 6557
199 *Türk Sözü*, 7 Mart 1946, Sayı: 6558
200 *Türk Sözü*,7 Mart 1946, Sayı: 6531

gazetesindeki haber, okuyucularına' *Demokrat Parti Vilayete Müracaat etti*' başlığı ile duyurulmaktaydı. Haberin devamında il müteşebbis heyeti ile merkez ilçe müteşebbis heyetinde yer alan ve vilayete verilen isimlere de yer verilmiştir.

İl Müteşebbis idare heyeti: Doktor Bahri Erkam, Doktor Süleyman Kuntalp, Tüccar Ömer Başeğmez, şehir meclisi azasından Namık Yarman, Tel Gazetesinden Ahmet Saygan, Tüccar Selâhattin Karazincir, Avukat Nuri Tunç, Merkez İlçe Müteşebbis heyeti: Avukat Sait Nil, Mühendis Hakkı Sarıdoğan, Tüccar Cahit Şendil, Osman Esen, Çiftçi M. Sıtkı İnce, İmalatçı Besim Akçal, Emekli Öğretmen Vasıf Canbay.[201]

Böylece **Demokrat Parti** İl İdare Heyeti ile Merkez İlçe İdare Heyeti oluşmuşken, il idare heyeti başkanlığına Doktor Bahri Erkam getirilmiştir. Partinin Adana teşkilatının oluşması çalışmalarını yürüten Refik Koraltan, partinin kurulma müracaatının yapıldığı günden bir gün sonra Valilik, Belediye ve **Cumhuriyet Halk Partisi** Adana teşkilatını, **Demokrat Parti** müteşebbis heyeti ile ziyaret etmiştir.[202] Parti teşkilatlanma çalışmalarının yanı sıra üye kaydetme çalışmalarına da başlamıştır. *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazetelerinde yer alan ilanda, **Demokrat Parti**, üye kaydına vatandaşı şu şekilde davet etmektedir: "*Demokrat parti Seyhan İl Müteşebbis Heyeti Başkanlığından: Partimiz için münasip bir bina bulununcaya kadar eski posta hane sokağında 7 numaralı yazıhanede ÜYE kaydına başlandığını sayın halkımıza ilan ederiz.*"[203]

Refik Koraltan'ın Adana ziyaretinden sonra Hatay bölgesini ziyaret ettiği ve Hatay'ın İskenderun, Reyhanlı ve Kırıkhan ilçelerinde parti teşkilatlarının kurulmasını sağladığı *Yeni Adana* gazetesinin 20 Mart 1946 tarihli nüshasında verilen haberden anlaşılmaktadır.[204]

Gazetenin 24 Mart tarihli haberinde, **Demokrat Parti** Antakya il teşkilatının Süreyya Polatlı'nın başkanlığında kurulduğu bilgisi okuyucularla paylaşılmıştır. [205] 26 Mart tarihinde Adana valisi Akif Eyidoğan **Demokrat Parti** Adana İl müteşebbis

201 *Yeni Adana*, 14 Mart 1946, No: 6307

202 *Yeni Adana*, 14 Mart 1946, No: 6307

203 *Yeni Adana*, 20 Mart 1946, No: 6312, *Türk Sözü*,7 Mart 1946, Sayı: 6558

204 *Yeni Adana*, 20 Mart 1946, No: 6312

205 *Yeni Adana*, 22 Mart 1946, No: 6314

heyetini ziyaret etmiştir. Görüşmede **Demokrat Parti** Genel İdare Kurulu üyesi Refik Koraltan da hazır bulunmuştur.[206]

Adana'da partiler arası ziyaretleşmeler ve parti çalışmaları devam ederken *Yeni Adana* gazetesinin 4 Nisan 1946 tarihli haberinde Aydın'da partilerin faaliyetlerini konu edinen haberin içeriğinde verilen bir bilgi dikkat çekmektedir. Haberde "*Demokrat Parti taraftarları ile halk partililer ayrı kahvehanelerde toplanmağa başlamışlardır.*" denilmektedir.[207]

Partiler ve faaliyetleri ülke sathında devam ederken basında partiler ve çalışmaları hakkında yazılarda yazılmaktadır. *Türk Sözü* gazetesinde Nevzat Güven tarafından yazılan ' *partilerimiz* ' başlıklı yazıda demokrasinin vazgeçilmez iki unsuru olan basın ve siyasi partilerden bahisle şu değerlendirme yapılmaktadır: "*Demokraside halk efkârı başlıca iki vasıtanın yardımıyla tezahür eder. Biri basın öteki siyasi partilerdir. Basın hürriyetinin olmadığı iktidar mevkii siyasi gazete ve mecraları baskı altında tuttuğu zaman demokrasi kitap sayfalarına hapsedilmiş fikirden başka bir şey değildir. Tıpkı bunun gibi bir memlekette siyasi partiler bulunmadığı zaman da demokrasi yalnız dillerin hasretini ifade eden bir kelime olarak kalır. Bir memlekette demokrasinin yerleşmesi için bu iki ana şartın birden gerçekleşmesi lazımdır…*"

Yazar yazının devamında Türkiye'nin, içinde bulunduğu tarihe kadar demokrat kişiler ve demokrat bir zihniyetle idare edildiğini savunarak, birden fazla siyasi partinin olmayışını bir eksiklik olarak gördüğünü, yeni siyasi partilerin kurulması için zamanı geldiğinden oluşturulan ortam neticesinde partilerin kurulmaya başladığını ifade etmektedir. Yazar Türkiye'de siyasi partilerin teşekkülünün farklı iktisadi ve içtimai büyük fikirlerin ürünü olmaktan ziyade şahısların eseri olarak doğduğunu söylemektedir. Yazara göre bu nedenle kurulacak siyasi partilerin kimler tarafından kurulduğu önem kazanmaktadır. Yazar analizini **Sosyal Demokrat Parti** kurucularına bağlayarak, kurucularının partinin

206 *Yeni Adana*, 26 Mart 1946, No: 6317

207 *Yeni Adana*, 4 Nisan 1946, No: 6325

kapatılmasına neden olduklarını bu durumun vatandaşlar nezdinde partiler hakkında olumsuz kanaatlerin oluşmasına sebep olduğu değerlendirmesini yapmaktadır.[208]

Yeni partilerin kurulması aşamasında, siyasi partiler hakkında değerlendirmeler içeren bir yazı da *Yeni Adana* gazetesinde çıkmıştır. Ahmet Remzi Yüreğir tarafından yazılan yazıda, çok partili yaşama geçişin öneminden bahsedildikten sonra bazı yerlerde bu partilerin kurulmasından sonra siyasi atmosferin sertleştiği ve vatandaşlar arasında nifak tohumlarının ekildiği ifade edilmektedir.[209]

Türk siyasi yaşamında çok partili siyasi hayatın yürüyüp yürümeyeceği tartışmaları yapılırken **CHP**, dört vilayette yapılacak münhal bulunan milletvekili ara seçimleri için parti teşkilatlarına göndermiş olduğu tebligatta partinin bu vilayetlerde milletvekili adayı göstermeyeceğini ve **CHP**'li ikinci seçmenlerin kendi partililerine oy verme zorunluluğu olmadığını beyan etmiştir.[210] Seçimin yapılacağı illerin arasında Adana da bulunmaktaydı. Seyhan Milletvekili Selahattin Çam'ın sağlık sorunları nedeni ile milletvekilliğinden çekilmesi Adana'da ara seçimin yapılmasına neden olmuştur.[211] Adana'da yapılan seçim için üç aday müracaat etmişti. Bu adaylar eski milletvekili Sinan Tekelioğlu, Tevfik Yıldırım ve Esat Musaballı'dır. 21 Nisan'da yapılan seçimi Sinan Tekelioğlu kazanmıştır.[212]

Yapılan ara seçimlerden sonra **CHP**'de önemli bir gelişme yaşanmış ve bu gelişme gazetelerde yer bulmuştur. 26 Nisan tarihli gazetelerde yer alan haberlere göre, **CHP** Genel Başkanı İsmet İnönü olağanüstü büyük kurultay çağrısı yapmıştı. İnönü çağrısında "*CHP Büyük Kurultayını Mayısın 10 uncu günü saat 10 Ankara'da toplanmağa davet ediyorum*" demekteydi.[213]

Bu gelişmeler arasında Belediye Kanun tasarısı meclise sunulmuş, tasarı komisyonda kabul edildikten sonra meclis genel kurulunda kanun etrafında muhalefet ile hükümet arasında sert tartışmalar olmuştur. Tartışmaların odağında

208 *Türk Sözü*, 2 Nisan 1946, Sayı: 6549

209 *Yeni Adana*, 10 Nisan 1946, No: 6330

210 *Yeni Adana*, 13 Nisan 1946, No: 6333

211 Tekin İdem, *Adana (Seyhan) Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 209

212 *Türk Sözü*, 23 Nisan 1946, Sayı: 6597

213 *Yeni Adana*, 26 Nisan 1946, No: 6344, *Türk Sözü*, 26 Nisan 1946, Sayı: 6600

Eylül'de yapılması gereken belediye seçimlerinin erkene alınması yatmaktaydı.[214] Seçimlerin erkene alınması **Demokrat Parti**'nin beklemediği bir gelişmeydi. Parti yapmış olduğu müzakereler neticesinde belediye seçimlerine katılmama kararı almıştır.[215]

Bu gelişmeler arasında 10 Mayıs Tarihinde **CHP** Kurultayı yapılmış ve İnönü yeniden genel başkanlığa oy birliği ile seçilmiştir.[216]

1.1.4 Diğer Partiler

1945-46 yıllarında kamuoyunun yaygın bir şekilde bildiği partilerin dışında aşama aşama yeni partilerde kurularak siyasal yaşama dâhil olmuştur. Bu partilerden bazıları sınırlı bir gelişme göstermiş, bazıları ise siyasal yaşamda varlık göstermeden kapanmışlardır. Bu dönemde kurulan partilerin bir kısmı **Sosyal Adalet Partisi**, **Türkiye Sosyalist Partisi**, **Türkiye Sosyalist İşçi Partisi**, **İslam Koruma Partisi**, **Arıtma Koruma Partisi** örneklerinde olduğu gibi belli bir düşünceyi esas alarak kurulmuş olan partilerdir. Bu partilerin en bariz özelliği kitleselleşememiş olmalarıdır. Bunların dışında 1948 yılından sonra kurulmuş olan partiler vardır ki daha önce kurulmuş olan partilerden çeşitli nedenlerle ayrılmış kişiler tarafından kurulmuştur. **Millet Partisi** ve **Öz Demokratlar Partisi**, **Demokrat Parti**'den ayrılanlar tarafından kurulan bu minvaldeki partilerdendir.1945 ile 1950 arasında kurulan partiler şunlardır:

-Sosyal Adalet Partisi,

-Liberal Demokrat Parti,

-Çiftçi ve Köylü Partisi,

-Türk Sosyal Demokrat Partisi,

-Türkiye Sosyalist Partisi,

-Türkiye sosyalist işçi partisi,

-Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi,

214 *Türk Sözü*, 26 Nisan 1946, Sayı: 6603

215 Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 53

216 *Yeni Adana*, 11 Nisan 1946, No: 6356

-Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi,

-Yalnız Vatan İçin Partisi,

-Ergenekon köylü ve işçi partisi,

-Arıtma koruma partisi,

-İslam Koruma Partisi,

-Yurt Görev Partisi,

-İdealist Partisi,

-Türk Muhafazakâr Partisi,

-Türkiye Yükselme Partisi,

-Millet Partisi,

-Öz Demokratlar Partisi,

-Serbest Demokrat Partisi

-Müstakil Türk Sosyalist Partisi

-Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi,

-Müstakiller Birliği.[217]

Bu küçük partiler içinde sadece **Millet Partisi** varlık gösterebilmiştir. **Demokrat Parti** ile yaşanan görüş ayrılıklarından sonra kurulan partinin kurucuları arasında dikkat çeken isimler vardır. Bu isimler arasında **Demokrat Parti**'den milletvekilliği yapmış olan Ahmet Tahtakılıç, Sadık Aldoğan gibi isimlerin yanında Fevzi Çakmak, Yusuf Kemal Tengirşek, Kenan Öner, Hasan Dinçer gibi siyasetçiler yer almaktadır.[218] **Millet Partisi**, başta **CHP** olmak üzere **Demokrat Parti**'ye karşı da muhalefet etmiştir.1950 seçimlerine katılan parti 1 milletvekili çıkarabilmiştir.

217Tökin, *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*, s. 81-85

218 *Yeni Adana*, 5 Temmuz 1948, No: 7004, *Türk Sözü*, 20 Temmuz 1948, Sayı: 7270

1.2 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1946 ve 1950 seçimleri Türkiye'de demokratik düzenin inşasını sağlayan temel siyasi geleşmelerdendir.1946 yılında yapılan seçimler neticesinde demokratik düzen, başta siyasi partiler olmak üzere kurum ve kuruluşları ile yerleşmeye başlamıştır. 46 seçimlerinde; demokratik usul, teamül ve kurallar eksik yönleri olmakla birlikte, işlerlik kazanmaya başlamıştır. Ülkede işlemeye başlayan demokratik süreç, iç siyasi gelişmelerin yaratmış olduğu atmosfer içinde dönemin iktidar ve muhalefet partilerinin ortak kararı ile seçim kanununda değişiklik yapılmış, böylece demokratik düzenin inşasının ünü açılmış, 1950 seçimlerinin sonucunda Cumhuriyet döneminde ilk defa halkın tercihi ile yönetim değişikliği gerçekleşmiştir.

Yapılan bu genel değerlendirmeden sonra 1946 yılında yapılan seçimler ile ilgili bilgi, değerlendirme ve detaylara geçmeden önce seçimlerin erkene alınması, seçim kanununda yapılan değişiklikler ve seçim sürecinde partilerin seçime yaklaşımı ile propaganda sürecinde almış oldukları politik tutumu değerlendirmek gerekir. **Demokrat Parti**'nin kurulmasından sonra Türk siyasal yaşamında belirgin bir hareketlilik yaşanmıştır. Partilerin ilişkilerinin Mart ayının sonuna kadar bir siyasal olgunluk içinde geçtiğini söyleyebiliriz. İktidar partisi bahsedilen bu tarihe kadar muhalefete dönük yumuşak ve yapıcı söylemler içinde olmuştur.

İktidar muhalefet ilişkileri Nisan ayından itibaren yapılan karşılıklı açıklamalar nedeni ile bozulmuştur. 31 Mart 1946 tarihinde **Demokrat Parti**'nin kurucularından Adnan Menderes, gazetecilere vermiş olduğu demeçte "*...Esefle arz etmek mecburiyetindeyiz ki, yer yer bazı idare amirlerinin gayretkeşliklerinden başka Halk Partisi'nin bazı elemanları makbul sayılamayacak bir faaliyet ve propaganda istikameti tutmuşlardır...*''[219] değerlendirmesini yapmaktadır.

Celal Bayar, Menderes'in bu demecinden sonra, dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ın Menderes'e cevap vermesi nedeni ile iktidar- muhalefet ilişkilerinin bozulduğunu söylemektedir.[220]

Parti mücadelelerinden partilerin iç dinamikleri de etkilenmiştir. Siyasal alanın hareketlenmesinin **CHP**'ye yansımaları olmuştur. **CHP**'de yeni parti

219 Hazırlayan: Şükrü Esirci, *Menderes Diyor ki...* , İstanbul, Demokrasi Yayınları, 1967, s. 13

220 Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 52

müfettişlerinin görevlendirilmesi bu duruma örnektir.[221] Nisan ayında Belediye Kanunu'nda yapılan değişiklik ve akabinde parti grubunda alınan kararla belediye seçimlerinin erkene alınması, **CHP** olağanüstü kongresinin toplanması,[222] **CHP**'nin yeni siyasal sürece dönük almış olduğu tedbirler olarak değerlendirmek mümkündür. Bu gelişmelerin yanında seçim sisteminde değişiklik yapılması kamuoyunda gündemde olan konuların başında gelmekteydi. Mevcut seçimler iki dereceli seçim sistemi ile yapılmaktaydı. **Demokrat Parti** ve **Milli Kalkınma Partisi**'nin programlarında seçimlerin tek dereceli seçim sistemi ile yapılması önemli bir hüküm olarak bulunmaktaydı. İktidar partisi seçimlerin tek dereceli bir şekilde yapılmasını zaman zaman gündemine almıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 tarihinde meclisin açılışında yapmış olduğu konuşmada seçimler üzerinde durmuş, 1947 yılında yapılacak milletvekili seçimlerinin tek dereceli seçim sistemi ile yapılmasını umduğunu ifade etmiştir.[223]

Tek dereceli seçim sistemi Mayıs ayında tekrar gündeme gelmiştir. *Yeni Adana* gazetesinde yer alan haberde milletvekili seçim kanunu tasarısının meclise sunulduğu okuyucu ile paylaşılmaktadır. Haberde; seçimlerin tek dereceli olması ve bir günde yapılması, sandık başlarında siyasi parti temsilcilerinin bulunması, tasarıda yer alan yeni hükümler olarak işaret edilmiştir.[224] Tasarı, Haziranın başında meclis genel kurulunda müzakere edilerek 5 Haziran 1946 tarihinde kabul edilmiş ve yasalaşmıştır.[225]

Milletvekili seçim kanundaki değişiklik ile ilgili gelişmelerin olduğu dönemde, 1947 yılında yapılacak milletvekili genel seçimlerinin erkene alınması da gündeme gelmiştir. *Yeni Adana* gazetesinde yer alan 7 Haziran tarihli haberde, seçimlerin 21 Temmuz 1946' da yapılmasının kuvvetli bir ihtimal olduğu belirtilmektedir. Haberin devamında **Cumhuriyet Halk Partisi**'nde seçimlere dönük hazırlıkların başladığı, **Demokrat Parti**'nin seçimlere katılmasının kuvvetli bir ihtimal olduğu ifade edilmektedir.[226] Gazetede aynı tarihte yer alan Anadolu Ajansı kaynaklı haberde **CHP**'nin milletvekilliği seçimi ile ilgili bir tebliği yayınlanmıştır.

221 *Türk Sözü*, 4 Nisan 1946, Sayı: 6581

222 *Yeni Adana*, 26 Nisan 1946, No: 6344, *Türk Sözü*, 26 Nisan 1946, Sayı: 6600

223 *Yeni Adana*, 2 Kasım 1945, No: 6198

224 *Yeni Adana*, 16 Mayıs 1946, No: 6360

225 *Yeni Adana*, 6 Haziran 1946, No: 6378, *Türk Sözü*, 6 Haziran 1946, Sayı: 6634

226 *Yeni Adana*, 6 Haziran 1946, No: 6379

Tebliğde milletvekilliği adaylığı için başvuracakların 15 Haziran 1946 tarihine kadar Parti Genel Sekreterliğine müracaatları istenmektedir.[227] Tebliğde son başvuru tarihi olarak 15 Haziran tarihinin belirtilmesi, seçimin erken bir tarihte yapılacağının işaretiydi. Seçimin erken bir tarihte yapılacağına dair yorumlar doğru çıkmış, tahminler gerçekleşmiş, meclis erken seçim kararı almıştır. Böylece 10 Haziran 1946 tarihinde alınan erken seçim kararına göre Mart 1947 tarihinde yapılması gereken milletvekili seçimleri 21 Temmuz 1946'da yapılmıştır.[228] Seçimlerin erkene alınması, iktidar partisinin diğer partileri seçimlerde hazırlıksız yakalama ve baskın bir seçimle iktidarını sürdürme düşüncesinin yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. İktidara karşı en örgütlü parti olan **Demokrat Parti**, erken seçim kararının alındığı tarihte bazı seçim bölgelerinde teşkilatlanma/örgütlenme çalışmalarını tamamlayamamıştı. Partinin kurucularından Adnan Menderes bu durumu belediye seçimlerinin erkene alınmasına dair yasa tasarısının görüşüldüğü oturumda yapmış olduğu konuşmada şu cümlelerle ifade etmektedir: ''*... Türk Milleti siyasi alanda bir teşkilatlanma devresi yaşamaktadır. Buna imkân vermek için seçimin öne alınması doğru olmaz. İnönü'nün senelik nutkunda verdiği direktiflerle bu tasarı taban tabana zıttır. Tasarı Türk efkârını tatmin edici değildir.*''[229] Menderes'in konuşmasından anlaşılacağı üzere **Demokrat Parti** seçimin erkene alınmasına karşı çıkmaktaydı. Nitekim **Demokrat Parti** daha önce Eylül 1946 tarihinde yapılması gereken ancak Mayıs 1946 tarihine alınan Belediye seçimlerine katılmama kararı almıştır.

Erken seçim kararının alınması ile siyasi alanda hareketlilik artmıştır. *Yeni Adana* gazetesinde çıkan ' *Büyük Seçim Karşısında Adana '* başlıklı haberde meclisin kararından sonra Adana'da hızlı bir seçim faaliyetinin olduğu ifade edilmektedir. Haberin devamında yazım defterlerinin köy ve mahalle muhtarlıklarına dağıtıldığı, Adana merkez ve ilçelerden birçok kimsenin adaylıklarını koyduğuna dair şayiaların dolaştığı ifade edilmektedir.[230]

Seçim sürecinin başlaması ile partilerde adaylık mesaisi başlamıştır. 14 Haziran tarihli haberde **CHP** Genel Sekreterliğine 1500'den fazla adayın başvurduğu

227 *Yeni Adana*, 6 Haziran 1946, No: 6379

228 *Yeni Adana*, 11Haziran 1946, No: 6382, *Türk Sözü*, 11Haziran 1946, Sayı: 6638

229 *Yeni Adana*, 11Haziran 1946, No: 6382

230 *Yeni Adana*, 11 Haziran 1946, No: 6382

bilgisi verilmektedir. Aynı haberde **Demokrat Parti**'nin seçimlere girme kararını il başkanları ile yapacağı toplantıdan sonra vereceği, kuvvetle muhtemel, seçimlere iştirak edeceği tahmini yapılmaktadır.[231] Haberde bu nedenle **Demokrat Parti** Genel Merkezi'nde yoğun bir çalışma yürütüldüğü aktarılmaktadır.[232] Seçime ilişkin haberler, seçim sürecine girildikten sonra artmıştır. *Yeni Adana* gazetesinde yer alan haberde Adana merkez ve ilçelerinde beşer kişilik seçim komisyonlarının oluşturulduğu ve bu komisyonların faaliyete geçtiği haber verilmektedir.[233]

Erken seçim kararının alınmasından sonra merak edilen konuların başında **Demokrat Parti**'nin seçimlere katılması hususu gelmekteydi. Partinin 16 Haziran tarihinde illerden gelen teşkilat başkanları ile yaptığı toplantıda, seçimlere girme yönünde karar alınmıştır.[234] **Demokrat Parti**'nin seçime girme kararından sonra adaylık için ismi geçenler ile ilgili gazetelerdeki haberlerde artış olduğu görülmektedir. *Yeni Adana* gazetesinde yer alan haberde **Demokrat Parti**'den aday gösterilecek muhtemel isimlere yer verilmiştir. Yer verilen isimler arasında Adana il teşkilatı başkanı Doktor Bahri Erkam, yönetim kurulu üyesi Süleyman Kuntalp ile Ahmet Saygan'ın isimleri de bulunmaktadır.[235]

Partilerin aday belirleme süreci devam ederken seçmenlerin cetvellere kayıt işlemi de sürmekteydi. *Yeni Adana*'da yer alan ' *Seçim Hazırlığı* ' başlıklı habere göre 142 bin seçmenin kayıt yaptırdığı bilgisi okuyucularla paylaşılmıştır.[236] *Türk Sözü* gazetesinde yer alan haberde milletvekili adaylığına müracaat edenlere ait geniş bir listeye yer verilmiştir. Listede mevcut milletvekillerinin yanı sıra Arif Nihat Asya gibi tanınmış isimler de vardır. Arif Nihat Asya'nın halk tarafından aday gösterileceği haberde yer alan bir diğer bilgidir.[237] 25 Haziran tarihli bir diğer haberde Adana Valisi Akif Eyidoğan'ın başkanlığında seçim işleri için toplantı yapıldığı, sandıkların kurulacağı yerlerin müzakere edildiği ifade edilmektedir. Haberde köylerde sandıkların kurulacağı yer olarak köy kahvehanelerinin önü

231 *Yeni Adana*, 11 Haziran 1946, No: 6382

232 *Yeni Adana*, 14 Haziran 1946, No: 6385

233 *Yeni Adana*, 13 Haziran 1946, No: 6384

234 *Yeni Adana*, 17 Haziran 1946, No: 6387, *Türk Sözü*, 18 Haziran 1946, Sayı: 6644, Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes,* s. 56

235 *Yeni Adana*, 21 Haziran 1946, No: 6391

236 *Yeni Adana*, 24 Haziran 1946, No: 6393

237 *Türk Sözü*, 27 Haziran 1946, No: 6652

belirlenmiştir.[238] İki gazetede '*Milletvekili Seçim Kurulu Başkanlığından*' başlıklı ilanlar neşredilmiştir. Bu ilanlar, alfabetik sıraya göre seçimlerin yapılacağı yerler ve kapsadıkları alanlar ile oy kullanılacak seçim mahalleri ve seçmen sayısını içermektedir.[239]

İlgili kurumlar tarafından seçim ile ilgili hazırlıklar yapılırken Parti liderleri de seçim çalışmaları kapsamında bazı şehirlerde propaganda çalışmalarına katılmışlardır. Bu şehirlerden biri de Adana'dır. **Demokrat Parti** lideri Celal Bayar 29 Haziran'da Adana'ya gelmiş, partililer tarafından karşılanan Celal Bayar daha sonra Ceyhan, Osmaniye ve Mersin'de temaslarda bulunmuştur. Bu geziler sırasında Bayar ile halk arasında ilginç diyaloglar olmuştur. *Türk Sözü* gazetesinde yer alan haberde bir köy kahvehanesinde verilen mola sırasında Bayar ile bir genç arasında gerçekleşen konuşmaya yer verilmiştir. Konuşmada Bayar'a '*Kirli ellerden artık kurtulmak istiyoruz, iyileri başımızda görmek istiyoruz. Sizi bize Cenab-ı Hakk gönderdi. Sizi başımızda görmek istiyoruz. Reylerimizi hak ve hakikatin tecelli etmesi için çekinmeden kullanacağız.*' dediği aktarılmaktadır.[240] Aynı haberde Bayar'ın Osmaniye ve Ceyhan'da yapmış olduğu konuşmaya da yer verilmektedir. Bayar bu konuşmada şunları söylemiştir: ''*davamız hürriyet-i şahsiye davasıdır. Hürriyet-i şahsiye bugün tecavüze uğramakla rencide edilmektedir… Parti mücadelesi de memleket davasıdır. Ve particilik memleketi ikiye bölmez… Bizim particiliğimiz müdahalesiz bir seçimi yapmayı hedef tutmaktadır…*''

Propaganda döneminde karşılıklı sert mesajların yanı sıra partiler arasında iyi diyaloglar da olmuştur. *Yeni Adana* gazetesinde yer alan haberde Konya milletvekili ve Ulaştırma Bakanı Ali Fuat Cebesoy'un Konya gezisinde, Demokrat ve Halk Partililerin, bakanı bir arada dostça dinledikleri bilgisi verilmektedir.[241]

Propaganda süreci ile ilgili *Türk Sözü* gazetesinde çıkan başyazıda Zeynel Besim Sun yapmış olduğu değerlendirmede ortaya çıkacak muhtemel sıkıntıların iç ve dış politikadaki etkileri hakkında şunları ifade etmektedir: "*… Evet, mücadele edeceğiz tartışacağız. Fakat bunun için vatandaşları sandık başında kan dökmeğe hazırlamayacağız. Millet bütün kalacak ve kaç siyasi parti olursa olsun, iki parçaya*

238 *Yeni Adana*, 25 Haziran 1946, No: 6394

239 *Yeni Adana*, 28 Haziran 1946, No: 6397, *Türk Sözü*, 29 Haziran 1946, Sayı: 6653

240 *Türk Sözü*, 2Temmuz 1946, Sayı: 6656

241 *Yeni Adana*, 6 Temmuz 1946, No: 6404

ayrılmayacaktır. Karşılıklı husumet cephelerini yaratacak her türlü telkinlerden kaçınmak, partiler idarecilerinin ve gazetecilerin en başta gelen vazifesi olmuştur. Eğer bu seçimde vatandaşlarımızı kanun dışı yanlış yollara sürüklersek iç durumumuz çok fena şekillere girecek, dış politikamız da sarsıntı yaşayacaktır… ''[242]

Yazarları bu ve benzeri ikaz niteliğindeki yazıları yazmaya sevk eden gelişmeler seçim sürecinde yer yer yaşanmıştır. Osmaniye'de yaşanan olay buna örnektir. **Halk Partisi** ve **Demokrat Parti**'ye mensup iki kardeş arasında yaşanan olay *Yeni Adana* gazetesinde ' *Acı Bir Particilik Hadisesi* ' başlığı ile okuyuculara duyurulmuştur. Haberde iki kardeş arasında yaşanan tartışmanın harman yerinde fiili saldırıya dönüştüğü ve Halk Partili olan kardeşin yaralandığı, diğer kardeş için hukuki takibatın başlatıldığı bilgisine yer verilmiştir.[243]

Yeni Adana gazetesinde yer alan bir diğer haberde, **Demokrat Parti**'ye mensup iki kişinin bir köyde vatandaşları zorla partilerine üye yapmaya yeltendikleri iddiasına yer verilmektedir. Bunun üzerine olayın jandarmaya intikal ettiği, jandarmanın 20 köylüyü gözaltına aldığı ifade edilmektedir. Vali'nin duruma müdahil olduğu bilgisine yer verilerek, açıklamasına yer verilmiştir. Vali, partililerin karşılıklı bir şekilde olayı birbirlerine atfettiklerini ve olayı tetkik etmek için köye gittiğini söylemektedir. Vali verdiği demecin devamında, hangi partiden olursa olsun buna müsaade etmeyeceklerini söylemektedir.[244]

Propaganda süreci devam ederken partiler adaylarını ilan etmişlerdir. **Cumhuriyet Halk Partisi** Genel Başkanı İsmet İnönü Ankara'da liste başı olmuştur. **CHP'**nin Seyhan (Adana) milletvekili adayları ise şunlardır: **Kemal Çelik (Seyhan eski milletvekili), Cavit Oral (Seyhan eski milletvekili), Dr. Kemal Satır (Seyhan eski milletvekili), Hilmi Uran (Seyhan eski milletvekili), Ali Münif Yegenağa (Seyhan eski milletvekili), Sinan Tekelioğlu (Seyhan eski milletvekili), Kasım Gülek (Bilecik eski milletvekili), Makbule Doblan (Dr.), Kasım Ener (Eski Belediye Başkanı), Ahmet Remzi Yüreğir (** *Yeni Adana* **Gazetesi sahibi).**[245] **CHP**'nin listesinde eski milletvekillerinin ağırlığı dikkat çekmektedir.

242 *Türk Sözü*, 4 Temmuz 1946, Sayı: 6658

243 *Yeni Adana*, 11 Temmuz 1946, No: 6408

244 *Yeni Adana*, 12 Temmuz 1946, No: 6409

245 *Türk Sözü*, 19 Temmuz 1946, Sayı: 6671

Demokrat Parti'nin Adana adayları ise şu kişilerden oluşmaktaydı: **Hilmi Tezer (Avukat), Kamil Tekerek (Avukat), Mahmut Canbek (Baş Makinist), Mehmet Muhtar (Çiftçi), Mehmet Geçioğlu (Belediye Başkanı), Mustafa Akçalı (Tüccar), Recai Tarımer (Çiftçi), Salih Zeki Bugay (Tüccar), Vedat Güçlü (Avukat).**[246] Birçok ilde olduğu gibi **DP**'nin Seyhan listesinde avukat, çiftçi ve ticaretle iştigal edenlere yer verildiği görülmektedir.

Seçim sürecinde araştırmamıza kaynaklık eden gazetelerin yayın politikaları hakkında verilecek bilgiler seçim süreci ve sonrası yapılan haber ve değerlendirmeleri doğru anlamak açısından önemlidir. *Yeni Adana* gazetesi seçim süreci boyunca **CHP**'yi desteklemiştir. Gazetenin 15 Temmuz tarihli nüshasının sür manşeti ' Çukurova **CHP**'ye bağlılığını Bildiriyor ' şeklindedir. Gazetenin sahibi Ahmet Remzi Yüreğir **CHP**'den milletvekili adayı olmuştur. Gazetenin 20 Temmuz tarihli manşeti ' *Yurttaş! Oyunu **CHP** Adaylarına ver* ' şeklindedir.[247] *Türk Sözü* gazetesinin yayın çizgisi **CHP'**ye yakın olmakla birlikte, *Yeni Adana* gazetesine göre, daha mutedildi. *Türk Sözü* gazetesi sahibi Ferit Celal Güven daha önce **CHP**'den milletvekilliği yapmış,[248] son seçimde ise Mersin'den **CHP** tarafından milletvekili adayı olarak gösterilmişti. Her iki gazetenin başyazar ve sahiplerinin **CHP**'de siyaset yapmaları yayın çizgilerinin **CHP**'den yana olmasına neden olmuştur.

Seçimler 21 Temmuz 1946'da yapılmıştır. *Türk Sözü* gazetesi seçimi ' *Bugün milletvekili seçimi var* ' manşeti ile vermiştir.[249] Haberde oy verme işleminin sabah saat 08.00'da başlayıp saat 19.00'da sona ereceği belirtilmektedir. Haberin devamında İsmet İnönü'nün seçim Beyannamesinden bir pasaj da yer almaktadır.[250] Gazetenin aynı tarihli nüshasında, ilk sayfanın alt kısmında bir fotoğraf eşliğinde **CHP**'nin Seyhan ve Mersin milletvekili aday listesi yer almıştır. Resimde ' ***OYLARINIZI C.H.P SİNE VERİNİZ*** ' ibaresine yer verilmiştir.[251]

---

246 *Yeni Adana*, 17 Temmuz 1946, No: 6413

247 *Yeni Adana*, 20 Temmuz 1946, No: 6416

248 Berna Torkak, *Harf Devrimine Kadar Adana Türk Sözü Gazetesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.10

249 *Türk Sözü*, 21 Temmuz 1946, Sayı: 6672

250 *Türk Sözü*, 21 Temmuz 1946, Sayı: 6672

251 *Yeni Adana*, 25 Temmuz 1946, No: 6420, *Türk Sözü*, 25 Temmuz 1946, Sayı: 6675

Seçimler yapıldıktan sonra, oy sayım işleminin uzun sürmesi nedeni ile seçimin kesin sonuçlarını alabilmek için 25 Temmuz tarihini beklemek gerekmekteydi. *Yeni Adana* gazetesinin Anadolu Ajansı'na dayandırdığı habere göre; **CHP**'den 396, **DP**'den 62, 7 kişi ise bağımsız olarak milletvekili seçilmişti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü seçim sonrası bir beyanname yayınlayarak, seçimler vasıtası ile farklı partilerin ve bağımsızların meclise girmesini vatanın muvaffakiyeti olarak değerlendirmiştir.[252]

Yeni Adana gazetesinin sahibi ve **CHP'**den milletvekili seçilen Ahmet Remzi Yüreğir'in gazetede yazmış olduğu seçim değerlendirmesi ' *ALTI OK'UN EZİCİ ZAFERİ* ' başlığını taşımaktaydı.[253]

1946 seçimlerine dair tartışılan temel konu, seçim sırasında ve sonrasında sonuca etki edecek şekilde seçimlere müdahale edildiği yönündeki iddialar yer almaktadır. Bunun yanında seçimlere ilişkin yapılan değerlendirmelerde seçim tutanaklarının değiştirilmesinin yanı sıra oy verme işlemi ve oyların tasnifinde takip edilen usul gelmektedir. ' Açık oy, gizli tasnif ' olarak ifade edilen usul, döneme ilişkin yapılan önemli eleştiri konularının başında gelmektedir. Araştırmamıza kaynaklık eden gazetelerde seçim sonuçlarının değiştirilmesi ile ' açık oy, gizli tasnif' usulünü konu edinen herhangi bir haber ve/veya değerlendirme bulunmamaktadır. 1946 seçimlerinde usulsüzlük yapıldığı konusunda, döneme ait araştırmalarda çeşitli iddialara yer verilmiştir. Taner Timur, 1946 milletvekili seçimlerine ilişkin yapmış olduğu değerlendirmede '*... daha sonra hemen herkesin üzerinde birleştiği gibi, bu seçimler dürüst seçimler olmamış ve gerçek sonuçlar geniş ölçüde tahriflere uğramıştır...*' tespitini yapmaktadır.[254] Cemil Koçak ise 1946 seçimlerinde nerede ve ne derece hangi usulsüzlüklerin yapıldığını saptamanın mümkün olmadığını bunun nedeninin de dönemin resmi kayıtlarına ulaşmamaktan kaynaklandığını ifade etmektedir. Koçak seçimlerdeki usulsüzlüklere dair ikinci el malzemeye dayanarak bir sonuca ulaşmanın mümkün olduğunu beyan ettikten sonra yapmış olduğu alıntılarla seçimde yaşanan usulsüzlükleri ortaya koymaktadır.

252 *Yeni Adana*, 25 Temmuz 1946, No: 6421

253 *Yeni Adana*, 6 Ağustos 1946, No: 6430, *Türk Sözü*, 6 Ağustos 1946, Sayı: 6685

254 Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, s. 70

Seçimlerden sonra meclis toplanmış ve İsmet İnönü tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir.[255] Cumhurbaşkanı İnönü, hükümeti kurma görevini İstanbul milletvekili Recep Peker'e vermiş, [256]* kabine Cumhurbaşkanı'nın onayından sonra görevine başlamıştır.

255 *Yeni Adana*, 6 Ağustos 1946, No: 6430, *Türk Sözü*, 6 Ağustos 1946, Sayı: 6685

256 *Yeni Adana*, 6 Ağustos 1946, No: 6431

İKİNCİ B Ö L Ü M

ADANA BASININA GÖRE 1950 SEÇİMLERİ VE DEMOKRAT PARTİ İKTİDARI

2.1. 1946-1950 TARİHLERİ ARASINDA SİYASİ PARTİLER

1946'da yapılan seçimlerinden sonra şaibe olduğu iddiası ile **Demokrat Parti** çeşitli vilayetlerde bu durumu protesto etmek için mitingler düzenlemiştir. Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Konya mitinglerin yapıldığı vilayetlerdir.[257]

Parti, mitingleri kontrol altına almak, gelişi güzel yapılan açıklamaların önüne geçmek amacı ile almış olduğu kararla, tek yetkili sözcü olarak Adnan Menderes'i tayin etmiştir. Böylece Menderes, partinin resmi sözcüsü olmuştur. Ayrıca yapılacak çalışmalar ile ilgili Genel İdare Kurulu'nun direktifleri ile hareket edilmesi teşkilatlara gönderilen bir genelge ile bildirilmiştir.[258] Hükümet cephesinde de seçimlerin sonuçlarının kamuoyunda tartışmaya açılmamasına dönük tedbirler alınmıştır. Özellikle İstanbul basınında yer alan haberler ve seçimlerin sonuçlarına ilişkin yazılar, hükümet tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Bu gazetelerin başında Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri gelmekteydi. Bu gazeteler sıkıyönetim komutanlığı tarafından yayınlanan tebliğe[259] aykırı hareket ettikleri gerekçesi ile süresiz olarak kapatıldı. Kapatılma gerekçesi şu şekilde açıklanmaktaydı:"*seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşüren ve bu yüzden memleketin huzurunu ağır sarsıcı neşriyata devam eden yeni sabah ve gerçek gazeteleri ile mesuliyet mecmuası sıkıyönetim komutanlığının emriyle bilâ-müddet kapatılmıştır.*''[260]

---

* CHP Genel Sekreterliği de yapmış olan Recep Peker, 5 Ağustos 1946 tarihinde hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Muhalefete karşı katı tutuma sahip olan Peker, Cumhurbaşkanı İnönü ile muhalefet ilişkileri konusunda ters düşmüştür. Parti içinde yaşanan gelişmeler neticesinde Peker istifa etmiştir. İkinci kez hükümeti kurmakla görevlendirilen Peker, 5 Eylül 1946'da hükümeti kurmuş ancak 10 Eylül 1946 tarihinde Peker kabinesi istifa etmiştir.

257 *Yeni Adana*, 25 Temmuz 1946, No: 642

258 Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 60

259 *Yeni Adana*, 26 Temmuz 1946, No: 6421

260 *Türk Sözü*, , 27 Temmuz 1946, Sayı: 6677

İktidar ile muhalefet arasında seçimlerin şaibeli bir şekilde yapıldığına dair yaşanan tartışmalar bir müddet sonra gündemden düşmüş ve **Demokrat Parti** meclis çalışmalarına ağırlık vermiştir. **DP**'lilerin meclisteki ilk tutumları Cumhurbaşkanı İnönü'nün seçildikten sonra meclise yemin etmek için geldiği sırada ayağa kalkmamalarıdır. *Türk Sözü* gazetesinde yer alan haberde, Cumhurbaşkanı'nın yemini sırasında **CHP**'lilerin Cumhurbaşkanı'nı ayakta alkışladıklarını, **Demokrat Parti** milletvekillerinin ise oturur vaziyette yemin törenini takip ettikleri haber verilmektedir.[261] *Türk Sözü* gazetesinde yer alan 9 Ağustos tarihli haberde ise, **DP**'den Kütahya milletvekili seçilen Memduh Ispartalıgil'in, İnönü'nün yemin etmesi sırasında **DP**'lilerin ayağa kalkmaması nedeni ile partisinden istifa ettiği bildirilmiştir.[262] **Demokrat Parti**'nin hükümete karşı muhalif tutumu bununla sınırlı kalmamış ve meclis komisyonlarının seçiminde de oy kullanmamıştır.[263] İktidar ile muhalefet arasında asıl gerginliğin yaşanmasına neden olan hadiselerden biri de, milletvekili mazbatalarının meclis tarafından onaylanması sırasında **Demokrat Parti** listesinden seçilmiş bazı milletvekillerin mazbatasının iptal edilmesi ve vekilliklerinin düşmesiydi. Bu durum iktidar ile muhalefeti karşı karşıya getirmekte ve parlamentoda gergin bir havanın oluşmasına neden olmaktaydı.[264]

Bu gerginlikler arasında, 1 Eylül 1946'da yapılacak olan il genel meclisi seçimlerine katılma kararı **Demokrat Parti** genel Merkezi tarafından il müteşebbis heyetlerine bırakılmıştır.[265] Seçime girilen yerlerden biri de Seyhan ili idi. Seçim süreci ve adaylıklara dair *Türk Sözü* gazetesinde yer alan habere göre, Seyhan **CHP** il genel meclisi adayları, parti binasında yapılan toplantıda gizli oyla belirlenmiştir. Haberde adayların isimleri ve mesleklerine de yer verilmektedir.[266] Gazetenin aynı nüshasında Seyhan merkez ilçesi il seçim kurulu başkanlığı tarafından verilen ilanda **CHP** ve **DP**'den aday listesi yer almaktadır.[267]

Demokrat Parti bazı illerde seçime girmemiş veya seçimlerden çekilmiştir. *Yeni Adana* gazetesinin 2 Eylül tarihli nüshasında, seçim sonuçları manşetten

---

261 *Türk Sözü*, , 6 Ağustos 1946, Sayı: 6685

262 *Türk Sözü*, 9 Ağustos 1946, Sayı: 6688

263 *Yeni Adana*, 13 Ağustos 1946, No: 6436, *Türk Sözü*, 13 Ağustos 1946, Sayı 6691, Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 25

264 *Türk Sözü*, 27 Ağustos 1946, Sayı:6703, Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Rejim Krizi, Cilt 3*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s.199-200

265 *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950),* İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999, s. 450, Koçak, *Rejim Krizi*, s. 201

266 *Türk Sözü*, 25 Ağustos 1946, Sayı: 6702

267 *Türk Sözü*, 25 Ağustos 1946, Sayı: 6702

verilmiş ve seçimlerin **CHP** tarafından kazanıldığı bilgisi yer almıştır. Aynı haberde, Antakya'da, **Demokrat Parti**'nin seçimlere katılmadığı bilgisi de yer almaktadır.[268] Eroğul'un aktardığına göre usulsüzlük yapıldığı gerekçesi ile **DP**, 56 ilçede seçimlerden çekilmişti.[269] Nitekim seçimin bitiminden sonra, teşkilatlar tarafından, yapılacak olan itirazların hangi şekilde yapılacağı sorulmakta, Genel başkan imzası ile parti heyeti başkanlıklarına hitaben yazılmış olan 18 sayılı tamim ile itirazların ne şekilde yapılacağına dair malumat verilmektedir.[270] 26.9.1946 tarih ve 24 numaralı tamimde ise seçimlerde işlenen suçlar ile ilgili parti müteşebbis heyeti başkanlıkları tarafından açılmış ve açılacak davaların takip edilmesi ve sonuçlarından genel merkezin haberdar edilmesi istenmektedir.[271]

Parti genel merkezinin yazışmalarından, anlaşıldığı kadarı ile **DP**, 1946 milletvekili seçimlerinde olduğu gibi, il genel meclisi seçimlerine de şaibe karıştığını düşünmekteydi. Bu durum **DP** ile iktidar arasında uzun bir müddet münakaşa konusu olmuştur.

İç politikada iktidar ile muhalefet arasında yaşanan çekişme, dış politikada, yerini fikir birliğine bırakmıştır. Sovyetler Birliği'nin boğazların statüsü konusunda Türkiye'ye vermiş olduğu notaya karşılık iktidar ile muhalefetin tutumu benzer olmuştur. *Yeni Adana* gazetesi, muhalefetin dış politikadaki yaklaşımını ' *Demokrat parti dış politikada hükümetle tam fikir*' şeklinde okuyucularına haber etmekte iken, *Türk Sözü* gazetesi **DP**'nin tavrını, ' *DP'nin yerinde bir hareketi* ' başlığıyla tasvip etmektedir.

İç politikada, iktidar ile **Demokrat Parti**'nin siyasi çekişmesi kızışırken, diğer siyasi partilere dair haberler basında tevkif ve kapatmalar nedeni ile yer almıştır. *Yeni Adana* gazetesinde ' *SOLCULARLA MÜCADELE!* ' başlığı ile verilen haberde, sıkıyönetim komutanlığının **Türkiye Sosyalist Partisi** ile **İşçi ve Emek Partisi**'nin faaliyetlerine son verildiği ifade edilmektedir. Aynı haberde Büyük Doğu ve Yarın mecmualarının da 4 aylığına kapatıldığı bilgisi yer almıştır.[272]

---

268 *Yeni Adana*, 2 Eylül 1946, No: 6450

269 Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s.25

270 *Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950)* , s.449

271 *Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950)* , s.453

272 *Yeni Adana*, 17 Aralık 1946, No: 6537

Türk Sözü gazetesinde yer alan bir başka haberde, sıkıyönetim komutanlığının talimatı ile **Emekçi ve Köylü Partisi**'nin Adana şubesinin kapatıldığı, bu partide yer alan kişilerin ev ve işyerlerinde yapılan aramalarda ele geçen müştemilatın tetkik edilmek amacı ile ilgili birimlere teslim edildiği bilgisi yer almaktadır.[273]

Yeni Adana gazetesinin sahibi Ahmet Remzi Yüreğir yazmış olduğu makalede, yapılan uygulamaları şu cümlelerle tasvip etmektedir: "*...toprak bütünlüğünü, hükümranlık hakkının ebediyetini, milli namus ve haysiyetin mahfuziyetini isteyen her namuslu Türk vatandaşı için biricik hedef ve gaye yalnız milli birlik ve milli düzen olmalıdır. Binaenaleyh iç düzeni milli birliği bozanlara dikkat!*''[274]

Bu siyasi gelişmeler yaşanırken, İktidar ile muhalefet arasındaki gerginlik azalmamış, meclis zemininde giderek artmıştır. İki kesim arasındaki krizin zirve yapmasına neden olan olay bütçe görüşmelerinde ortaya çıkmıştır. Görüşmeler sırasında Başbakan Peker ve Maliye Bakanı'nın konuşmasından sonra **Demokrat Parti** adına Adnan Menderes söz almıştır. Menderes konuşmasında, Başbakan'ın konuşmasını tenkit etmiş, Menderes'ten sonra Başbakan tekrar kürsüye gelerek : "*demokrat parti dinlediğimiz Adnan Menderesin sesinde kötümser ve psikopat bir ruhun...*"cümlesini sarf etmesinden sonra, **Demokrat Parti** milletvekilleri tepki göstererek meclisi terk etmişlerdir.[275] **Demokrat Parti** bu tepkisini bir süre daha devam ettirmiş, 28 Aralık tarihine kadar meclis görüşmelerine katılmamıştır. Bu dönemde *Türk Sözü* gazetesi, Demokratların iştiraki olmadan bütçe görüşmelerinin devam ettiğini manşetten vermektedir.[276]

İktidar ile muhalefet arasındaki sorunun aşılması için karşılıklı temaslar olmakla birlikte sorunun çözümü için Cumhurbaşkanı İnönü devreye girmiş, yapılan birkaç görüşmeden sonra **Demokrat Parti** meclis görüşmelerine tekrar katılmıştır.[277] *Türk Sözü* ve *Yeni Adana* gazeteleri sorunun çözümünde devreye giren Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün rolünü ' *cumhurbaşkanının yüksek irşatları'* ve

273 *Türk Sözü*, 20 Aralık 1946, Sayı: 6793

274 *Yeni Adana*, 19 Aralık 1946, No: 6539

275 *Türk Sözü*, 20 Aralık 1946, Sayı: 6792, Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 64

276 *Türk Sözü*, , 20 Aralık 1946, Sayı: 6792, *Yeni Adana*, 19 Aralık 1946, No: 6540

277 *Türk Sözü*, 25 Aralık 1946, Sayı: 6797, *Yeni Adana*, 26 Aralık 1946, No: 6545

'*devlet başkanımız partiler üstündeki irşatları ile meclisteki normal çalışmayı sağladı'*[278] şeklinde değerlendirmişlerdir.

Krizin yaşandığı bu tarihlerde aslında **Demokrat Parti** büyük kongre hazırlığı içendeydi. 7 Ocak 1947 tarihinde Ankara Ulus Sinema salonunda, **Demokrat Parti'**nin I. olağan kongresi toplandı. Kongreye yaklaşık 800 delege katılmıştır.[279] Celal Bayar'a göre kongreye katılan delege sayısı, 906'dır.[280] Kongrenin divan başkanlığına, İstanbul İl Başkanı Kenan Öner seçilmiş, divanın teşekkülünden sonra kongrenin açılış konuşmasını partinin genel başkanı Celal Bayar yapmıştır. Bayar konuşmasında, **Demokrat Parti**'nin bir sene içindeki gelişiminden bahsederek küçümsenmeyecek bir mesafe alındığını, Türk milletinin bir yıllık dönemde siyasi olgunluğunu ispatladığını beyan etmiştir. Bayar, ülkede demokratik gelişimin gerçekleşmesi için üç husus üzerinde durmuştur: **1- Vatandaş hak ve hukukunu haleldar eden ve anayasaya aykırı bulunan kanun hükümlerinin kaldırılması,**

2- Vatandaş reyinin emniyetini sağlamak için kanunda değişiklik yapılması,

3- Devlet reisliği ile fiili parti reisliğinin bir zat uhdesinde yerleşmemesi esasının kabul edilmesi.[281]

Celal Bayar'ın kongrede yapmış olduğu konuşma ile ilgili bir değerlendirme yapan Ahmet Remzi Yüreğir, *' Demokrat Parti Kongresi, Yersiz Nümayişler İnsafsız Sözler '* başlıklı yazıda Bayar'ı eleştirerek şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "*... Demokrat Parti Türk milletinin bizzat kurduğu ve yarattığı ilk parti şerefini kazanmış bulunmakta imiş. Pek ala bu sözler karşısında her an adını dillerinden dürmedikleri ebedi şef aziz Atatürk'ün kurmuş olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'ni kim teşkil etmiş ve bu parti hangi milletin sinesinden doğmuştur? ...Biz bu hususstaki cevabın verilmesini yine bir zamanlar bu şerefli partinin başkanvekilliğini yapmış olan Sayın*

278 *Türk Sözü*, 27 Aralık 1946, Sayı: 6799, *Yeni Adana*, 27 Aralık 1946, No: 6546

279 *Yeni Adana*, 8 Ocak 1947, No: 6555, *Türk Sözü*, 8 Ocak 1947, Sayı: 6808

280 Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s.68

281 *Yeni Adana*, 8 Ocak 1947, No: 6555

Celal Bayar'a bırakıyoruz…"[282] Yüreğir bu yazısında, **Demokrat Parti**'nin genel başkanına geçmişi hatırlatmak suretiyle cevap vermektedir.

Türk Sözü gazetesinde yer alan ' *DP KONGRESİ KAPANDI Celal Bayar 541 oy ile genel başkanlığa seçildi* ' başlıklı değerlendirme içerikli haberde, kongrede konuşulan konu ve kişiler eleştirilmiştir. Özellikle '*DP Afyon milletvekili Sadık Aldoğan'ın yapmış olduğu konuşma ayıplandı'* yorumu yapılmaktadır.[283]

Ahmet Remzi Yüreğir, kongrenin sona ermesinin ardından yaptığı değerlendirmede, özellikle kongrede delegeler tarafından gündeme getirilmiş hürriyetsizlik ve istibdat meselesi üzerinde durarak, yapılan bu eleştirilerin yersiz ve haksız olduğunu iddia etmektedir.[284] Yine *Türk Sözü* gazetesi yazarlarından Nevzat Güven, **DP** Afyon milletvekili Aldoğan'ın kongrede yapmış olduğu konuşmasını konu alan yazıda, Aldoğan'ın dönemin iktidarı ile II. Abdülhamit dönemi arasında paralellik kurmasını eleştirmektedir.[285]

Kongreden sonra gündemde olan konu, kongrede kabul edilen ve kamuoyuna duyurulan **Hürriyet Misakıdır**. Misak üç maddelik talepten oluşmaktadır. Bu maddeler şu şekildedir:

1-Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar mahiyette olan ve Anayasamızın metnine veya ruhuna uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması,

2- Vatandaşın reyinin emniyet ve masuniyetini sağlamak ve milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksatlarıyla seçim kanununda değişiklikler yapılması,

3- Devlet Reisliği ile fiili Parti Reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmemesi esasının kabulü.[286] **Hürriyet misakı** tabiri, Misak-ı Milliyi çağrıştırmaktadır. **Demokrat Parti** yöneticileri bu terkibi kullanarak devletin kuruluş dönemindeki anlayışa atıf yapmak istemişlerdir. Misakın ilan edilmesinin temel gerekçelerinden biri, 1946 seçimlerinde yaşan usulsüzlüklerdir. Misakın ikinci maddesi bu durumu teyit edecek açıklığa sahiptir. Misakın üçüncü maddesi ise partili cumhurbaşkanlığı

282 *Yeni Adana*, 9 Ocak 1947, No: 6556

283 *Türk Sözü*, 11 Ocak 1947, Sayı: 6811,*Yeni Adana*, 11 Ocak 1947, No: 6558

284 *Yeni Adana*, 13 Ocak 1947, No: 6559

285 *Türk Sözü*, 11 Ocak 1947, Sayı: 811

286 *Ankara Üniversitesi. "Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı".* Erişim Tarihi: 28.08.2019. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1425/16044.pdf,

uygulamasına açık itirazı ifade etmektedir. **Demokrat Parti**'nin **Hürriyet Misakını** meclise kabul ettiremediği takdirde milletvekillerinin istifa edeceği basında yer alan konulardandır. *Türk Sözü* gazetesinde yer alan yorum haberde **Hürriyet Misakı** vasıtası ile **DP**'nin ülkeyi seçime götürmek istediği iddia edilmektedir. Haber yorumun devamında ''*DP genel idare kurulu üyelerinin bir kısmının milletvekili olmaması CHP kanadında soğuk bir tesir bırakmıştır*.'' denilmektedir.[287]

Kongre sırasında bazı delegelerin yapmış olduğu konuşmalar ve akabinde **Hürriyet Misakının** ilanı ile meclis zemininde yapılması talep edilen değişiklikler, iktidar ile yeniden bir sürtüşmenin ortay çıkmasına neden olmuştur. İktidar kanadında **DP'**ye biçilen ılımlı muhalefet rolünün zedelendiği görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır. Celal Bayar, **CHP** kanadında yapılan bazı gizli toplantılarda **DP'**nin kapatılmasının dahi gündeme geldiğini söylemektedir.[288]

DP'nin I. Büyük Kongresinden sonra parti içi tartışmalar yoğunlaştı. Kongre sırasında bir kısım delegenin Fevzi Çakmak'ı başkanlığa getirmek için uğraştığı dile getirilen iddialardandır. Bu bilgiyi teyit eden haber Şubat ayında *Türk Sözü* gazetesinde yer bulmuştur. Haberde İzmir demokratları arasında ihtilaf olduğu ve bir kısım partililerin, partinin başına Fevzi Çakmak'ın geçmesini istediği bilgisi yer almaktadır.[289] Teşkilatlarda yaşanan tartışmalar sırasında **DP**'den bir milletvekilinin istifa ettiği haberi gazetelerde yer almıştır.[290]

Bu siyasi atmosfer içinde iki önemli gelişme yaşanmıştır. Şubat ayında köylerde yapılacak muhtarlık seçimleri ile 4 vilayette yapılacak ara seçim partiler arasında siyasi gerginliklere neden olmaktaydı. Muhtarlık seçimlerinde partilerin adayları vardı. **Demokrat Parti'**nin iddiası, köylerdeki muhtarlık seçimlerinde halka baskı yapıldığı ve **Demokrat Parti'**nin kazandığı yerlerde seçim sonuçlarının baskı ile değiştirildiği yönündedir.[291] *Yeni Adana* gazetesi yazarı Ahmet Remzi Yüreğir böyle bir durumun söz konu olmadığını, **Demokrat Parti**'nin 46 seçimlerinden sonra

287 *Türk Sözü*, 14 Ocak 1947, Sayı: 6813

288 Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s.74-75

289 *Türk Sözü*, 12 Şubat 1947, Sayı: 6838

290 *Yeni Adana*, 28 Şubat 1947, No: 6599

291 Koçak, *Rejim Krizi*, s. 514-15

yapılmış olan İl Genel Meclisi Seçimleri ve en son yapılan muhtarlık seçimlerinde oy kaybına uğradığını iddia etmektedir.[292]

İktidar ile muhalefet arasında gerilime neden olan bir diğer siyasi gelişme yapılacak olan ara seçimlerdir. İstanbul, Balıkesir, Kastamonu ve Tekirdağ'da yapılacak ara seçimlere **Demokrat Parti'**nin katılıp katılmayacağı, kamuoyunu meşgul eden konuların başında gelmekteydi. Bu amaçla **DP'**nin ileri gelenleri İzmir'de bir toplantı yaptı.[293] Yapılan toplantıdan çıkan karar ara seçimlere katılmamak yönünde olmuştur.[294] **DP**'nin seçime girmeme kararı hakkında *Türk Sözü* gazetesinde çıkan haber yorumda seçimlere katılmama kararının memleketteki ahengi baltalamakta olduğu ve milletin bu durumu affetmeyeceği yönündedir.[295]

DP ise yayınlamış olduğu beyannamede, seçimlere katılmama gerekçesi olarak önceki seçimlerde yaşanan usulsüzlükler ve seçim kanununun millet iradesinin tecellisinde yetersiz kalacağı yönündedir.[296]

DP'nin seçime girmemesi kararını Başbakan Recep Peker, Manisa'da yapmış olduğu konuşmada şu cümlelerle karşılamıştır: "*...bir siyasi partinin ana ödevi seçim faaliyetlerine katılmaktır...*''[297] Peker konuşmasının başka bir bölümünde, seçime girmemeyi milli vazifede bir sabotaj yapmak hareketi olarak değerlendirmektedir.[298]

Bu siyasi atmosfer içinde dört ilde ara seçimler yapıldı. Gazetelerde yer alan haberlere göre **DP** seçimlere katılımın düşük olması için çalışmıştır.[299] Yapılan seçimleri **CHP** adayları kazanmıştır.[300] Seçimlere ilişkin İçişleri Bakanlığı bir genelge yayınlamıştır. Genelgede seçimlerin yapıldığı illerde, seçime katılım oranları 1946 seçimleri ile kıyas edilerek verilmektedir. Verilen oranlara bakılırsa Balıkesir hariç diğer illerde 1946 seçimlerine göre katılım düşük olmuştur.[301]

Partiler arasındaki gerilim, seçim sürecinde verilen karşılıklı beyanatlar nedeni ile giderek daha fazla artmıştır. Sürecin sertleşmesinde dönemin hükümetinin

---

292 *Yeni Adana,* 10 Mart 1947, No: 6607

293 *Türk Sözü*, 28 Mart 1947, Sayı: 6874, *Yeni Adana,* 28 Mart 1947, No: 6623

294 *Türk Sözü*, 3 Nisan 1947, Sayı: 6879, *Yeni Adana,* 3 Nisan 1947, No: 6628

295 *Türk Sözü*, 3 Nisan 1947, Sayı: 6880

296 *Yeni Adana,* 4 Nisan 1947, No: 6629

297 *Türk Sözü*, , 6 Nisan 1947, Sayı: 6882

298 *Yeni Adana*, 6 Nisan 1947 Sayı, No: 6630

299 *Türk Sözü*, 5 Nisan 1947, Sayı: 6881

300 *Türk Sözü*, 8 Nisan 1947, Sayı: 6883

301 *Türk Sözü*, 10 Nisan 1947, Sayı: 6885

ve özellikle Başbakan Recep Peker'in katı tutumu, partiler arasında siyasi mesafenin artmasına neden olmuştur. Bu durum hükümette değişiklik yaşanmasına neden olacak kadar etkin bir durumdur. Hükümet ile muhalefet arasında gerginliğin artmasına neden olan olaylardan biri de, **DP**'nin İzmir'de yapmış olduğu mitingdir. Kanunsuz olduğu gerekçesi ile polis tarafından mitingin dağıtılması sırasında polisin silah kullanmasını Celal Bayar "*atılan silahlar bana ve demokrat partinin şahsiyet-i maneviyesine müteveccihti*" diyerek **Demokrat Parti**'nin fiili saldırı altında olduğunu iddia etmekteydi. Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer toplanmanın izinsiz olduğunu, zabıtanın görevini yerine getirdiğini söylemekteydi. Bakan, Celal Bayar'ın açıklamasının halkı tahrik etme ihtimali üzerinden eleştirmekteydi.[302]

Olaylar ve karşılıklı suçlamaların arttığı dönemde basında yer alan bir başka haberde, Adanan Menderes ve **DP** Afyon milletvekili Sadık Aldoğan hakkında İzmir savcıları tarafından dava açıldığı yönündeydi. Haberde Menderes ve Aldoğan'ın İzmir'de vermiş olduğu konferansta meclisin meşruiyetini sorguladığı ve jandarma kuvvetlerini zulüm kuvvetleri olarak nitelendirdiği için dava açıldığı, savcıların iki milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması için Büyük Millet Meclisi'ne başvurduğu bilgisi yer almıştır.[303]

İktidar ve muhalefet arasındaki siyasi çekişmelerin almış olduğu durum, partiler arası münasebetlerin kopma noktasına gelmesine neden olmuştu. Bu durumu sona erdirecek gelişmeler Haziran ve Temmuz ayında yapılan karşılıklı görüşmeler neticesinde engellendi. 10 ve 17 Haziran tarihinde muhalefet lideri Celal Bayar ile Cumhurbaşkanı İnönü arasında bir görüşme yapıldı. *Türk Sözü* ve *Yeni Adana* gazetelerinde yer alan haberlere göre görüşmenin içeriği tam bilinmese de görüşme konusu, **DP**'nin son zamanda meclise sunmuş olduğu yasa tasarılarına ilişkindi.[304]

Görüşme talebi Bayar'ın aktardığına göre Cumhurbaşkanı'ndan gelmişti. İlk görüşmede Bayar, partilerine yönelik baskıların sona erdirilmesini talep etmekteydi. İnönü, Bayar'a hükümet yetkililerinin de bulunduğu bir görüşme daha teklif etmişti. İnönü'nün bu talebini Bayar parti idare kuruluna götürmüş ve görüşme talebi kabul edilmişti. Yapılan ikinci görüşmede, **DP** adına sadece Celal Bayar katılmıştı.

302 *Türk Sözü*, 18 Nisan 1947, Sayı: 6891

303 *Türk Sözü*, 10 Mayıs 1947, Sayı: 6908, *Yeni Adana*, 5 Mayıs 1947, No: 6653

304 *Türk Sözü*, 17 Haziran 1947, Sayı: 6940, *Yeni Adana*, 10 Haziran 1947, No: 6683

Görüşmede Bayar'ın aktardığına göre hükümetin tümü vardı. Bayar bir önceki görüşmede İnönü'ye aktardığı hususları aynen tekrar etmiş, Bayar'ın konuşmasından sonra Başbakan Recep Peker konuşmuştu. Peker eleştirilere karşın hükümetin uygulamalarını savunmuştu.[305]

Bu görüşmeden sonra İnönü ile Bayar arasında baş başa bir başka görüşme yapıldı. Bu görüşmede İnönü kabahatli aramanın fayda getirmediğini, asıl faydanın her iki tarafın benimseyeceği ana şartlar üzerinde mutabık kalmak olduğunu söylemişti. Bu izahtan sonra İnönü, **Demokrat Parti**'nin onaylaması halinde millete beyan etmek istediği metni Bayar'a vermiştir. Bayar metini okuduktan sonra bir takım düzeltmeler yapmasını İnönü'den rica etmiştir.[306]

İnönü ile Bayar arasındaki görüşmelere dair gazetelerde çeşitli yorumlar yapılmıştır. *Yeni Adana* gazetesinde yer alan yorum haberde bu tip görüşmelerin demokratik ülkelerde olağan olduğu ifade edilmektedir. Haberde partilerin konumu ile ilgili yapılan analizden sonra şu değerlendirme yapılmaktadır: "*... Hülasa; CHP memleketin siyasi ve içtimai hayatında başlayan durumu görmüş, bundan evvel olduğu gibi, her işte yalnız ve kendi başına olmadığını takdir etmiştir. Demokrat parti ise ilk taşkınlıklarını bırakmış, daha normal ve memleket ihtiyacına daha çok cevap veren esaslara dayanarak tenkitlerini yapmaya başlamıştır. Gazetelerde yapılan tahlil ve tefsirlerin hakiki mahiyetini bu cümlelerde bulmak mümkündür.* ''[307]

Türk Sözü gazetesinde yer alan haberde, Peker-Bayar gerginliğinin Cumhurbaşkanı'nın yayınlayacağı belge ile kökünden halledileceği ön görüsünde bulunulmaktadır.[308] Yapılan görüşmelerin neticesinde tarihe 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçen belge, Cumhurbaşkanı tarafından kamuoyu ile paylaşılmıştır. Beyanname, dönemin gazetelerinde geniş yer bulmuştur. *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazeteleri beyannameyi okuyucularına ' *Devlet Başkanının Beyannamesi*' ve ' *Cumhurbaşkanımızın Beyannameleri* ' manşeti ile duyurmuşlardır. Manşetlerde şu bilgilere de yer verilmiştir: "*Devlet reisi olarak kendilerini her iki partiye karşı müsavi vazifeli gördüğünü ifade buyuran İnönü*

305 *Türk Sözü*, 11 Temmuz 1947, Sayı:6961, Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 79-83

306 Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 80-83

307 *Yeni Adana*, 26 Haziran 1947, No: 6697

308 *Türk Sözü*, 10 Temmuz 1947, Sayı: 6960

Diyorlar ki: varmak istediğim netice her iki parti arasında emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet memleketin emniyeti manası taşıdığı için ehemmiyetlidir.''[309]

CHP milletvekili ve aynı zamanda *Türk Sözü* gazetesinin sahibi ve yazarlarından olan Ferit Celal Güven beyannameye dair yazmış olduğu yazıda "... *Devlet başkanı bu beyannameleri ile memleketin bütün partilerin tesirinden uzak kalarak, durumu mütalaa etmişler ve hükümlerini çok tarafsız olarak vermişlerdir.*'' demektedir. Güven, beyannamenin demokrasi hayatımızda yeni bir aydınlık yol açmış olduğunu söyleyerek beyannameyi olumlu karşılamaktadır.[310]

Beyannameden sonra Ahmet Remzi Yüreğir tarafından yazılan yazılarda, muhalefete eleştirilerinin devam etmesi dikkat çekmektedir. Yüreğir yazmış olduğu makalelerde, çeşitli tarihlerde muhalefet lideri ve yöneticileri tarafından yapılmış olan açıklamalardan alıntılar yaparak muhalefeti eleştirmektedir.[311]

Beyanname iktidar muhalefet ilişkilerinin görece normalleşmesini sağlarken, muhalefet içinde tartışmalara neden olmuştur. Beyanname parti içindeki tartışmaları daha da artırmış, bu durumu gören Bayar, **DP** idare heyetini 22 Temmuz 1947'de toplantıya çağırmıştır. Toplantıya illerden seçilmiş delegeler de katılmıştır. Anlaşılan Bayar, parti içinde kendi deyimi ile kopan iç fırtınanın önünü almak istemekteydi.[312] Toplantıdan sonra 24 Temmuz tarihinde parti bir tebliğ yayınladı. Tebliğde hükümetin, 12 Temmuz'da yayınlanan beyannamenin gereğini yapmadığını, bu şartlarda muhalefetin denetim vazifesini yapamayacağı ifade edilmekteydi.[313] Beyanname sert ifadeler içermekteydi. Bunun sebebi de, 12 Temmuz Beyannamesi'ne parti içinden olan tepkileri dindirmekti.

Muhalefet kanadında parti içi tartışmalar yaşanırken iktidar partisinde de Recep Peker'e muhalif, ağırlıklı olarak genç milletvekillerinden oluşan 35'ler grubundan bahsetmek gerekmektedir. Grubun başını İnönü'nün sıklıkla fikirlerine müracaat ettiği Nihat Erim çekmektedir.[314]

---

309 *Yeni Adana*, 12 Temmuz 1947, No: 6711, *Türk Sözü*, 12 Temmuz 1947, Sayı: 6962

310 *Türk Sözü*, 13 Temmuz 1947, Sayı: 6963

311 *Yeni Adana*, 16 Temmuz 1947, No: 6710, 17 Temmuz 1947, No: 6711

312 Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 87

313 Tanyeli, Topsakaloğlu, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950*, s. 81

314 Toker, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, s. 80

Peker kabinesi bir anlamda sarsıntı geçirmekteydi. Gazete haberlerinde kabinede değişiklik olacağı veya Peker kabinesinin istifa edeceği yer almaktaydı. Bu tartışmalar arasında Recep Peker, parti grubundan, 12 Temmuz Beyannamesinin uygulanması hususu çerçevesinde güvenoyu talep etti. Peker gruptan güvenoyu almasına rağmen 34 vekil aleyhte oy kullanmıştı.[315] Alınan güvenoyuna rağmen Eylülün başında kabinede değişiklik yapılmıştır. Kabine değişikliğine ilişkin oylamada vekillerden bir kısmı hükümeti sert eleştirmişlerdir. Oylamada hükümet değişikliğine ret oyu veren vekil sayısı 48 idi.[316] Kabine değişikliği **CHP** içindeki tartışmaları bitirmemiş, Peker kabinesi istifa ederek yerine Hasan Saka hükümeti* kurulmuştur.[317]

Muhalefet, kurulan yeni kabineyi olumlu karşılamıştı. Bunun sebeplerinden biri de, yeni kabinenin kurulması hakkında Cumhurbaşkanı İnönü muhalefetle, kabine teşkil etmeden görüşmüş ve fikirlerini almıştı. *Yeni Adana* gazetesinde, kabinenin kurulması ile ilgili yer alan haberde fikir alışverişinin yapılmasına ilişkin "*...Demokrasi hayatında basit bir hadise olan bu halin, bizde ilk olarak tatbik edilmesi herkese büyük bir huzur vermiştir.*''[318] değerlendirmesi yer almaktadır.

Bu gelişmeler yaşanırken Cumhurbaşkanı İnönü yurt gezisine çıkmıştır. Cumhurbaşkanı'nın gezisine refakat eden heyetin içinde **DP** Muğla milletvekili Nuri Özsan da yer almaktaydı.[319] Heyetin içinde muhalefetten bir milletvekilinin bulunması, partiler arasında oluşan olumlu siyasi atmosferi yansıtmak açısından önemlidir. Gezi sırasında bir ilk daha gerçekleşmiş, İnönü **DP** Erzurum il teşkilatını ziyaret etmiştir.

Yeni Adana gazetesi yazarlarından Zeynel Besim Sun bu gelişmeleri ' *Türk Demokrasisi Kuruyoruz* ' isimli makalesinde şu şekilde değerlendirmektedir: "*... Ortada tam demokratik idareye yürüyüşten başka bir şey yok.*''[320]

---

315 *Yeni Adana*, 27Ağustos 1947, No: 6747

316 *Yeni Adana*, 5 Eylül 1947, No: 6754

317 *Yeni Adana*, 10 Eylül 1947, No: 6758

* I. Saka hükümeti 10 Eylül 1946 ile 8 Haziran 1948 tarihleri arasında, II. Saka Hükümeti ise 10 Haziran 1948 ile 13 Ocak 1949 tarihleri arasında görev yapmıştır.

318 *Yeni Adana*, 10 Eylül 1947, No: 6758

319 *Yeni Adana*, 13 Eylül 1947, No: 6761

320 *Yeni Adana*, 27 Eylül 1947, No: 6773

12 Temmuz Beyannamesi ve devamında ortaya çıkan gelişmeler, muhalefet cephesinde de iç buhranlara neden olmuştur. Beyannamenin ilanından **Demokrat Parti'**nin II. kongresine kadar, parti içi tartışmalar ve siyasi manevralar partiyi parçalanmaya kadar götürmüştür. Parti içi çekişme Şubat 1948'de gün yüzüne çıkmış, Mart'ta ise partiden çıkarma ve istifalar başlamıştır. Siyasi çekişmeyi bir takım gelişmeler tetiklemiş olsa da temelinde parti içinde etkin olma hususu yatmakta idi. Parti içinde parçalanmaya ilişkin ilk önemli gelişme İstanbul İl Başkanı Kenan Öner'in partiden istifa etmesi idi. Öner parti içinde, **CHP**'ye karşı izlenen politikayı sert şekilde eleştirenlerin başında gelmekteydi. *Türk Sözü* gazetesinin yazarlarından Ferit Celal Güven, Öner'in istifası ile ilgili yazmış olduğu yazıda, istifanın asıl sebebinin, partinin başına General Fevzi Çakmak'ın getirilmesi söylentisinin sebep olduğu değerlendirmesini yapmaktadır.[321]

Yine *Türk Sözü* gazetesinde yer alan bir başka haberde içlerinde Çakmak ile Kenan Öner'in bulunduğu bir ekibin ayrı bir parti kurma çalışması içinde oldukları belirtilmektedir.[322]

Parti içinde ihtilafa neden olan konulardan biri de milletvekili maaşlarına yapılan zamdır. Aralık ayında zam meselesi gündeme geldiği zaman **DP** grubu ret oyu vereceğini kararlaştırmıştır. Ancak mecliste yapılan oylamada **DP** milletvekillerinden Kemal Silivrili lehte oy kullanmıştır. Bu durum parti yönetimi ile vekiller arasında problem çıkmasına sebep olmuştur.[323]

Yeni Adana gazetesinde yer alan ' *Demokrat Partide Olup Bitenler* ' başlıklı haberde **Demokrat Parti** Genel Merkezindeki ihtilafların Ankara'nın başlıca siyasi gündemi olduğu, bu gelişmelerin **CHP** tarafından büyük bir merak ve alaka ile takip edildiği bilgisi verilmektedir.[324]

Partideki bir diğer sorun Fuat Köprülü'nün, grup başkan vekilliğine Bayar istediği halde seçilmemiş olması idi. Bayar bu duruma tepki olarak gruptaki ilk seçimden sonra parti grup başkanlığından çekildi. Seçim tekrar edilmiş fakat Köprülü bir daha seçilmeyince Bayar bir daha istifa etmiştir. Celal Bayar İzmir'de yapmış

321 *Türk Sözü*, 18 Ocak 1948, Sayı: 7117

322 *Türk Sözü*, 27 Ocak 1948, Sayı:7124, *Yeni Adana*, 27 Ocak 1948, No: 6871

323 Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s.51, *Türk Sözü*, 18 Şubat 1948, Sayı: 7143

324 *Yeni Adana*, 10 Şubat 1948, No: 6883

olduğu bir konuşmada, partide yaşanan problemlerin temelinde 12 Temmuz Beyannamesine karşı olan vekil ve yöneticilerin tutumlarının yattığını söylemektedir.[325] Bayar konuşmasında parti genel kurulu ile meclis grubu arasında ihtilaf olduğunu açıklamış, yapılan bu açıklama parti içi çekişme ile ilgili en net açıklama olmuştur.[326] Asım Us, *Yeni Adana* gazetesinde yazmış olduğu başyazıda, **Demokrat Parti**'nin kendi içinde bir tasfiye yoluna gittiğini ancak tasfiyenin kim tarafından ve ne şekilde olacağının muamma olduğunu belirtmektedir. Us, yazısının devamında bu konuya ilişkin bir tahminde bulunarak parti genel idare kurulunun bu süreci yürüteceği tahminini yapmaktadır.[327] Celal Bayar **Demokrat Parti** Ankara İl Kongresi'nde verilen bir takrire cevaben, parti içindeki bu meselenin, bu kongreden sonra yapılacak genel idare kurulu toplantısında, behemehâl halledileceğini söyledi.[328] Parti içinde ihtilafın çözüm yolları tartışılırken milletvekillerinden Osman Nuri Köni bir beyanname yayınlayarak partiden istifa ettiğini kamuoyuna duyurmuştur. *Yeni Adana* gazetesi, istifayı *' Demokrat Partideki İhtilaf İstifalara Yol Açtı*' başlığı ile haberleştirmiştir.[329] Parti içindeki ihtilafın çözümü için genel idare kurulu devreye girmiş ve beş milletvekilini parti haysiyet divanına sevk etmiştir. Haysiyet divanına sevk edilen milletvekilleri parti tüzüğüne aykırı hareketleri nedeni ile partiden çıkarıldı. Bu milletvekilleri; Kemal Silivrili, Osman Nuri Köni, Niyazi Erdem, Mithat Sakaroğlu, General Sadık Aldoğan idi.[330] *Türk Sözü* gazetesinde yer alan konuyla ilgili haberde ' *DP ikiye ayrıldı '* denmekteydi. Haberin devamında partiden çıkarılmalara tepki olarak genel idare kurulu üyesi 6 milletvekilinin, idare kurulu üyeliğinden istifa ettiği bilgisi de yer almaktadır.[331] Bu siyasi gelişme *Yeni Adana* gazetesinde ' ***DP'de*** *Parçalanma*' şeklinde yer almıştır.[332]

Partideki tasfiyeler ile ilgili *Türk Sözü* gazetesinde Ferit Celal Güven imzası ile neşredilen yazıda, ihtilafın temelinde, partinin kuruluş aşamasında, partinin gelişi güzel genişlemesinin neden olduğu tespiti yapılmaktadır. Aynı yazıda buna neden olan durumun da, partinin hızlı bir şekilde iktidar olma hevesi olduğu ileri

325 Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 52, *Yeni Adana*, 28 Şubat 1948, No: 6899

326 *Yeni Adana*, 28 Şubat 1948, No: 6899, *Türk Sözü*, 28 Şubat 1948, Sayı: 7152

327 *Yeni Adana*, 3 Mart 1948, No: 6902

328 *Türk Sözü*, 9 Mart 1948, Sayı: 7155

329 *Yeni Adana*, 9 Mart 1948, No: 6907, *Türk Sözü*, 9 Mart 1948, Sayı: 7160

330 *Yeni Adana*, 11 Mart 1948, No: 6909

331 *Türk Sözü*, 12 Mart 1948, Sayı: 7163

332 *Yeni Adana*, 12 Mart 1948, No: 6910

sürülmektedir. Yazar, yazının devamında, yaşanan bu tasfiyelerin devam etmesi gerektiğini ifade ederek tasfiyeleri onaylamaktadır.[333]

İstifa ve tasfiyelerin gerçekleşmesi ile üçüncü partinin kurulma ihtimali de basında yer almaya başlamıştır.[334] *Yeni Adana* gazetesinde yer alan *' DP'de Temizlik'* başlıklı haberde Nazilli ve Kayseri teşkilatlarından genel merkeze gönderilen telgraflarda partideki tasfiyelerin tasvip edildiği bilgisi verilmektedir.[335]

Bir açıklamada Seyhan **DP** İl İdare Kurulundan gelmiştir. İl idare kurulu yayınladığı tebliğle, Seyhan teşkilatının yapmış olduğu geniş katılımlı toplantıda parti genel merkezindeki son gelişmelerin matbuata yansıdığı kadarı ile etraflıca değerlendirildiği ifade edilmektedir. Parti meclis grubu ile genel idare kurulu arasındaki ihtilafın çözümünde parti idare kurulunun yetkili olduğu, dolayısıyla parti idare kurulunun almış olduğu kararların yerinde bulunduğu ve desteklendiği beyan edilmektedir.[336]

Demokrat Parti'de yaşanan bu gelişmeler Türk siyasal yaşamında bir başka partinin ortaya çıkmasını sağladı. Partiden tasfiye edilenlerin yeni bir parti kuracakları gazetelerdeki haberlerde sıklıkla yer almaya başlamıştır. Bu haberlerde partinin kimler tarafından kurulacağı ve partiye başkanlık yapacak isime yer verilmiştir. Partinin ismi *Türk Sözü* gazetesinde yer alan habere göre **Millet Partisi**'dir.[337]

Meclis dışında bu gelişmeler yaşanırken **DP**'den ihraç edilenler mecliste ***Müstakil Demokratlar*** ismi ile bir grup teşekkül ettiklerini duyurdular. *Türk Sözü**nde*** yer alan habere göre grubun teşekkülü için meclis başkanlığına müracaat yapılmış ve gruba mecliste oda tahsis edilmiştir.[338] **DP**'den ihraç edilip başka bir partiye geçmeden Müstakil Grubu oluşturanların dışında kalan, aralarında Kenan Öner Hikmet Bayur, Fevzi Çakmak gibi siyasilerin yer aldığı yeni partinin kurulma çalışmaları Temmuz ayında yoğunluk kazanmış, Partinin resmi müracaatı 19 Temmuz 1948'de yapılmıştır. *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazetelerinde yer alan habere

333 *Türk Sözü*, 13 Mart 1948, Sayı: 7164

334 *Türk Sözü*, 16 Mart 1948, Sayı: 7166

335 *Yeni Adana*, 12 Mart 1948, No: 6913

336 *Yeni Adana*, 19 Mart 1948, No: 6916, *Türk Sözü*, 19 Mart 1948, Sayı: 7169

337 *Türk Sözü*, 9 Mayıs 1948, Sayı: 7211

338 *Türk Sözü*, 11 Mayıs 1948, Sayı: 7212

göre partinin kurucuları şunlardır: Fevzi Çakmak, Hikmet Bayur, Enis Akaygen, Mustafa Kentli, Kenan Öner, Osman Nuri Köni, Sadık Aldoğan, Osman Bölükbaşı.[339] Böylece Türk siyasal yaşamına yeni bir parti katılmıştı. **Millet Partisi** iktidara muhalefet etmekle kalmamış, ilerleyen dönemde **Demokrat Parti'**yi de sert bir şekilde eleştirmiştir. Özellikle **Demokrat Parti'**nin bir muvazaa partisi olduğu hususunu işlemiştir.

İktidar muhalefet ilişkilerinin görece düzelmesi **Millet Partisi**'nin kurulmasından sonra tekrar eleştirel bir zemine oturmaya başladı. **Millet Partisi**'nin iddiası **Demokrat Parti'**nin bir muvazaa partisi olması yönündeydi. Bu eleştiri **Demokrat Parti**'nin iktidara karşı politika değişikliğine neden olan faktörlerden biri olmuştur.

Bu ve benzeri faktörlerin yanında iktidar ile muhalefet arasında siyasi çekişmeye neden olan temel konu seçim kanunu idi. Seçim kanunu tasarısı Temmuz'da Meclis'e sunuldu. Meclis'te 2 Temmuz tarihinde başlayan görüşmelerde sert tartışmalar oldu. **Demokrat Parti** seçimlerin yargı denetiminde yapılması konusunda ısrarcı olmuştur. Görüşmeler sırasında Menderes, tasarıda gizli oy açık tasnifin olmasını, sayımın aynı günde ve aleni olarak yapılmasını, seçim tutanaklarının bir örneğinin siyasi parti temsilcilerine verilmesini olumlu olarak gördüklerini söylemiştir. Menderes'in hükümetten ısrarla talep ettiği husus seçimlerde adli teminatın olmasıdır.[340] **Demokrat Parti**'nin adli teminat talebi kabul edilmeyerek tasarı yasalaştı. Yasanın bu şekilde çıkması Ekim ayında yapılacak kısmi seçimlere **Demokrat Parti**'nin girmemesine neden oldu.[341] **Demokrat Parti**'nin yanı sıra **Millet Partisi** de ara seçimlere girmedi.[342] Yapılan ara seçimleri rakipsiz bir şekilde **CHP** adayları kazanmıştır.[343] Seçimlerde göze çarpan temel husus, katılımın düşük olması idi. *Türk Sözü* gazetesinin haberine göre, katılım yüzde 47 idi.[344] Muhalefet ise katılımın yüzde 10' un altında olduğunu iddia etmekteydi.[345]

339 *Yeni Adana*, 20 Temmuz 1948, No: 7017, *Türk Sözü*, 20 Temmuz 1948, Sayı: 7270

340 *Yeni Adana*, 3 Temmuz 1948, No: 7003, *Türk Sözü*, 20 Temmuz 1948, Sayı: 7270

341 *Türk Sözü*, 20 Temmuz 1948, Sayı: 7269

342 *Yeni Adana*, 27 Temmuz 1948, No: 7023, *Türk Sözü*, 28 Temmuz 1948, Sayı: 7277

343 *Yeni Adana*, 19 Ekim 1948, No: 7088, *Türk Sözü*, 19 Ekim 1948, Sayı: 7342

344 *Türk Sözü*, 20 Ekim 1948, Sayı: 7343

345 Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s.52

Bütün bu tartışmalar arasında hükümet yıpranmıştı. Hasan Saka hükümeti kurulduktan kısa bir süre sonra istifa etti ve ikinci Saka hükümeti kuruldu. Ülkede ekonomik sıkıntıların yaşanması ve muhalefetin hükümete karşı yürütmüş olduğu politika netice vermiş, Hasan Saka hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştı. Hükümeti kurma görevi Şemseddin Günaltay'a verilmiştir.[346]*

1949 yılı partilerin siyasi faaliyetlerini yoğunlaştırdığı bir yıl oldu. Özellikle muhalefet yoğunluğu, teşkilat kongreleri ve ziyaretlerine vermiştir. Bu ziyaretlerin biri de Adana'ya muhalefet liderinin yapmış olduğu ziyarettir. *Yeni Adana* gazetesinin haberine göre, Celal Bayar istasyonda yoğun bir kalabalık tarafından karşılanmıştır.[347]

İl kongrelerinin akabinde **DP** II. büyük kongresini 20 Haziran 1949'da yaptı. Kongrede merak edilen konuların başında parti içi tasfiyelerin gerçekleşmesinden sonra teşkilatın tavrı idi. 1947 yılında kabul edilen Hürriyet Misakının gereklerinin hükümet tarafından yerine getirilmemesi durumunda meclisten çekilmek seçeneği de misakta yazılı idi. Bütün bu hususlar gerçekleşmemişti. Kongre günü tepkinin aksine Bayar'a büyük bir ilgi vardı.[348] Kongrede milli ant kabul edilmiş, Celal Bayar yeniden genel başkan seçilmiştir.[349]

Başbakanlık yayınlamış olduğu bir tebliğle, kabul edilen milli ant vasıtası ile devlet memurlarının tehdit edildiğini, andın vatandaşların korku ve baskı altına almayı hedeflediğine vurgu yapılmaktaydı. Tebliğde hükümetin **DP**'nin hareket tarzını hayret ve esefle müşahede ettiği ifade edilmekteydi.[350] Ertesi gün Bayar bu tebliğe cevap vererek **Demokrat Parti**'nin bütün gayretinin memlekette demokratik bir idarenin kurulmasına ve hukuk devleti prensibinin gerçekleşmesine teksif edeceğini beyan etmiştir.[351]

Türk Sözü gazetesi yazarlarından Nevzat Güven, kongreden sonra yazmış olduğu yazıda kongrede konuşulan konuları ve konuşma şeklini şöyle eleştirmektedir: "*... Bu parti henüz muhalefette olgun bir demokrasinin normal ve*

346 *Yeni Adana*, 14Ocak 1949, No: 7164, *Türk Sözü*, 14 Ocak 1949, Sayı: 7414

*Şemseddin Günaltay tarafından kurulan hükümet, 27 yıllık CHP iktidarının son hükümetidir.

347 *Yeni Adana*, 4 Ocak 1949, No: 7152, *Türk Sözü*, 5 Ocak 1949, Sayı: 7405

348 Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 62

349 *Yeni Adana*, 25 Haziran 1949, No: 7332

350 *Türk Sözü*, 28 Haziran 1949, Sayı 7550

351 *Yeni Adana*, 29 Haziran 1949, No: 7335

gerekli bir unsuru halini almadığı gibi, maazallah yarın iktidarı ele aldığı takdirde de bir istikrar ve sükûn amili olmayacaktır. Bu kadar kin ve husumet dolu bir yürekle iktidar geçecek bir zümrenin adil ve huzurlu bir idareyi yürütebileceğine inanmak çocukluk olur…''[352]

Siyasi gerginliğin arttığı bir dönemde hükümet önemli bir çalışmanın hazırlığını yapmıştır. Seçim kanunda yapılacak değişiklik hükümetin gündeminde idi. Buna göre yapılacak değişiklikle yüksek seçim kurulu kurulacak, seçim kurulu başkanlıklarına yargıçlar getirilecek, oy pusulaları mazbata tasdik edilene kadar saklanacaktı.[353] Yasada yapılacak bu düzenlemeler **Demokrat Parti**'nin taleplerine karşılık gelmekteydi. Bayar yapmış olduğu bir açıklamada bu durumu sevinçle karşıladığını söylemektedir.[354] Tasarı birkaç ay ülkenin gündeminde kaldıktan ve siyasi mahfiller nezdinde tartışıldıktan sonra, 7 Şubat 1950'de meclise sunulmuş, Türk siyasi hayatının önemli gündem maddelerinden olan seçim kanunu **CHP** ve **DP**'nin oyları ile 16 Şubat tarihinde yasalaşmıştır. Yüksek Seçim Kurulu'nun kurulmasını sağlayan bu yasaya **Millet Partisi**, anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile ret oyu vermiştir.[355]

2.2. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ VE İKTİDAR DEĞİŞİKLİĞİ

Seçim kanunun kabul edilmesi ile ülke doğal bir şekilde seçim atmosferine girmişti. Siyasetin ana gündemi seçimlerin hangi tarihte yapılacağına dairdi. *Yeni Adana* gazetesi seçimlerin erkene alınma ihtimalinden dolayı partilerin artan seçim mesaisini ''seçim kanunu son şeklini aldı'' manşeti ile okuyucularına duyurmaktaydı. Haberin devamında Başbakan Şemseddin Günaltay'ın seçim kanununa ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Günaltay Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu konuşmada kanunun çıkmasında göstermiş olduğu tavırdan dolayı **DP**'ye teşekkür etmiştir. Günaltay seçim kanununda yapılan değişikliklerin önemini konuşmanın devamında şu şekilde ifade etmektedir: ''*... hedefimiz milletin*

352 *Türk Sözü*, 25 Haziran 1949, Sayı: 7548
353 *Türk Sözü*, 1 Temmuz 1949, Sayı 7553
354 *Yeni Adana*, 6 Temmuz 1949, No: 7341
355 *Yeni Adana*, 17 Şubat 1950, No: 7519

mukadderatını tayin edecek bir seçimde vatandaşın hiçbir endişeye maruz kalmadan, kafasını hiçbir korku işgal etmeksizin serbestçe seçim sandığının başına gitmesini ve memleket mukadderatının mesuliyetini yüklenmek kabiliyetinde gördüğü vatandaşa oyunu serbestçe vermesini emniyet altına almaktır…''[356] Aynı günlerde *Türk Sözü* gazetesinde yazılan başyazıda, 1950'de gerçekleşecek seçimlerin zorlu geçeceği, partilerin bütün unsurlar ile şimdiden seçim hazırlığı içinde oldukları ve geniş bir ölçüde propaganda dönemine hazırlık yaptıkları ifade edilmektedir.[357]

Yeni Adana gazetesinde yer alan başka bir haberde ise, **CHP**'nin seçim çalışmalarını idare edecek komisyonlar kurduğu, İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere komisyonların çalışmaya başladığı bilgisine yer verilmektedir. Haberin devamında parti genel merkezlerine milletvekili adayı olmak için yaklaşık beş bin kişinin başvurduğu ifade edilmektedir.[358]

Türk Sözü gazetesinde yazılan bir başka başyazıda, seçimi kazanmanın parti içi disipline riayetten geçtiği, partililerin seçim sürecinde kenetlenmelerinin seçimi kazanmalarını kolaylaştıracağı analizi yapılmaktadır. Yazıda "*… Bir parti seçim sırasında tıpkı bir ordu gibidir. Onun kadrosu, planları, hareketleri, her türlü zaaf sebeplerinden uzak tutulmalıdır ki, mücadelesinde kolayca muvaffak olabilsin.*'' denilmektedir.[359]

Partilerin seçim hazırlığının yanında oluşturulacak seçim kurulları ile ilgili hazırlıklar Adalet Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. *Türk Sözü* gazetesinde yer alan habere göre Adalet Bakanlığı il ve ilçelerde seçim kurullarına başkanlık yapacak en kıdemli hâkimleri belirlemiş ve ilgili makamlara bildirmiştir.[360] *Yeni Adana* gazetesinde yer alan haberde ise, Adana'da merkez ilçe seçim kurulunun teşkili için kura çekileceği okuyucularla paylaşılmaktadır.[361] *Türk Sözü* gazetesinde yer alan başka bir haberde **CHP** parti müfettişlerinin kendi bölgelerinde seçim çalışmalarına katılmak için Ankara'dan ayrılmaya başladıkları bilgisine yer verilmektedir.[362]

---

356 *Yeni Adana*, 17 Şubat 1950, No: 7519

357 *Türk Sözü*, 21 Şubat 1950, Sayı: 7743

358 *Yeni Adana*, 24 Şubat 1950, No: 7530

359 *Türk Sözü*, 22 Şubat 1950, Sayı: 7744

360 *Türk Sözü*, 24 Şubat 1950, Sayı: 7746

361 *Yeni Adana*, 25 Şubat 1950, No: 7531

362 *Türk Sözü*, 24 Şubat 1950, Sayı: 7746

Parti genel merkezlerinde seçim çalışmaları devam ederken, taşrada da seçim hazırlıkları yapılmaktaydı. Seçim sürecine girilmesi ile *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazetelerinde partilerde gerçekleşen istifalar ile ilgili haberlere genişçe yer verilmiştir. Haberlerde dikkat çeken husus ağırlıklı olarak **DP**'den istifa edip **CHP**'ye geçenlerle ilgili olmalarıdır. 12 Mart 1950 tarihli haber buna örnektir. Haber ' *CHP'sine iltihaklar devam etmekte* ' başlığı ile verilmiştir. Bir başka haber şu şekildedir: ' *Ceyhan'da 106 vatandaş DP'den istifa etti.* '[363]

Partiler bir yandan propaganda dönemine hazırlık yaptıkları gibi, aday belirleme süreci de partilerin önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. Partiler yayınlamış olduğu tebliğler vasıtası ile aday belirleme yöntemi ile adaylık kriterlerini tayin etmiştir. **CHP** Seyhan müfettişi Halit Onaran aday gösterilecek olanlar ile ilgili söylentiler üzerine **CHP'**nin aday belirleme kriterleri ile ilgili açıklamada bulunmuştur. Onaran yaptığı açıklamada, adayların yüzde 70'inin illerdeki yoklama kurulları, yüzde 30'unun genel merkez tarafından belirlendiğini hatırlatmaktaydı. **CHP** adaylık için **CHP** il idare kurullarından alınacak iki nüsha basılı müracaat evrakının doldurularak yapılmasını yeterli görmekteydi.[364]

DP Seyhan il idare kurulundan yapılan açıklamada ise başvuru yapacakların meclisin fesih tarihinden itibaren 48 saate kadar hal tercümeleri ile birlikte il idare kurullarına başvurmaları istenmektedir.[365]

Gündemde yer alan konulardan biri de seçimlerin yapılacağı tarih ile ilgiliydi. **CHP** parti meclisi yapmış olduğu toplantıda seçimlerin 14 Mayıs 1950'de yapılması ve meclise bildirilmesini kararlaştırmıştır.

2.2.1. Seçim Kanunu Ve Yüksek Seçim Kurulunun Kuruluşu

Seçim kanunları genel olarak seçimlerin yapılma usul ve esaslarını tayin eden mahiyete sahiptir. Türk siyasal yaşamında seçimlerin tarihçesi Birinci Meşrutiyet dönemine dayanmaktadır. Birinci Meşrutiyet'ten 1950'ye kadar yapılan seçimlerin dayandığı kanunlar;

363 *Türk Sözü*, 12 Mart1950, Sayı: 7760

364 *Yeni Adana*, 8 Mart 1950, No: 7539

365 *Yeni Adana*, 10 Mart 1950, No: 7541, 14 Mart 1950, No: 7544

-Meclis Azasının Suret-i İntihap ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate (28 Ekim 1876),

-İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatı (2 Ağustos 1908),

-Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Namına İntihap Hakkındaki Tebliğ (19 Mart 1920),

-4320 Sayılı Mebus Seçim Kanunu (14 Aralık 1942),

-4918 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu (5 Haziran 1946),

-5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu (16 Şubat 1950) idi.[366]

1946 yılında Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklik halk iradesinin sandığa sağlıklı bir şekilde yansımasını sağlayacak niteliğe sahip değildi. Açık oy gizli tasnif bu durumu bariz bir şekilde ortaya koymaktaydı. 46 seçimlerinden sonra iktidar ile muhalefet arasında yaşanan gerginliğin temel sebeplerinden biri seçim kanunu idi. Muhalefet mevcut seçim kanunu ile seçimlerin sağlıklı bir şekilde yapılmadığını ve millet iradesinin hükümsüz kaldığını ileri sürmekteydi. 1946'da çıkarılan 4918 Sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu'nda değişiklik yapılacağına dair ihtimaller her zaman gündemde olmuştu.[367] Kanunda çeşitli tarihlerde tadilat yapılmıştı.[368] 1948'de yapılan tadilatı muhalefet yetersiz görmüş ve meclis görüşmelerini terk etmişti.[369]

Muhalefet ile iktidar arasında seçim kanununa dair en önemli anlaşmazlık noktası, adlî teminat meselesi idi. İktidar, 1949 yılında yeni seçim kanununun yapılması için parti meclisinde çalışma başlattı. Çalışmalar Eylül ayından itibaren yoğunluk kazandı.[370] Seçim kanununu tetkik etmek amacı ile Eylül 1949 da bir ilmî heyet oluşturulmuştu. Heyet Yargıtay, Danıştay, üniversite ve baroları temsilen seçilmiş kişilerden oluşmaktaydı.[371]

Heyet yaptığı çalışmayı hükümete sunmuş, Hükümete sunulan tasarı **CHP** parti grubunda müzakere edilmiştir.[372] Hükümet, heyetin sunmuş olduğu tasarıda

366 Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),* Ankara, TESAV Yayınları, 2003, s. 24

367 *Yeni Adana*, 17 Ocak 1948, No: 6863

368 *Yeni Adana*, 14 Temmuz 1948, No: 7012, *Türk Sözü*, 15 Temmuz 1948, Sayı: 7266

369 *Türk Sözü*, 8 Temmuz 1948, Sayı: 7261

370 *Türk Sözü*, 23 Eylül 1949, Sayı: 7619

371 *Yeni Adana*, 20 Eylül 1949, No: 7400

372 *Yeni Adana*, 7 Aralık 1949, No: 7462

kısmî değişiklikler yaparak ilgili meclis komisyonuna havale etmiştir. Komisyonda yapılan bazı değişikliklerden sonra tasarı meclis genel kuruluna gelmiş, muhalefet kanadından **Demokrat Parti** tasarıyı olumlu karşılamıştır.[373] Tasarı mecliste 16 Şubat'ta kabul edilmiş ve kanunlaşmış,[374] 24 Şubat'ta da yürürlüğe girmiştir.[375]

Yürürlüğe giren 5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun en önemli özelliği seçimlerin demokratik ortamda gerçekleşmesini sağlayacak ilk seçim kanunu olması idi. Kanun, 171 asıl ve altı geçici maddeden oluşmuştur. Bu kanuna göre seçimler tek dereceli yapılacak ve çoğunluk sistemi esas alınacaktır. Kanunda seçimlerin eşit, gizli oyla yapılacağı, oy sayımının açık olacağı ifade edilmektedir. Kanunun en önemli özelliği muhalefetin sıklıkla gündeme getirdiği, seçimlerin yargı denetiminde yapılmasını sağlamasıdır. Bu amaçla il ve ilçe seçim kurulları kurulacaktır.[376]

5545 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu'nun 120. maddesine göre seçimleri sevk ve idare etmek amacı ile Yüksek Seçim Kurulu kurulmuştur. Kurul, altısı Yargıtay'dan, beşi Danıştay'dan seçilen on bir kişiden oluşmaktadır. Kanun maddesine göre Kurul üyeleri gizli oy ve salt çoğunlukla bir başkan, bir başkan vekili seçeceklerdir. 120. maddeye göre Yargıtay ve Danıştay'dan gelen ikişer üye kura ile yedek üyeliğe ayrılırlar. Başkan ve başkan vekilleri kuraya girmezler. İkişer üyenin yedeğe ayrılması ile kurul biri başkan altı üyeden oluşuyordu.[377]

Kanunun 121. maddesine göre kurula seçilecek üyeler dört yıl süreyle görev yaparlardı. 122. madde kurulun karar verme şeklini tayin etmektedir. Buna göre; kurulda kararlar salt çoğunlukla verilir, eşitlik halinde kurul başkanının katıldığı taraf tercih olunurdu.

123. madde, kurulun görev ve yetkilerini tayin etmektedir. Kurulun başlıca görevleri şöyle sıralanmıştır:

- Oy verme gününden önce il seçim kurullarının teşekkülüne, işlemlerine ve kararlarına karşı yapılacak itirazları inceleyip kesin karara bağlamak,

---

373 *Yeni Adana*, 23 Aralık 1949, No: 7476

374 *Yeni Adana*, 17 Şubat 1950, No: 7524, *Türk Sözü*, 17 Şubat 1950, Sayı: 7740

375 *Türk Sözü*, 24 Şubat 1950, Sayı: 7746

376 Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),* s. 29

377 *Yeni Adana*, 25 Ocak 1950, No: 7504, Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002),* s. 205, Yüksek Seçim Kurulu. "YSK Web Portalı". Erişim Tarihi:13.05.2019. http://www.ysk.gov.tr/tr/tarihce/1510,

- Adaylığa itiraz hakkında kesin karar vermek,

- İl seçim kurullarının oluşumu, işlemleri ve kararları hakkında karara bağlanmamış konularda sonuca etki edip etmediklerini Büyük Millet Meclisi'ne bir raporla sunmak,

- Milletvekili seçilenler ile ilgili yapılan itirazları neticelendirmek ve bunu bir raporla Büyük Millet Meclisi'ne sunmak.[378]

Görüldüğü gibi kurul; oluşumu, yapısı ve yetkileri ile seçimlerin demokratik bir ortamda gerçekleşmesi konusunda gerekli yetkilere sahip kılınmıştır. Kurulun temel özelliği itirazları karara bağlayan en yüksek mercii olarak düşünülmüş olmasıdır.

2.2.2. Seçime Katılan Siyasi Partiler

14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlere kamuoyu tarafından bilinen üç siyasi partinin yanı sıra başka partilerde katılmıştır. Bu partilerden **Cumhuriyet Halk Partisi** 1923'ten bu yana ülkeyi tek başına yönetmekte idi. **CHP,** devletin kurucu partisi olarak ve elindeki devlet imkânları sayesinde seçimlerde diğer partilere göre daha avantajlı bir konumda bulunmaktaydı. 1946 yılında ilk defa ülkede tek parti iktidarının karşısına iktidar partisinden kopmuş başka bir parti daha siyaset sahnesinde yerini almıştı. Bu seçimlerin neticesinde **CHP** yeniden tek başına iktidar olmuştu.

Seçime katılan ikinci parti **CHP'**den ayrılan milletvekilleri tarafından kurulmuş olan **Demokrat Parti** idi. Bu parti**,** toplumsal dinamiklerin ve dönemin ulusal ve uluslararası koşullarının da el vermesi ile iktidara alternatif bir siyasi oluşum haline gelmişti. 46 seçimlerinde ciddi bir varlık göstermemiş olsa da -ki **DP** seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia etmekteydi- yıllarca tek başına siyasi yaşama yön vermiş bir partiye karşı varlık gösterebilmişti.

Seçime katılan bir diğer parti ise, **Demokrat Parti'**den ihraç edilen ve/veya istifa edenler tarafından kurulan **Millet Partisi** idi. Partinin kuruluşu Temmuz 1948 idi. Parti geç ortaya çıkmanın sıkıntılarını teşkilatlanma çalışmaları başta olmak

378 Resmi Gazete. "T.C. Resmi Gazetesi". Erişim Tarihi:13.05.2019. http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7438.pdf,

üzere özellikle seçim döneminde yaşamıştır. Partinin diğer partilerden farkı iktidar partisine muhalefetin yanında bir diğer muhalefet partisi olan **Demokrat Parti**'ye karşı sert bir politika yürütmesidir. **Millet Partisi**, **Demokrat Parti**'yi muvazaa partisi olarak değerlendirmekte ve bunu politik alanda işlemekte idi. Partinin bir diğer özelliği de ilk defa Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü kitleler önünde sert bir şekilde eleştirme özelliğine sahip olması idi.[379]

Partiler arasında 1950 yılına kadar siyasi gerginliklerin eksik olmadığı sert söylemlerin etkin olduğu bir siyasi ilişki söz konusu idi. Bu gerginlik özellikle 1947 yılı Temmuz ayına kadar artarak devam etmiştir. Gerginliğin azalmasına neden olan 12 Temmuz beyannamesi idi. Beyannameden sonra iktidar muhalefet ilişkisi dalgalı bir seyir izleyecektir. Seçime yukarıda belirtilen partilerin dışında **Milli Kalkınma Partisi**, **Türk Sosyal Demokrat Partisi**, **Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi** de girmiştir.[380]

2.2.3. Adaylık Ve Propaganda

Seçimlerin temel iki unsuru vardır. Bunlar; siyasi partiler ile siyasi partilerin iktidara gelmek iradesini arkasına almaya çalıştığı yurttaşlar/vatandaşlardır. Partiler ve yurttaş/vatandaş arasındaki ilişkiyi belirleyen temel yöntem partilerin yürütmüş olduğu propagandadır. 14 Mayıs'ta yapılacak seçimler için partiler, başta genel merkezleri ve teşkilatlandıkları bölgeler olmak üzere yurt sathında hummalı bir çalışma içine girmişlerdir. Bu çalışmanın ilk ayağı aday belirleme süreciydi. Parlamentonun feshedildiği tarih ile seçim tarihi arasında 45 gün gibi kısa bir zaman dilimi olması nedeni ile partiler adaylık işlemlerini parlamentonun feshinden önce başlatmışlardır. Milletvekili adaylığına başvurularda her bir parti belli yöntemler tayin etmişti. **CHP** adaylık için parti il kurullarından alınacak matbu iki evrakın doldurulup il idare kuruluna teslimini yeterli görmekte idi. **DP** de ise müracaat yerleri olan il idare kuruluna teslim edilecek evrakın yanında adayın hal tercümesi de isteniyordu.[381]

379 Tökin, *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*, s. 84

380 Koçak, *CHP iktidarının Sonu*, s. 438-39 (Aktaran)

381 *Yeni Adana*, 10 Mart 1950, No: 7541,14 Mart 1950, No: 7544

CHP adaylarını belirlemek için illere gönderilmiş heyetler vasıtası ile yoklamalar yapmaktaydı. *Türk Sözü* gazetesinde yer alan haberde **CHP** heyetinin Seyhan'daki adayları belirlemek amacı ile yapılacak yoklama için şehre geldikleri bilgisi yer almaktadır.[382]

Bir başka haberde yurt çapında **CHP** adaylarının yüzde yetmişinin yoklama yöntemi ile tespit edildiği bilgisi verilmektedir. Haberde her ilde yoklama usulü ile adaylığı belirlenmiş isimlere de yer verilmiştir.[383] **CHP** tüzüğüne göre geriye kalan yüzde otuzluk aday listesi parti genel merkezi tarafından belirlenmekteydi. **CHP** Seyhan aday listesi Genel Başkanvekili Hilmi Uran tarafından parti teşkilatına 23 Nisan 1950'de bildirilmiştir. Aynı gün parti tarafından yurt genelinde aday gösterilenlerin listesi de ilan edilmiştir.[384]

DP de aday belirleme yöntemi olarak yoklama yöntemine başvurmuştur.[385] Yurt genelinde **DP**'nin göstermiş olduğu aday sayısı 473'tür.[386] **Millet Partisi** ise 22 seçim bölgesinde aday gösterebilmiştir.[387] Sınırlı da olsa seçimlerde aday gösteren başka partiler de vardı. Bu partilerden biri de **Milli Kalkınma Partisi** idi. Parti sadece İstanbul'da aday göstermişti. Ayrıca basında pek yer verilmeyen **Türk Sosyal Demokrat Partisi**, **Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi**, **Toprak Emlak** ve **Serbest Teşebbüs Partisi** de İstanbul'dan aday gösteren seçime partilerdir.[388]

Adayların ilan edilmesinden önce partiler propagandaya başlamışlardır. Propagandanın merkezinde parti yöneticileri ve ileri gelenlerinin yurt genelinde yapmış olduğu ziyaretler ve mitingler yer almaktadır. **CHP** Genel Başkanı İnönü; Malatya, Ankara Beypazarı, Konya, İzmir, Manisa, Balıkesir ve Adana olmak üzere başka illerde de mitingler yapmıştır.[389]

DP'nin Genel Başkanı Celal Bayar ise; Gaziantep, Adana, Eskişehir, Çanakkale, Bolu, Diyarbakır, Elazığ, Malatya, İzmir ve kendi seçim bölgesi olan

382 *Türk Sözü*, 9 Nisan 1950, Sayı: 7784

383 *Türk Sözü*, 11 Nisan 1950, Sayı: 7785, *Yeni Adana*, 13 Nisan 1950, No: 7570

384 *Yeni Adana*, 24 Nisan 1950, No: 7579

385 Koçak, *CHP iktidarının Sonu*, s. 423 (Aktaran)

386 Koçak, *CHP iktidarının Sonu*, s. 438 (Aktaran)

387 Koçak, *CHP iktidarının Sonu*, s. 438-39 (Aktaran)

388 Koçak, *CHP iktidarının Sonu*, s. 438-39 (Aktaran)

389 *Türk Sözü*, 22 Mart 1950, Sayı: 7768, 24 Mart 1950, Sayı: 7770, 28 Mart 1950, Sayı: 7773, 5 Nisan 1950, Sayı: 7780, 5 Mayıs 1950, Sayı: 7805, 6 Mayıs 1950, Sayı: 7807

Bursa'da mitingler yapmıştır.[390] Genel başkanların dışında partinin diğer yöneticileri de çeşitli geziler çerçevesinde propaganda çalışmalarına katılmışlardır. Propaganda dönemi yasa gereği 10 Mayıs 1950'de sona ermiştir.

2.2.4 Seçim Sonuçları

Sekizinci dönem parlamentosunda görev alacak milletvekillerini belirleyecek seçimler 14 Mayıs 1950 Pazar günü yapıldı.[391] Propaganda süreci diğer seçim dönemlerine göre sükûnet içinde geçmişti. Bu atmosfer seçim günü de devam etmiştir. Kayıtlı 8 905 743 seçmenden 7 953 085 sandığa gitmiş olup katılım oranı %89,3'tür.[392] Anlaşılan seçmen sandığa büyük ilgi göstermişti.

CHP'nin yirmi yedi yıllık iktidarından sonra serbest ve barış içinde yapmış olduğu seçimin neticesi yenilgi olmuştur.[393] Seçim ile ilgili sonuçlar 17 Mayıs tarihinde netleşmiştir Seçimde **Demokrat Parti** büyük bir üstünlük elde etmiştir. *Yeni Adana* gazetesi manşetten vermiş olduğu haberde, seçimlerin **Demokrat Parti** tarafından kazanıldığını belirtmektedir.[394] *Türk Sözü* gazetesinin 19 Mayıs 1950 tarihli nüshasında yer alan ve il seçim kurulunun tutanak bilgisini içeren ' *İlimizde seçilen milletvekilleri* ' başlıklı habere göre Seyhan Vilayeti'nden seçilen milletvekilleri ile aldıkları oy şu şekildedir: Remzi Oğuz Arık (93163), Arif Nihat Asya (91519), Sedad Barı (90383), Tevfik Coşkun (90470), Yusuf Ziya Eker (91169), Reşat Güçlü (90546), Mahmut Kibaroğlu (89464), Salim Serçe (89861), Cezmi Türk (91105), Zeki Akçalı (90694), Sinan Tekelioğlu (92752)[395]

Partilerin göre milletvekili dağılımı şu şekilde gerçekleşmiştir: **DP:** 416, **CHP:** 69, **MP:** 1, **BAĞIMSIZ:** 1[396]

Seçimlerin sonucunda 1923' ten bu yana tek başına iktidar olan **CHP** iktidarı sona ermiş, 10 yıl sürecek **DP** iktidarı dönemi başlamıştır.

---

390 Tanyeli, Topsakaloğlu, *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950*, s. 160-71

391 *Türk Sözü*, 14 Mayıs 1950, Sayı: 7815

392 Yüksek Seçim Kurulu. "YSK Web Portalı". Erişim Tarihi:13.05.2019, http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf,

393 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2008, s.405

394 *Yeni Adana*, 16 Mayıs 1950, No: 7597

395 *Türk Sözü*, 19 Mayıs 1950, Sayı: 7809

396 Yüksek Seçim Kurulu. "YSK Web Portalı". Erişim Tarihi:13.05.2019, http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf,

Araştırmamızın temel kaynaklarını oluşturan *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazetelerinde seçim sonuçları ile ilgili değerlendirmeler yer almıştır. *Türk Sözü* gazetesinin başyazarı Ferit Celal Güven seçim sonuçlarını konu edinen yazısında seçimlerin büyük bir olgunluk içinde ve sorunsuzca sona erdiğini, milletin seçimlere göstermiş olduğu alaka neticesinde, milli iradenin tecelli ettiğini, bu nedenle halkın tebrik edilmesi gerektiğini ifade ederek, seçim neticesini olumlu karşılamaktadır. Aynı yazıda, milletin öz idaresi ile memleketin yönetiminde yeni kişilerin memur edildiği ifade edilmektedir.[397] Ferit Celal Güven yazmış olduğu 17 Mayıs tarihli ' *İntikal Günlerindeyiz* ' başlıklı başka bir yazıda yeni hükümetin kurulacağı tarihe kadar geçecek bir haftalık sürede, Şemseddin Günaltay hükümetinin memleket idaresinde üstlenmesi gereken vazife şu şekilde ifade edilmektedir: '' **… Önümüzdeki bir haftalık intikal ve değişme devri cidden güç ve ağır mesuliyetlerle doludur. En ufak bir tedbirsizlik ve dikkatsizlik milletçe elde edilen güzel neticeleri gölgeleyebilir, Bundan ötürü, Şemseddin Günaltay kabinesi her zamanınkinden daha ağır bir vazife ile yüklüdür…** '' Yazar, makalenin başka bir bölümünde, seçim ile ilgili değerlendirmede bulunarak bazı gazetelerde seçim sonuçlarına ilişkin yapılan değerlendirmeleri şu şekilde eleştirmektedir: ''*… Bazı gazeteler feci bir hale düşerek Türk izhar hususunda gösterdiği yüksek alakayı ''silahsız ihtilal'' tabiri ile vasıflandırmakta ve bunu da çevreleri efkârına yüklemektedirler. Bu gibi yersiz ve lüzumsuz bu milleti derinden etkileyecek ayıplardır. Evet, Cumhuriyet Halk Partisi bu seçim sonunda iktidarı kaybetti, fakat kayıp olan şeyler milletvekillerinin sayısıdır, bölgelerin rey sayıları incelendiği zaman büyük halk kitlelerinin CHP'ye de rey vermek hususunda gösterdikleri gayretleri ve bağlılıkları hesaba katmak lazımdır… Şu halde başa baş mücadeleler olmuş, halk, Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısına bir silahsız ihtilal öfkesi ile dikilmiş değildir.*'' Güven makalenin devamında partinin yayın organı olan Ulus gazetesinde yazılan bir yazıdan yapmış olduğu alıntıyı aktararak seçim sonuçlarının neticesinde gerçekleşen iktidar değişikliğini de şu şekilde değerlendirilmektedir: ''*…Sayın Hüseyin Cahit Yalçın'ın Ulus gazetesinde yazdığı gibi, CHP ile DP siyasi yer değiştirmesi yapmışlardır. Ve biz bugün muhalefete düşmekle iktidara gelen DP'nin inkılapçı çalışmalarında, öteden beri birlik halinde*

397 *Türk Sözü*, 16 Mayıs 1950, Sayı: 7806

bulunduğumuz dış politika görüşlerinde daima yan yana bulunacağız… Şu günlerde hassas bir intikal tecrübesi içindeyiz. Halkımız ilk defa böyle siyasi bir hadise ile karşı karşıya kalmış ve böyle bir geçidin nasıl geçilebildiğini henüz tecrübe etmemiştir. İşte bu tecrübeyi milletçe de yapacak ve muvaffak olacağız. Yalnız sükûnet ve itidal rehberimiz olmalıdır.''

Yeni Adana gazetesinde yazılan başyazıda yapılan değerlendirmede milletin seçimde göstermiş olduğu olgunluk övülerek seçimler sırasında hükümetin almış olduğu tedbirler neticesinde, seçimde, önceki seçimlerde gündeme gelen şaibelerin yaşanmadığı ve seçimlerin sorunsuz yaşanmasında hükümetin almış olduğu tutumun etkili olduğu ifade edilerek hükümet takdir edilmektedir. Yazıda ayrıca şu değerlendirme yapılmaktadır: ''*…Görünüşte Demokrat Partisinin büyük bir zaferi şeklinde tecelli eden bu imtihan hakikatte İnönü'nün dolayısıyla Cumhuriyet Halk Partisi'nin memlekette kurup ihya ettiği demokratik hayatın bir eseri, bir zaferidir.*''[398]

Türk Sözü gazetesinin 19 Mayıs tarihli nüshasında Nevzat Güven tarafından kaleme alınan yazıda **CHP**'nin seçimde almış olduğu yenilgi değerlendirilmektedir. Güven yazısında seçimde münakaşa ve su götürmez şekilde **CHP**'nin yenildiğini, bu yenilginin **DP**'nin zaferinden daha büyük sayılması gerektiği değerlendirmesini yapmaktadır. Yazar makalenin devamında, **CHP**'nin, seçim sonuçlarını doğru bir şekilde analiz etmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: ''*…Halk Partisi için bu realiteyi olduğu gibi kabul etmek, neticeyi bir takım beyhude tefsirlerle mazur göstermeye çalışmamak kendi menfaati icabıdır. Ve ancak böyle bir anlayış istikbal için büyük bir ümit kaynağı olur. İçinde hala maddi, manevi büyük ve zinde kuvvetler bulunan Halk Partisi uğradığı mağlubiyetin sebeplerini objektif bir gözle aramağa çalışır, bu sebeplerini kendi kendine itiraf eder ve sonradan onları ortadan kaldırmağa gayret ederse kısa bir zamanda yekinir ve halkın sevgisini kazanabilir…*'' Nevzat Güven makalenin ilerleyen kısmında **Demokrat Parti**'nin seçim sonrasında alacağı tutum ile ilgili de şu değerlendirmede bulunmaktadır: ''*…Eğer Demokrat Parti de kendini, umulmadık bir zaferin sarhoşluğuna kaptırmadan sözlerine, vaidlerine sadık kalırsa memlekette hükümlü bir*

398 *Türk Sözü*, 16 Mayıs 1950, Sayı: 7806

demokrasinin bütün esasları süratle kök salmış ve Türk millet için vaidli yeni bir devrenin kapısı açılmış olacaktır…''[399]

Seçimlerin **CHP** tarafından neden kaybedildiğine ve **CHP**'nin ne yapması gerektiğine ilişkin bir değerlendirme de *Türk Sözü* gazetesinin başyazarı Ferit Celal Güven tarafından yapılmıştır. Güven, seçimlerin **CHP** tarafından kaybedilmesinin nedenlerinden biri olarak, partinin, teşkilat ve kadrolarda gerekli değişimi yapmadığını, özellikle de genç nesil ile olan kopukluğun seçimi kaybetmenin nedenleri arasında olduğunu belirtmektedir. Yazar, **CHP**'de, özellikle kadro anlamında, gerekli değişimlerin sağlanması halinde yeniden bir toparlanma ve başarı elde etmenin imkân dâhilinde olacağı değerlendirmesini yapmaktadır.[400]

Seçim ile ilgili değerlendirmeler seçime katılmış partiler ve temsilcileri tarafından da yapılmıştır. 17 Mayıs tarihinde *Türk Sözü* gazetesinde yer alan ' *C.H.P ileri gelenleri neticeyi nasıl karşıladılar ?*' başlıklı haberde Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, **CHP** Genel Sekreter Yardımcısı Cevat Dursunoğlu ile partinin ileri gelenlerinden Tahsin Banguoğlu'nun değerlendirmelerine yer verilmiştir. Nihat Erim yaptığı değerlendirmede neticenin bu şekilde ve **CHP**'nin aleyhinde olacağını beklemediklerini, ancak **CHP** ileri gelenleri arasında seçimlerde iktidarın el değiştirmesi ihtimalinin de hesaba katılan seçenekler arasında olduğunu, bu nedenle '' **demokratik rejime girince, kazanmak kadar kaybetmek de tabii karşılanmalıdır.**'' değerlendirmesinde bulunmaktadır. Aynı haberde partinin yetkili isimlerinden Cevat Dursunoğlu ise yapmış olduğu değerlendirmede, durumu soğukkanlılıkla karşıladıklarını şerefle dövüştüklerini ve demokrasiye hürmet ettiklerini, parti olarak mücadelelerinin muhalefette devem edeceğini ifade etmektedir. Tahsin Banguoğlu ise yapmış olduğu değerlendirmede şunları söylemektedir: ''*... Milletin tecelli eden iradesini saygı ile karşıladık. Demokrasinin gerek bize tevcih edilmiş olan memleket işlerinde; gerekse de bütün vatandaşları inandıracak ve tatmin edecek bir şekilde yerleştiğini ve işlediğini görmek, bizim için sevindirici bir hadisedir…*''[401]

399 *Türk Sözü*, 19 Mayıs 1950, Sayı: 7809

400 *Türk Sözü*, 21 Mayıs 1950, Sayı: 7811

401 *Türk Sözü*, 17 Mayıs 1950, Sayı: 7807

Seçim sonuçlarına ilişkin bir değerlendirme de **Demokrat Parti** Yönetimi tarafından yapılmıştır. *Türk Sözü* gazetesinde yer alan 19 Mayıs tarihli ' *D.P Genel Merkezi dün bir beyanname yayınladı* ' başlıklı haberde yayınlanan beyannamenin detaylarına yer verilmiştir. Beyannamede seçimlerin milli iradenin serbestçe tecelli edebilmesini temin edecek şartlar altında cereyan ettiği ifade edilmektedir. Beyannamenin devamında seçim sonuçlarına, **Halk Partisi**'nin nihai kaderini millet iradesine terk etmiş olmasının yapmış olduğu etkiden bahsedildikten sonra şu değerlendirmelere yer verilmektedir: ''*İktidarda tek başına hâkim olmak üzere kurulmuş ve iktidarı bu zihniyetle elde bulundurmuş olan bir partinin bu karara varmış olmasını, memleket hesabına büyük bir memnunlukla karşılamaktayız. Azlıkta kalan siyasi fikir ve kanaatlerin muhalefet kadroları içinde kendilerini kanunların kati teminatı altında hissetmeleri hususunda, partimiz elden gelen hiçbir gayreti esirgeyemeyecektir…*''[402]

Bu tez çalışmasının temel kaynağını oluşturan *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazetelerinde seçim sonuçlarına ilişkin olarak dış basında yapılan değerlendirmelere de yer verilmiştir. 16 Mayıs 1950 tarihli *Yeni Adana* gazetesinde dış basında seçimlere ilişkin yapılan değerlendirmeler şu manşet haberle okuyucularla paylaşılmaktadır: ' *Demokrasi hayatında Türk milletinin göstermiş olduğu olgunluk Yurt dışında Türk Milleti için büyük bir sempati tezahürüne sebep oldu.* '[403] Aynı gazetenin 22 Mayıs tarihli nüshasında Stockholm'de çıkan Assontidningen gazetesinde yayınlanan başmakalede ''*halkçı demokrasi diye adlandırılan, diktatörlüğün alabildiğine inkişaf ettiği bir sırada, Türkiye'deki seçimler demokrasiyi kuvvetlendirmiştir.*'' değerlendirmesi alıntılanarak okuyucularla paylaşılmıştır. [404]Türkiye'deki seçime ilişkin olarak dış basında yapılan değerlendirmeler *Türk Sözü* gazetesinde de yer almıştır. Gazetenin 17 Mayıs tarihli nüshasında BBC'nin yazarları tarafından yapılan değerlendirmelerden bahsedilerek, seçimlerin Londra tarafından Türkiye'nin demokratik rejime geçişinin son adımı olarak yorumlandığı ifade edilmektedir. Aynı haberde New York Times gazetesinde yer alan başyazıdan yapılan alıntıdaki şu değerlendirmeye yer almaktadır: ''*… CHP'nin seçimlerde uğradığı yıkıcı ve hayret verici mağlubiyet yalnız Türkiye'nin*

402 *Türk Sözü*, 19 Mayıs 1950, Sayı: 7809

403 *Yeni Adana*, 16 Mayıs 1950, No: 7597

404 *Yeni Adana*, 22 Mayıs 1950, No: 7600

değil, fakat bütün batı demokrasilerinin iftihar etmesi lazım gelen bir neticedir… Zira memleketine demokrasi yolunda büyük terakkiler kaydettiren İnönü'dür…''[405] 18 Mayıs tarihli gazetenin manşetinde Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nın seçimler ile ilgili yapılan açıklaması şu şekildedir: ' *İnönü'nün Demokrasiye Hizmetini Dünya Övüyor*. '[406] Seçim sonuçları ile ilgili farklı değerlendirmelerden biri *Türk Sözü* gazetesinin Anadolu Ajansına dayandırdığı haberde, Finlandiya'da çıkan, Amutyetti gazetesine aittir. Gazetede yapılan değerlendirmede **DP**'nin seçimlerde başarılı olasının nedenlerinden biri olarak II. Dünya Savaşı nedeni ile **CHP** hükümetlerinin uyguladığı ekonomik politikalar gösterilmektedir. Yapılan değerlendirmede seçim sonuçları kastedilerek ''*...memlekette halen devam etmekte olan iktisadi buhranda bilhassa savunma bütçesinin yüksek oluşu başlıca amil olmuştur. Hükümetin Sosyalist iktisadi siyasetinin neticeleri memnuniyetsizlik yaratmış ve muhalefetin şiddetli tenkitlerine yol açmıştır. Bu şartlar altında muhalefetin taraftarlar bulması kolay olmuştur…*''denilmektedir. Aynı haberde ismi zikredilmeden bir Fransız gazetesinde yapılan değerlendirmeye de yer verilmiştir. Yapılan değerlendirmede Celal Bayar'ın Atatürk ile arkadaşlığına vurgu yapılarak, Atatürk'ün mirasının yabancı ellere düşmüş olmadığı, Bayar'ın da İnönü gibi Atatürk'ün en sadık yardımcılarından olduğu yorumu yapılmaktadır.[407]

2.3. DEMOKRAT PARTİ YÖNETİMİ

Seçimlerden sonra meclis zemininde yapılması lazım gelen işlerin başında cumhurbaşkanı seçimi ve devamında hükümetin kurulması gelmekteydi. Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet döneminde süregelen teamüle göre parti genel başkanlarından seçilmişti. Mustafa Kemal Atatürk ve İnönü **CHP** genel başkanlığının yanında aynı zamanda cumhurbaşkanı idiler. **Demokrat Parti** Türk siyasi hayatına katıldığı andan itibaren cumhurbaşkanın partili olmasını eleştirmişti. Partinin I. kongresinde üzerinde durulan konulardan biri bu idi. Bu husus kongrede kabul edilip ilan edilen Hürriyet Misakında da yer almıştı. Dolayısıyla parti, genel

405 *Türk Sözü*, 17 Mayıs 1950, Sayı: 7807

406 *Türk Sözü*, 18 Mayıs 1950, Sayı: 7808

407 *Türk Sözü*, 25 Mayıs 1950, Sayı: 7815

başkanını cumhurbaşkanı yapacak, genel başkanlığı başka bir kişi alacaktı veya genel başkan cumhurbaşkanı olmayacak, partisinin başında kalacaktı. Bu durumu görüşmek üzere DP Meclis Grubu 20 Mayıs tarihinde Genel Başkan Celal Bayar'ın başkanlığında yapmış olduğu toplantıda karara bağlamış, Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanı adayı olarak seçmiştir. Aynı toplantıda Meclis başkanlığına Refik Koraltan aday olarak belirlenmiştir.[408] Parti genel başkanlığına en çok ismi geçenlerin başında Adnan Menderes gelmekteydi. Parti Genel İdare Kurulu beklendiği gibi Menderes'i Genel Başkan yaptı.

2.3.1 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Ve Hükümetin Kurulması

Bir önceki kısımda bahsedildiği gibi Celal Bayar partinin cumhurbaşkanı adayı idi. 22 Mayıs tarihinde mecliste yapılan oylama ile Celal Bayar, 389 oy ile Cumhurbaşkanı seçilmişti.[409] Cumhurbaşkanı seçildiği gün hükümeti kurma görevi Bayar tarafından Menderes'e verilmiş ve hükümet Menderes tarafından kurulmuştur. Kurulan hükümette görev dağılımı şu şekildeydi: Adnan Menderes (Başbakan), Halil Özyörük (Adalet Bakanı), R.Şevket İnce (Milli Savunma Bakanı), Ruknettin Nasuhoğlu (İçişleri Bakanı), Fuat Köprülü (Dışişleri Bakanı), Avni Başman (Milli Eğitim Bakanı), Halil Ayan (Maliye Bakanı), Fahri Belen (Bayındırlık Bakanı), Zühtü Veli Beşe (Ekonomi ve Ticaret Bakanı), Prof. Dr. Reşat Belger (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı), Nuri Özsan (Gümrük ve Tekel Bakanı), Nihat Eğriboz (Tarım Bakanı), Tevfik İleri (Ulaştırma Bakanı), Hasan Polatkan (Çalışma Bakanı), Profesör Muhlis Ete (İşletme Bakanı).[410] Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi ve yeni kabine ile ilgili *Türk Sözü* gazetesinde Nevzat Güven tarafından yazılan yazıda şu değerlendirme yapılmaktadır: ''*...Türkiye'de, Cumhuriyet devrinde halk devlet başkanlığı makamında en salahiyetli, en yapıcı otoriteyi görmeye ve ona en büyük ümitler bağlamaya alışmıştır. Atatürk ve İnönü'den sonra halk üçüncü Cumhurbaşkanı olarak şöhretsiz, tecrübesiz, adı silik bir şahsiyeti bu mevkide görseydi, büyük bir hayal inkisarına uğrayabilir ve Demokrat Parti de daha ilk adımda büyük bir nüfuz kaybına maruz kalabilirdi. Sonra memleket itibarının*

408 *Türk Sözü*, 21 Mayıs 1950, Sayı: 7811

409 *Yeni Adana*, 23 Mayıs 1950, No: 7601

410 *Yeni Adana*, 23 Mayıs 1950, No: 7601, *Türk Sözü*, 23 Mayıs 1950, Sayı: 7813

dışarıda da ziyana uğraması muhtemeldi…'' Yazının devamında kurulan hükümetin tecrübesiz oluşuna vurgu yapılarak, Celal Bayar'ın devlet tecrübesi ile hükümete yön vermesi hususu üzerinde de durulmaktadır.[411] Aynı gazetede 26 Mayıs tarihli nüshada Ferit Celal Güven tarafından yazılan ' *Yeni İktidar, Yeni Hükümet* ' başlıklı yazıda kurulan hükümet ile ilgili değerlendirmeler yapılmakta, hükümetin kurucusu Adnan Menderes ile ilgili olumlu kanaat belirtilerek şu görüşler ifade edilmektedir: ''*… En büyük temennimiz yeni iktidarın, yeni hükümetin muvaffak olmasıdır. Çünkü o muvaffak olamazsa, dört yıl gibi mühim bir zamanı ve bu zaman içindeki fırsatları kaçırmış olacağız. Vatanın mukadderatını ve onun mesuliyetlerini üzerlerine almış insanlar hakkında siyasi talihsizlikler ve beceriksizlikler beklemek ve bunlardan da faydalanmayı düşünmek ne vatan ne de milletseverliğe yakışır. İçimizden şöyle bir ses geliyor: ' İnşallah muvaffak olacaklar, alkışlayacağız...!*''[412]

2.3.2. Hükümet Programı

Hükümetin kurulmasından sonra hükümet programına dair gazetelerde yer alan haberlerde, programda, adalet işleri, af ve basın kanunu, orman kanunu, memurların durumu, hayat pahalılığı, yabancı sermaye, iç ve dış piyasalar ile ilgili hususların yer alacağı tahmini yapılmaktadır.[413] Hükümet programı 29 Mayıs tarihinde meclise sunulmuştur. *Yeni Adana* gazetesinde yer alan ' *Menderes Kabinesinin Programı Bugün Meclise Verilecek*' başlıklı habere göre programda ilk olarak milletin göstermiş olduğu olgunluğa vurgu yapılmış, yabancı memleketlerin ifade ettikleri takdirler belirtildikten sonra anayasada lüzum görülen değişikliklerin yapılacağı ayrıntılara girilmeden ifade edilmiştir. Haberin devamında programda yer alan başlıklara ilişkin bilgilerde aktarılmaktadır. Habere göre programda konular şu başlıkları ihtiva etmektedir: adlî teşkilatta emniyet, matbuat kanunu, orman kanunu, tasarruf, memurlar, hayat pahalılığı, devlet borçları, bütçe açığı, yabancı sermaye, iç ve dış piyasa, yol planı ve dış siyaset. Aynı haberde programın bir örneğinin **CHP**'ye de verildiği bilgisi yer almaktadır.[414] Hükümet programını Başbakan Menderes meclis oturumunda okuduktan sonra muhalefet sözcüsü Ahmet Faik Barutçu

411 *Türk Sözü*, 24 Mayıs 1950, Sayı: 7814

412 *Türk Sözü*, 26 Mayıs 1950, Sayı: 7816

413 *Türk Sözü*, 27 Mayıs 1950, Sayı: 7817, *Yeni Adana*, 27 Mayıs 1950, No: 7605

414 *Yeni Adana*, 29 Mayıs 1950, No: 7606

program hakkında görüşlerini daha esaslı bir şekilde ifade edebilmek için görüşmelerin Çarşamba günü yapılmasını talep etmiş ve talebi kabul edilmiştir.[415] 31 Mayıs tarihinde Meclis'te yapılan müzakerelerde **CHP** adına Ahmet Faik Barutçu hükümet programını tenkit etmiş, programın bir önceki iktidar döneminin tenkidinden ileri gitmediğini ifade ederek eleştiride bulunmuştur. Barutçu grev konusunun programda müphem bırakıldığını, para politikası konusuna da programda yer verilmediğini, bu konuda gerekli açıklamaların yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Barutçu konuşmasını ''*hükümet programının bize hiçbir şekilde güven vermeyeceğini söyleyebiliriz*'' ifadeleri ile sonlandırmış ve aleyhinde oy vereceklerini söylemiştir.[416] Hükümet programı hakkında **Millet Partisi**'nin görüşlerini Osman Bölükbaşı ifade etmiştir. Bölükbaşı konuşmasında programın müphemiyet içinde olduğunu, önceki iktidar dönemini kastederek **MP**'nin günahkârlardan hesap sorulması taraftarı olduğunu, vatandaşların ve Cumhurbaşkanı'nın mal beyanına tabi tutulması gerektiğini ifade etmiştir.[417] Programın görüşülmesi sırasında CHP grubu kendilerine yeteri kadar söz hakkı verilmediği ve son sözün muhalefete verilmesi gerektiği halde söz hakkı verilmemesini protesto ederek meclisi terk etmiştir.[418] Görüşmeler neticesinde hükümet 282 kabul oyu ile güvenoyu almıştır.[419]

2.3.3. İlk Uygulamalar

Hükümetin güvenoyu almasından sonra nasıl bir yönetim sergileyeceği merak edilen konuların başında gelmektedir. Partinin yapmış olduğu ilk uygulama Türkçe okunan ezanın Arapça okunmasını sağlamaktır. *Yeni Adana* gazetesinde yer alan ' *İnkılâp Prensiplerine Yeni Bir Darbe mi* ?' başlıklı haberde, Başbakan Menderes, yapmış olduğu bir açıklamada, ezanın Türkçe okunmasının vicdan hürriyetine karşı bir taassup teşkil ettiğini söylemiştir.[420] *Türk Sözü* gazetesinde yer alan haberde ise **DP**'nin seçim zamanı vermiş olduğu sözlerin tazyiki altında Arapça ezan meselesini

415 *Yeni Adana*, 30 Mayıs 1950, No: 7607

416 *Türk Sözü*, 1 Haziran 1950, Sayı: 7821, *Yeni Adana*, 1 Haziran 1950, No: 7609

417 *Yeni Adana*, 1 Haziran 1950, No: 7609

418 *Türk Sözü*, 4 Haziran 1950, Sayı: 7824

419 *Yeni Adana*, 3 Haziran 1950, No: 7611, *Türk Sözü*, 3 Haziran 1950, No: 7823

420 *Yeni Adana*, 3 Haziran 1950, No: 7611

gündemine aldığı iddiasına yer verilmektedir.[421] Ezanın Arapça okunmasını sağlayacak kanun tasarısı **DP** grubunda görüşülerek kabul edilmiştir. *Yeni Adana* gazetesi bu kararı okuyucularına '*İnkılâp Tarihi D.P' yi Asla Af Etmeyecektir!*' manşeti ile duyurmaktadır.[422] *Türk Sözü* gazetesi ise ' *Demokrat Parti Meclis Grubunda Ezanın Arapça Okunmasına Karar Verildi* ' manşetini kullanmıştır.[423] Tasarı 15 Haziran 1950'de meclise sunulmuş ve 16 Haziran'da mecliste yapılan görüşmelerin neticesinde Ezanın Arapça okunması kabul edilmiştir. **CHP** grubu da ezanın Arapça okunmasının lehinde oy kullanmıştır.[424]

Hükümetin ilk uygulamaları arasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin komuta kademesinde yaptığı değişiklikler de yer almıştır. *Türk Sözü* gazetesinin 9 Haziran tarihli '*İdare Amirleri Arasında Değişiklik Yapılıyor*' haberin ayrıntısında yer alan bilgilere göre Genelkurmay İkinci Başkanı İzzet Aksavul ile Orgeneral Muzaffer Tuğsavul'un görevden alındığı ifade edilmektedir.[425]

DP hükümetinin yapmış olduğu bir diğer değişiklik mülki amirler arasında yapılacak olan nakillerdir. Yayınlanan Başbakanlık kararnamesi ile bazı valilerin yerleri değişmiş, bazıları ise emekli edilmiştir.[426] Mülki idare amirlerinin yer değiştirmesine devam edilmiştir. *Türk Sözü* gazetesinin 14 Haziran tarihli '*Valiler Arasında Yeni Tayinler*' başlıklı haberde birçok valinin görev yerinin değiştiği ve bazı valilerin ise başka görevlere atandığı bilgisi verilmektedir. Aynı haberde dönemin Emniyet Genel Müdürü Gafur Soylu'nun görevden alınıp merkez valisi olarak atandığı bilgisi yer almaktadır.[427]

Bir diğer değişiklik hükümet tarafından verilen ilanların **DP**'ye yakın Zafer gazetesinde yayınlanmasının mecbur kılınması idi.[428] **CHP** iktidarı döneminde ilanlar partinin yayın organı olan Ulus gazetesinde yayınlanmaktaydı. *Türk Sözü* gazetesinin yazarlarından Nevzat Güven ' Kötü Başlangıç ' başlıklı yazısında, resmi ilanların partinin gazetesi Ulus'ta yayınlanmasının yanlış olduğunu, bu yanlışın **DP**

421 *Türk Sözü*, 7 Haziran 1950, Sayı: 7826

422 *Yeni Adana*, 7 Haziran 1950, No: 7620

423 *Türk Sözü*, 14 Haziran 1950, Sayı: 7832

424 *Yeni Adana*, 17 Haziran 1950, No: 7623, *Türk Sözü*, 14 Haziran 1950, Sayı: 7835

425 *Türk Sözü*, 9 Haziran 1950, Sayı: 7828

426 *Türk Sözü*, 11 Haziran 1950, Sayı: 7830, 21 Haziran 1950, Sayı: 7838, *Yeni Adana*, 14 Haziran 1950, No: 7630

427 *Türk Sözü*, 14 Haziran 1950, Sayı: 7832

428 *Türk Sözü*, 23 Haziran 1950, Sayı: 7840

iktidarı döneminde de resmi ilanların Zafer gazetesinde yayınlanması ile devam ettirilmesinin doğru olmadığı değerlendirmesinde bulunmaktadır.[429]

Hükümetin bir diğer icraatı çıkarmış olduğu af kanunuydu. Geniş kapsamlı bu kanun, 14 Temmuz'da mecliste kabul edilmiştir.[430] Görüldüğü gibi hükümet; idari, hukuki, dini, içtimai alanlarda iktidarının ilk günlerinde önemli değişiklikler yapmıştır.

İçerde yaşanan bu değişikliklerin yanında dış politikada, Kore'de yaşanan savaşta, Türkiye'nin alacağı tutum, dönemin gazetelerinde üzerinde durulan siyasi meselelerden biriydi. Türkiye savaşın başlangıç safhasından itibaren Batı Bloğundan yana bir tutum sergilemişti. Bu tutum 25 Temmuz tarihinde alınan hükümet kararı ile somut bir hal almış ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında yapılan Bakanlar Kurulu Toplantısında alınan kararla Kore'ye asker gönderilmesi kararlaştırılmıştır. *Yeni Adana* ve *Türk Sözü* gazetelerinin 26 Temmuz tarihli nüshalarında, alınan karar ' Dün Kore Savaşına Fiilen İştirake Karar Verdik' manşeti ile haberleştirilmiştir. Haberin detayında 4500 kişilik silahlı Türk savaş birliğinin Birleşmiş Milletler' in emrine verildiği ve kararın Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygve Lie'ye bildirildiği bilgisine de yer verilmiştir.[431]

429 *Türk Sözü*, 24 Haziran 1950, Sayı: 7841

430 *Türk Sözü*, 15 Temmuz 1950, Sayı: 7859

431 *Türk Sözü*, 26 Temmuz 1950, Sayı: 7866, *Yeni Adana*, 26 Temmuz 1950, No: 7654

SONUÇ

Adana mahallî basınında önemli bir yere sahip olan *Türk Sözü* gazetesi, 1924 yılından 1966 yılına kadar yayınlanmıştır. *Yeni Adana* Gazetesi 1918 yılında yayına başlamış ve yayını devam etmektedir. Bölgenin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısının yanı sıra, siyasal durumunu da ele alan gazeteler, yaptıkları haberlerle kamuoyu oluşturmuş ve bölge halkının sesi olmuştur.

İncelemeye konu olan dönemin siyasi koşullarının etkisi ile gazetelerde siyasi ve ekonomik haberler ön planda olmuştur. Adana bir tarım bölgesi olduğundan dolayı tarımsal faaliyetler ile ilgili haber ve yazılar gazetelerde yer almıştır.

Gazete sahiplerinin dönemin iktidarı ile olan siyasi münasebetleri nedeni ile iktidarın bakış açısı gazete haber ve yazılarında bariz bir şekilde görülmekle birlikte, teşkilatlanma başta olmak üzere, iktidar partisinin bir takım uygulamaları hakkında da eleştiri mahiyetinde değerlendirmelere yer verildiği görülmüştür. Gazetelerin yayınında çok partili siyasi hayata geçişle birlikte, iktidar lehine bariz bir tutum takındıkları düşünülmektedir. Özellikle siyasi partilere ilişkin haberlerde **CHP** haberleri ön planda olmuştur. Genel yaklaşım bu olmakla birlikte 1950 seçimlerinden önce ve sonra partinin işleyişi ve politikaları eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. *Türk Sözü* gazetesinde bu yaklaşım daha belirgindir.

Gazeteler ulusal alanda yaşanan günlük siyasi gelişmeleri okuyucularına haber niteliğini kaybetmeden duyurmaları boyutu ile ulusal yayın yapan gazetelerden geri kalmamışlardır. Bu yönü ile ulusal anlamda bölgenin önemli haber kaynakları olmuşlardır.

Araştırmaya konu olan dönem II. Dünya savaşına denk düştüğünden her iki gazetede savaş ile ilgili birçok habere rastlamak mümkündür. Savaş ile ilgili haberlerin yanında dış politikaya dair haber yazı ve analizler gazetelerde yer almıştır.

Yapılan bu çalışma ile *Türk Sözü* ve *Yeni Adana* gazetelerinin yayınlarını takiben,1945-1950 yıllarında Adana'da yaşanan siyasi gelişmeler başta olmak üzere, halkın temel istek ve beklentileri, meydana gelen temel gelişmeleri anlama ve

değerlendirme imkânı ortaya çıkmıştır. Dönemin iktidarının politikalarını benimsetmek amacı ile çaba harcandığı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Samet, *Siyasi Günlük, Demokrat Parti'nin Kuruluşu,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2013

Akşin, Sina, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye-1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2000

Ankara Üniversitesi. "Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı". Erişim Tarihi: 28.08.2019. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1425/16044.pdf.

Bayar, Celal, *Başvekilim Adnan Menderes*, Derleyen: İsmet Bozdağ, Ankara: Baha Matbaası

Cem İsmail, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1989

Demirel, Ahmet, *Birinci Mecliste Muhalefet, İkinci Grup*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

Duverger, Maurıce, *Siyasi Partiler*, Türkçesi: Ergun Özbudun, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1974

Eroğul, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İstanbul: Yordam Kitap, 2017

Esirci, Şükrü, *Menderes Diyor ki…* , İstanbul: Demokrasi Yayınları, 1967

Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III 1939-1945,Milli Şef Dönemi,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012

Güneş, İhsan, *Atatürk Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935),* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017

Haytoğlu, Ercan,'1945'te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi*', Türkler, Cilt 16,* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 783-84

İdem, Tekin, *Adana (Seyhan) Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960),* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Politikada 45 Yıl*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009

Karlı, Mücahit, *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Çok Partili Yaşama Geçişdeki Dış Etkenler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008

Karpat, Kemal H, Türk *Demokrasi Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014

Koçak, Cemil, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi,* Cilt II, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013

Koçak, Cemil, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), İktidar ve Demokratlar,* Cilt 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012

Koçak, Cemil, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), Rejim Krizi*, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013

Koçak, Cemil, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), Uzlaşma,* Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2008

Okyar, Ali Fethi, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi*, İstanbul:1987

Resmi Gazete. "T.C. Resmi Gazetesi". Erişim Tarihi:12.05.2019 http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7438.pdf.

Resmi Gazete. "T.C. Resmi Gazetesi". Erişim Tarihi: 13.05.2019. http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5010.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5010.pdf.

Timur, Taner, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş,* Ankara: İmge Kitabevi, 2003

Toker, Metin, *Tek Partiden Çok Partiye, 1944-1950*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1990

Torkak, Berna, *Harf Devrimine Kadar Adana Türk Sözü Gazetesi*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

Tökin, F. Hüsrev, *Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi*, İstanbul: Elif Yayınları, 1965

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.1,C. 2, C. 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015

Tuncer, Erol, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Ankara: TESAV Yayınları, 2003

Tutan, Melih Nadi, *Demokrat Parti Döneminde Demokrasi Anlayışının Değişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

Türk Sözü Gazetesi Koleksiyonu (1945-1950)

Uran, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017

Yeni Adana Gazetesi Koleksiyonu (1945-1950)

Yüceer, Saime, ''Cumhuriyet Dönemi Çok Partili hayata geçiş sürecinde ilk girişim: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'' *Türkler, Cilt 16,* Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 534

Yüksek Seçim Kurulu. "YSK Web Portalı". Erişim Tarihi: 13.05.2019. http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/1923-2011-MVSecimleri-Tuik.pdf.

Yüksek Seçim Kurulu. "YSK Web Portalı". Erişim Tarihi:13.05.2019. http://www.ysk.gov.tr/tr/tarihce/1510.

Zürcher, Eric Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015

EKLER

Ek 1: 1 Son kanun 1945 Tarihli II. Dünya Savaşı ile ilgili Haber

Ahmed Remzi Yörüğür

Kuruluş T. 1918 — 27. ci yıl — No : 5941

1 Sonkânun 1945 Pazartesi

Sayısı 10 Kuruştur

Yeni Adana

Gündelik, Siyasî, Halkçı Akşam Gazetesi

İdare Yeri : Abidin Paşa Caddesinde Hususî Daire — Telgraf Adresi : Yeni Adana, Adana — Posta Kutusu No. 117 - Başmuharrir ve Yazı İşleri Telefonu : 1743 — İlân ve Tab İşleri İçin İdareye, İstihbarat İşleri İçin Yazı İşlerine Mektup Yazılmalıdır

Yılbaşı piyangosunda kazanan numaralar 2. ci sayfada

Yılbaşı Dolayısile gece yarısı Alman Milletine hitab eden Hitler dedi ki: (Harbin sonu 1946 dan evel gelmiyecek. tir; meğer ki, Almanya muzaffer olsun!)

Londra 1 (a.a) — Hitler gece yarısı Alman milletine radyo ile hitap ederek demiştir ki:

— Beni söyleten yegâne şey yıl başıdır. 20 Temmuz hâdiseleri bütün faaliyetlerimi tek bir işe hasretti. Bu iş: Alman milletinin selâmetidir.

Harbin sonu 1946 yılından evvel gelmiyecektir. Meğer ki, Almanya muzaffer olsun! Bu harbi aslâ kaybetmiyeceğiz, kazanacağız!.. Çünkü düşmanlarımızın yolunu biliyoruz. Bunu bize kendileri söylüyorlar.

Teslim olmıyacağız. Bu harp Alman milletinin şimdiye kadar yaptığı harplerin en muazzamıdır. Bu kadar sayısız fedakârlıklara katlanmasını bilen bir millet aslâ mağlûb edilemez.»

Hitler nutuklarından birini söylerken

"Bu harbi aslâ kaybetmiyeceğiz, kazanacağız! Bu kadar sayısız fedakârlığa katlanmasını bilen bir millet mağlûb edilemez!„

Yeni Adana **Gazetesi'nin 1 Son kanun 1945 Tarihli Nüshası**

Ek 2: İkinci kanun 1945 Tarihli Adana'nın Kurtuluş Günü ile ilgili Haber

CUMA
5
IKINCIKANUN
1945
İDARE YERİ : Adana Abidin Paşa Caddesi. Telefon 1810

TÜRK SÖZÜ

Sayısı 10 Kuruş — GÜNDELİK SİYASİ GAZETE — Sayı : 6204

Sahip ve Başmaharriri
FERİD CELÂL GÜVEN
Kuruluş Tarihi : 1 Kânunuevvel 1924
Yirmi Birinci Yıl

Çukurovalı Kurtuluş Bayramını Kutlarız

Millî Mücadele Ruhu

Nevzad GÜVEN

Adana ve bütün Çukurova kurtuluşunun yirmi üçüncü yılını kutluluyor. Çukurova mücadelesinin büyük vatan kurtuluşu davasındaki ehemmiyetli rolünü bir kere daha tekrara lüzum yoktur. Bu, artık tarihe malolmuş ve Türk tarihinin binlerce şerefli sahifeleri arasına katılmış bir kahramanlık destanıdır.

Çukurovanın kurtuluş mücadelesi bütün vatan kurtuluşunu hazırlayan kanlı, muazzam millet savaşının bir safhasından başka bir şey değildir. Tarihin aklına bir türlü sığmayan bu mucizeyi yapanlar birer gurur tacı gibi başımızda ve o eşsiz zaferin diğer kahramanları da hâlâ aramızda yaşamaktadırlar.

Esareti tatmak bahtsızlığına uğramayan bugünkü Türk çocukları ise bu kahramanlık destanını gönüllerine en derin gururu dolduran mukaddes bir baba mirası olarak tanımışlardır.

Bugünkü hürriyetini, saadetini borçlu olduğu millî mücadeleyi bilmeyen bir Türk tasavvur edilebilir mi? Çocuğunu dizlerine oturtan her Türk annesi ona her şeyden önce bunu öğretiyor. Her Türk öğretmeni talebesine ilk tarih bilgisi olarak bunu söylüyor. Türk yazarları bu ölüm - dirim kavgalarını mekâtibelerini anlatmaktan yorulmuyor.

Dünyanın çok karanlık günler yaşadığı ve yarının ne olacağı bilinemeyen şu günlerde İstiklâl mücadelemizin zaferine en büyük âmil olan bir tek şeyi hatırlamak ve tekrar etmek lâzımdır:

Ruh ve hareket birliği.

Hiç unutmamalıyız ki, top, tüfeksiz, parasız ve desteksiz bir halde atıldığımız o korkunç mücadeledeki muvaffakiyetimizin sırrı bütün milletin bir ideal emrinde birleşmiş ve bütünüş olmasıdır. Her Türkün kafasında aynı düşünce, içinde aynı istek vardı:

Yurdun kurtuluşu.

İşte bu, duyguda, fikirde ve harekette birliktir ki, Türk milletine kurtuluş mucizesini yaptırmıştır. Bugün de gö üyoruz ki, sucak millî birliğini sağlayabilmiş olan milletler kurtuluşa kavuşabiliyorlar.

Dünya hâlâ korkunç bir fırtınanın içinde çalkalanıp duruyor. Bu fırtınanın daha ne kadar süreceğini bilmediğimiz gibi, harp sonrasının dünya için ne hazırladığını da bitmiyoruz. Harp bitse bitmez dünyanın sükûna kavuşacağını zannetmek aslâ doğru değildir. Kim bilir ne çetin olaylar ve dâvâlarla karşılaşacağız?

İşte bizi hâlâ içinde bulundurmuş tehlikeden ve yarın karşılaşacağımız tehlikeli güçlerden kurtaracak şey yine millî mücadele ruhudur. Yâni birliğimizin bir duyup bir düşün-

Ey, geniş sinesi altın dolu zümrüt Adana!
Biz bu tarihte kavuştuk idi hasretle sana!

***

Çarpışıp üç sene her cephede biz düşmanla,
Bir demir azmile, imanla, şerefle, şanla;
Senin uğrunda nemiz varsa bütün, biz verdik,
Seni kurtarmak için harikalar gösterdik!
Bir çelik yumruk olup inmiş idik bir anda,
Düşmanın beynine dehşetle... "Kavakhhan,,da
Kocaman bir taburun— enselenip—söndü hızı,
Böyle mütheş zaferin şahididir "Karboğazı,,
Bir avuç kahramanın çıktı kınından palası,
Bir mezar oldu bütün düşmana "Mercinovası,,
Yıldırımdan hız alıp gökten inen darbe gibi,
Yere sermişti bütün düşmanı "Fâdıl,,harbi!
Bu savaşlarda birer mucize gösterdi, inan;
Koca "Derviş,, ve "Emin,, le yüce "Saim,,le
" Sinan! ,,

***

Ey, sıcak sinesi altın dolu zümrüt Adana!
Korkma, hiç yan bakmaz biz var iken
kimse sana!

Celâl Sahir Muter

Kutlama Töreni Programı

1— 5-1-1945 Cuma günü saat 0,01 de bir top atılmak ve fabrikaların düdükleri beş dakika çalmak suretile Kurtuluş gününün başlangıcı ilân edilecektir.

2— 5 İkincikânun 1945 saat (9.30) da Kurtuluş Savaşında dövüşen Kahramanlar, İşçiler ile Kurumlar delegeleri Belediye önünde toplanmış bulunacaklar ve saat (9.40) da atılacak topu müteakip tarihî Bayrak İşçiler tarafından alınacak, önde Halkevi bandosu olduğu halde Belediyeden hareketle Hükümet caddesini takiben Saatkulesine götürülecektir.

3— (Saat 10) da Hükümet ve Ordu büyükleri ve bütün kurumlar ve Halk Saat kulesi önünde krokiye göre yerlerini almış bulunacaklar ve bu saatte İstiklâl marşı ile bayrak çekme törenine başlanacaktır. Bayrak selâmlandıktan sonra bir askeri mınga tarafından havaya üç el ateş edilecektir.

4— Bayrak selâmlama töreni bitikten sonra bir kız talebe tarafından Bayrak hakkında bir şiir okunacak ve bu suretle buradaki merasim sona erecektir.

—(Geriş: 2 nci sayfada)—

Maarif Vekili Dün Radyoda Izahat Verdi

Dün akşam Ankara radyosunda öğretim seferberliğinin ana hatlarını ve ilk neticelerini yayınlayan Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, kısa bir zamanda çok büyük bir artış gösteren öğrenci miktarının okullara gelmesini ve bağlı meseleleri incelemiş, bu yolda kaydedilen başarıları, beliğ rakkamlarla anlatmış, okul binası seferberliğinin ikmâlini direktifleri mucibince seri bir artışla devam ettiğini bildirmiştir.

Hasan Âli Yücel, köy enstitüleri dâvâsının artık ikinci safhasına girdiğini kaydettikten sonra, Millî Şefin "mahsul mevsimi,, olarak vasıflandırdığı mezun verme devresine girildiğini izah ederek, öğretim işlerinin gelişmeleri hakkında tekrar bilgi vereceğini vâdetmiştir.

Makedonya

Sofya 4 (a. a.) — Anadolu ajansı hususi muhabiri bildiriyor: Üsküpten alınan bir habere göre, faşist aleyhtarı Makedonya millî kurtuluş cemiyeti yeni riyaset divanını seçtikten sonra çalışmalarına nihayet vermiştir. Yeni Makedonya hükümeti azâsı bu divan arasından seçilen yeni riyaset divanı şu kimselerden mürekkeptir:

Reis: Metodi Andonov Çanto.

İki reis vekili, iki kâtip, 28 âzâ. Bu âzâdan ikisi Türk olup, isimleri şunlardır: Hasan Şükrü ve Kemal Seyfullahtır.

Türk Sözü **Gazetesi'nin İkinci kanun 1945 Tarihli Nüshası**

Ek 3: 1946 Seçimleri ile ilgili Haber

SAHİP ve BAŞMUHARRİRİ
Ahmed Remzi Yüregir
Kuruluş T. 1918
28. ci yıl
No. 6417
Sayısı 10 Kuruştur

22 temmuz 1946 Pazartesi

Yeni Adana

Gündelik, Siyasî, Halkçı Akşam Gazetesi

İdare Yeri : Abidin Paşa Caddesinde Hususî Daire — Telgraf Adresi : Yeni Adana, Adana — Posta Kutusu No. 117— Başmuharrir ve yazı İşleri Telefonu: 1743—İlân ve tab İşleri İçin İdareye, İstihbarat İşleri için yazı İşlerine Mektup yazılmalıdır.

Londra, 22 (a.a)— Almanyadaki Fransız işgal kuvvetleri komutanı General Koenig Renonya dahili 79 cemaatın Şer bilgisine ilhakını emretmiştir.

SEÇİMLERİ CUMHURİYET HALK PARTİSİ EKSERİYETLE KAZANMIŞTIR

C.H.P. adayları Ankara'da 20 bin, şehrimizde Yüzde 75 Fazlâsiyle Kazandı

Son gelen haberlere göre, C. H. P. milletvekili adayları Kocaelide, Aydında, Hatayda, Ağrıda, Trabzonda, Erzurumda çoğunlukla kazandılar

İstanbul ve İzmirde tasnif devam etmektedir. İçelden henüz katî bir netice gelmemiştir

Seyhan' Milletvekilleri : (Yukarıda soldan sağa doğru) Cavit Oral, Ali Münif Yeğena, Hilmi Uran, Sinan Tekeli oğlu, Makbule Dıklanç (Aşağıda soldan sağa doğru) : Kemal Satır, Kemal Çelik Kasım Gülek, Ahmet Remzi Yüregir, Kasım Ener

Vali Akif Eyidoğan

Kars Milletvekili seçildi

Vali Akif Eyidoğanın C. H. P. tarafından Karsdan aday gösterildiği malûmdur. Haber aldığımıza göre, Vali Akif Eyidoğanın seçimi kazandığı Karslılar tarafından kendisine telle bildirilmiştir.

Kıymetli idare adamımızı tebrik eder, Yeni vazifesinde de başarılar dileriz.

Bulgar

İstihbarat Bakanının demeci

Sofya 22 (A.A) — Amerika Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün Bulgaristanı ilgilendiren bazı meseleler hakkındaki beyanatı dolayısiyle istihbarat bakanı demiştir ki :

«Bulgar meclis bakanı, Amerikan Dışişleri bakanı ile yaptığı görüşmesinin konusunu açıklamamıştır. Bu itibarla Stayrofun makalesinde serdettiği fikirler Koloraf tarafından yapılan beyanata istinat edemez.»

NEVYORK

Belediye başkanının halka hitabı

"Fiatları yüksek olan mallara boykot ediniz ! „

Nevyork 22 (a.a)— Nevyork belediye başkanı halka hitabede bulunarak fiatları çok fazla yükselmiş olan bütün eşyalara karşı boykot yapmalarını istemiştir. Başkan bu utandırıcı duruma nihayet vermenin her vatandaşın vazifesi olduğuna işaret etmiştir.

Dün yapılan Milletvekilleri seçiminin oy tasnifine şehrimizde devam edilmektedir. Aldığımız malûmata göre Adana Vilâyetinde C. H. P. adayları yüzde 75 fazlasiyle seçimi kazanmışlardır. Kazanan Adayların isimlerini tekrarlıyoruz:

Kemal Çelik Eski Milletvekili
Cavit Oral „ „
Dr. Kemal Satır „ „
Sinan Tekelioğlu „ „
Hilmi Uran „ „
A. M Yeğenağa „ „
Kasım Gülek „ „
Makbule Dıplan (Doktor)
Kasım Ener (Eski belediye Bş)
Ahmet Remzi Yüregir
(Yeni Adana Gazetesi Sahibi)

* * *

Ankara-21 C. H. Partisi kaynaklarına gelen malûmata göre Halk Partisi Ağrı, Diyarbakır, Kars, Mardin, Siird, Van, Bitlis, Sivasın ve Erzincanda C. H. Partisi yüzde doksan, doksan beş nisbetinde kazanmıştır,

Gene aynı kaynakların verdiği malûmata göre, Niğde, Eğirdir, Isparta, Bolu, Zonguldak, Kırklarelinde, G.H.P. kazanmıştır. Fakat rakamlar henüz malûm değildir.

Son dakikaya kadar aldığımız seçim haberlerini bildiriyoruz :

Ankara'da

Dün Ankarada seçimler çok sükûnetle geçmiştir. Merkezde Demokrat parti lehinde bir cereyan olmuşsa da kaza ve köyler kâmilen C.H.P. tarafındadır. Tasnif devam etmektedir C.H.P. nin kazanacağına muhakkak nazariyle bakılmaktadır.

Bugün gelen haberlere göre, Ankarada C.H.P. milletvekilleri adayları 20 bin oy fazlasiyle seçimi kazanmışlardır.

Kazanan adayların isimlerini bildiriyoruz :

İsmet İnönü (Cumhurbaşkanı)
Mebrure Aksoley (Ankara eski Milletvekili)
Falih Rıfkı Atay „ „
Hıfzı Oğuz Bekata „ „
Raşit Börekçi „ „
Arif Çubukçu „ „
Muammer Eriş „ „
Mümtaz Ökmen „ „
Nabi Cevad Akerman (Eski veteriner müdürü)
İbrahim Refi Ayaşlı (Ankara C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanı)
Prf. Avni Refik Berkman (Ankara Fen Fakültesi dekanı)
Emin Halim Ergun (Ankara barosu başkanı)
İlhan Ergil (Emekli yargıtay başkanı)
Cevdet Gölet (Ziraat Bankası Genel Müdürü)
Fahike Ormen (T. B. M. M. Başkanı)
General Naci Tınaz (Eski Milli savunma Bakanı)

İstanbul'da

İstanbulda da tasnifine devam etmektedir. Neticeler hakkında katî bir rakam elde edilememiştir. Durum C.H.P. lehinedir.

İzmir

İzmir merkezinde D.P. lehine bir inkişaf varsada Kazalar ve civarı C.H.P. tarafından kazanılmıştır. Tasnif devam etmektedir.

Antakya da

Hatay'da seçimler sükûn içinde cereyan etmiştir. İşimize nisbeti yüzde 80 dir. Son tahminlere göre C.H.P. yüzde65—70 ile çoğunluğu kazanmıştır. Tasnif halen devam ediyor.

Mersin de

Mersinde de tasnif devam etmektedir. Tarsusta, Mersinde, Silifke merkezinde D.P. lehine bir hal varsada diğer taraftan C.H.P. kazanmaktadır.

Seçimin yine C.H.P. lehine olacağına muhakkak nazariyle bakılmaktadır.

Mısırda İngiliz Aleyhtarı suikastlar

Kahire 22 (a.a) — Başbakan, İngiliz aleytarı suikastlar dolayısiyle şiddetli bir protesto aldığına dair haberleri yalanlamış bu hareketler dolayısiyle İngiliz büyük elçisine bu buyuda önliyeceği tedbirler vadettiğini bildirmiş komünist faaliyeti hakkında Sovyetlerin protesto etmediğini söylemiştir. Öğrenildiğine göre komünist faaliyetl yüzünden tevkif edilen üç yabancı serbest bırakılmıştır.

Orta Şarkta İngiliz kuvvetleri

Tahran 22 (a.a) — İran genel kurmay başkanı İran kara sularına girdiği söylenen İngiliz kruvazörlerinin Irak sularında bulunduğunu bildirmiştir.

Yahudi müdafaa teşkilleri

Kudüs 22 (A.A) — Seksen bin üyeli bir Yahudi müdafaa teşekkülü olan Etnikın başkomutanı, Yahudi cemaatinin mutedil

ADANADA SEÇİM GÜNÜ NASIL GEÇTİ?

Dün Adanada Milletvekili seçimleri yapıldı. Her şeyden evvel şunu tebarüz ettirmek mecburiyetindeyiz ki. bu seçim münasebetiyle Adana halkı siyasî olgunluğunu, ağır başlılığını tam manasiyle göstermiş oldu. Bu yüzden Adana halkını tebrik etmek bir borçtur. Seçim günü şehir içindeki hemen bütün seçim sandıklarını gezmiş bir insan sıfatiyle vereceğimiz hüküm çoğu kanaatcıdır. Bütün sandık başlarına gelen halk sükûnet ve vekar içinde oy'unu kullanmaktaydı.

Her sandığın başında bulunan muhtar ve bağımsızların müşahitleri, kendi oy pusulalarını serbestçe vatandaşa veriyorlar, vatandaş da bir tesire kapılmaksızın oyunu kendi bildiği gibi kullanıyordu. Sandık başında bulunan ve seçim işiyle ve zifelar kılınan memurlar ciddiyet ve samimiyetle işlerini başardılar. Bu arkadaşların vazifelerinde gösterdikleri muvaffakiyetten dolayı tebrik ederiz .

Seçim günü Emniyet memurlarının dürüst ve bitaraf'ane durumları Türk polisine, Türk bekçisine şeref verecek bir mahiyette idi. Sandık başında bulunan ve şehirde asayişi temin ile muvazzaf bulunan polis ve bekçiler , Türk zabıtasının sağlam karekterleri tam manasiyle göstermiş oldular. Bundan dolayı Emniyet müdürüne, zabıta erkânına teşekkür ederiz.

Dün seçim işleri akşamdan geç saatlere kadar devam etti. Zaman zaman Parti Müfettişini ziyaret ettik. Parti Müfettişi Atıdin Ege bugün de büyük bir idare adamı olduğunu bir kere daha belli etmiştir. Seyhan Valisi Akif Eyidoğanla sandık başlarında karşılaşıyorduk. Valimizin seçimin intizam ve sükûnet içinde geçmesindeki rolü takdire şayandır.

Bir kelime ile, Adana halkı dün, seçmen ve seçim memuru emniyet memuru seçim idare memuru olarak büyük imtihanı muvaffakiyetle vermiştir. Sağ olsunlar.

Yeni Adana

Ingiliz Kabinesi

Âdet hilafına olarak dün toplandı

Siyasî çevreler toplantı hakkında gizliliği muhafaza ediyorlar

Londra 22 (a.a) — Adet hilafına acil bir hâdise olarak kabine dün toplanmış ve oturum iki saat sürmüştür, Bu olağanüstü toplantının sebepleri bugün açıklanacaktır.

Londra 22 (a.a) — Bir yıldenberi hemen ilk defa olarak pazar günü yapılan dünkü kabine toplantısı siyasî çevrelerde bahis konusu olmaktadır .Resmî çevreler toplantı hakkında gizliliği muhafaza ediyorlar. Yapılan bu değişikliği makul gösterecek ortada oldukça mühim üç mesele vardır. Ekmeğin vesika usulüne bağlanması, Filistin ve Almanya meselelerinin gözden geçirildiği zannolunmaktadır.

gelişiriyle bir görüş ayrılığı dolayısiyle istifasını vermiştir. Bu haberi veren Yahudi kaynağı yeni bir başkomutanın tayin edildiğini bildirmektedir.

Mançuri'de

Yine harp başladı

Şanghay 22 (a.a) — Şanghay milliyetçi mahfillerinin bildirdiğine göre Mançuride yeniden savaş başlamıştır Çarpışma sahası Harbin şehrine doğru yayılmaktadır.

Unrra Umum Müdürünün Demeci

Atina 22 (A.A.) — Unrraca Yunanistana tahsis edilen işçe meddelerinin fena tevzi edildiğine dair vaki şikâyetleri incelemiye gelen Unrra umum müdürü Laguardia demiştir ki :

«Unrra tarafından serddedilen iltizamları hükûmetin verdiği ehemmiyetten dolayı memnunum. Esas merkez komitesinde görüşmemiz esnasında halen işçe tevziatının muntazam yapıldığını bildirmiştir. Unrra müdürü kaldığım müddetçe dini mezhebi siyasi akideci ne olursa olsun dağıtmada kimseye itimat edilmesine müsaade etmem.»

Roma: 22 (A.A.) — İtalyan cumhurbaşkanı Dö Nikolo bu akşam Unrra genel müdürü La Guardiayı kabul etmiştir. Görüşme bir saattan fazla sürmüştür.

Alman meselesi

Londra 22 (a.a) — Almanya meselesini ele alan gazeteler genel olarak iki veya üç işgal bölgesinin birleştirilmesi hakkındaki Amerikan projesinden yana neşriyat yapmaktadır.

YARIN

(Seçimin Hikâyesi)

Yazan : Orhan Remzi Yüregir

Yeni Adana **Gazetesi'nin 22 Temmuz 1946 Tarihli Nüshası**

Ek 4: Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Tarafından Yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi ile ilgili Haber

SAHİP VE BAŞMUHARRİRİ
AHMED REMZİ YÜREĞİR.
Kuruluş T. 1918
29 uncu Yıl
No. 6791
Telefon : No. 1743
P. K. No. 117
Sayısı 10 Kuruştur
12 Temmuz 1947 CUMARTESİ

Yeni Adana
GÜNDELİK SİYASİ HALKÇI AKŞAM GAZETESİ

Gürültülü şehirler
Hikâyeler
YAZAN : Ziya Termen
Satış yeri: Hüseyin Polisci kitapevi
ADANA

DEVLET BAŞKANININ BEYANNAMESİ

DEVLET REİSİ OLARAK KENDİLERİNİ HER İKİ PARTİYE KARŞI MÜSAVİ VAZİFELİ GÖRDÜĞÜNÜ İFADE BUYURAN İNÖNÜ DİYORLAR Kİ:

İstediğim netice iki Parti arasında emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet memleketin emniyeti mânasını taşıdığı için ehemmiyetlidir

Ankara 11 (a.a) - Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tebliğ buyurmuştur :

Hükümet Reisiyle ve Muhalefet Lideriyle son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlerimi ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celâl Bayar bana Demokrat Partinin idare mekanizmasının baskı altında bulunduğunu beyan ve şikâyet etti. Haberdar ettiğim Başbakan, aynı mevzuları daha evvel aralarında görüştüklerini hikâye ederek, böyle bir baskının olmadığını, idare mekanizmasının, memleketin huzurunu bozacak mahiyette tahriklere karşı çok güç durumda kaldığını beyan eyledi.

Bundan sonra iki tarafı bir arada dinlemek için, 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim. Başbakan ve yardımcısı Devlet Bakanı ile, Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde 2,5 saat devam eden bu konuşma başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve partisinin kanun dışı maksatlar ve ihtilâl usulleri takip ettiğine dair ithamları reddetti. Hükümet Reisi idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul edemiyeceğini ve şikâyet vesikalarını tetkik ve takibe hazır olduğunu tekrar söyledi ve Muhalif Partinin çalışma usullerini düzeltmesi lâzım olduğu iddiasında kaldı.

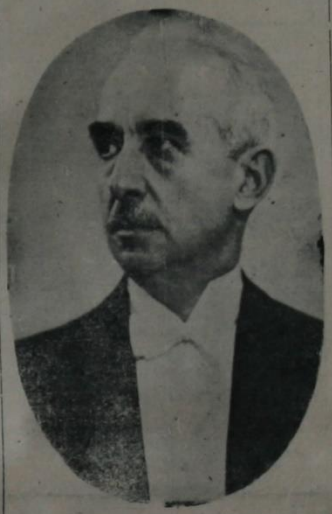
17 Haziran tarihinde Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana, vaziyeti arkadaşlariyle gözden geçirdiğini, benim durumuma karşı teşekkürle mütehassis olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır, kanaatinde olduklarını teyit eyledi.

Bunun üzerine iki defa görüştüğüm Başbakan iktidar partisiyle muhalefet partisinin büyük Meclisteki münasebetleri ve karşılıklı çalışmaları yolunda bayırlı terakkiler olduğunu takdirle söyledikten sonra «Biz de kendimize düşen vazifeleri sadakatle ifa edeceğiz. Size söz veriyorum» dedi ve iki ay sonra Büyük Meclis toplanmcaya kadar partilerin münasebetlerinde itimadı artıran terakkiler olacağına ümidi kuvvetli olduğunu ilâve eyledi.

Bu beyanatı Bay Bayar'a 24 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar bana fiili neticeye intizar edilmesi lâzım geleceğini bildirdi.

Bundan sonraki tartışmalar muhalefet liderinin Sivas nutkun da ve hükümet resiinin 2 Temmuz tarihli beyanatında ve ondan sonraki karşılıklı cevaplarda görülmüştür.

Vaziyet hülâsa olunursa, iki taraf şikâyetlerinde ve savunmasında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar hatırlarda kalmıştır. Siyasî havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere, dertleri bilenlerin kendilikterinden karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları ümidi uyanmıştır. Bunun dışında olarak durum muhalefet partisi liderinin

fiili bir netice beklemek şeklinde ifade ettiği hükümde görülür. Yani bir başka türlü söylenirse vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben bu düğümü çözmeğe çalışacağım. İki tarafın şikâyet ve müdafaalarının dellillerini tafsil etmekte fayda görmüyorum. Zaten bunlar umumî efkârca da kâfi derecede bilinmektedir.

Gördüm ki, taraflardan hangisinin haksız yahut hangisinin daha evvel karşısını kırmıya başlamış olduğunu aramakta da fayda yoktur. Ben idare makinasının baskı yaptığını Hükümet reisinin kabul etmemesini, böyle bir hareketi tasvip etmiyeceğini katiyetle beyan eylemesini bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bay Bayar'a söyledim. Ben muhalefet liderinin kanun dışı maksatlar ve metodlar isnadını reddetmesini muhalif parti çalışması için şartsız olan kanun içinde kalmak esasının göz önünde - tutulduğuna ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakana söyledim.

Her iki tarafta uzun konuşmadan çıkardığım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanışa götüren bugünkü durumu memlekette siyasî partilerin çalışıp gelişebileceğine kat'î ümid veren en mühim merhale sanıyorum. Şimdiye kadar memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübesinin muvaffak olmamasını bir senedenberi geçirdiğimiz tecrübelere onların dayanamamış ve bugünkü siyasî durumu elde edememiş olmalarında görüyoruz. Benim kanaatimce birbuçuk senedenberi geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazan ümid kırıcı olmuştur. Ama gelecek için her türlü ümidleri haklı çıkaracak bir muvaffakiyet te temin edilmiştir. Bu durumu muhafaza etmek ve onun gelişmesini sağlamak, iktidar ve muhalefet partilerinin vazifeleri olmak lâzım gelir Gelecek için tedbirler benim kabul ettiğim gibi şu noktadan hareket etmekle bulunabilir.

"Benim bu son dinlediğim karşılıklı şikâyetle: içinde mübalâğa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilâlci bir teşekkül değil, bir kanunî, siyasî partinin metodlariyle çalışan muhalif partinin iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lâzımdır.

Bu zeminde hem Devlet Reisi olarak kendisini her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli gördüm.

İdare mekanizması, yani Valilerimiz ve maiyetleri bir senedenberi çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürürdü. Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi, münakaşa götürmez. Fakat meşrû ve kanunî siyasî partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasî huzur emniyetinin temel şartıdır. Burada siyasî partilere mensup olan ve görünen hususî maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasızca serbest bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder. Siyasî partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin onlar, idare makinasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandırıcaklardır.

Zannediyorum ki, Hükümet Reisiyle Muhalefet Lideri arasındaki son tartışmada iki taraft sebat ettikleri noktadan ayrılmak gayretine düşmeksizin her iki tarafın beklediklerî şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

Vatandaşlarıma hükümetle ve iktidar partisiyle muhalefet partisi arasında görüşme ve araya girme salâhiyetim olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit ederim. Varmak istediğim netice başlıca iki parti arasında temel şartın, yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet bu bakımdan memleketin emniyeti mânasını taşıdığı için benim gözümde çok ehemmiyetlidir.

– Muhalefet teminat içinde yaşıyacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kitlesi ise; iktidar bu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler çok zaman yalnız ruhî mahiyette olan âmillerdir. Bu güçlükleri yenmek için siyasî hayatımızı idare eden iktidarla ve muhalefetteki liderlerin samimî yardımlarını isterim.

Bu beyanatımı neşrinden önce Başbakanla Muhalefet lideri görmüşlerdir.

Ceyhanlı Kızlarımızın Başarısı

Millî Eğitim Bakanlığı geçen yıl Ceyhanda bir biçki dikiş yurdu açmış ve kura ile öğretmenlerini vermiştir.
Yukarıdaki resim bu kursu bitiren genç kızlarımızı ve öğretmenlerini göstermektedir. Kurs hakkındaki bir yazıyı ikinci sayfamızda bulacaksınız

Türk - Amerikan Anlaşması bugün merasimle imza edildi

Hasan Saka ve Amerikan büyük elçisi Vilson demeçte bulundular

Ankara 12 (Hususi muhabirimiz telefonla bildiriyor) — Amerikan'ın Türkiye'ye karşı yapacağı yardıma ait hazırlanan Türk — Amerikan anlaşması bugün saat 12 de Dışişleri Bakanlığımızda törenle imzalanmıştır. Ankara, Türkiye Cumhuriyeti adına Dışişleri bakanı Hasan Saka, ve Amerika adına da Birleşik Amerika devletleri Ankara büyük elçisi Vilson tarafından imzalanmıştır. Törende Türk dışişleri bakanlığı ileri gelenleri ve Amerikan elçilik erkânından bir grup ve yerli, yabancı basın mümessilleri hazır bulunmuşlar.

İmzayı müteakip Dışişleri bakanı Hasan Saka ve Amerika büyük elçisi Vilson birer demeçte bulunmuşlar ve Türk — Amerikan dostluğunu bir defa daha belirtmişlerdir.

Beyannamenin Akisleri

Ankara siyasî mahfilleri, iç politikada bir dönüm noktası olduğunu ifade ediyorlar

Partiler arasında zaman zaman dalga yapan gerginlik havası nihayet Demokrat Parti başkanı Celâl Bayar'ın Sivas nutku ile ve bunu başbakan Peker'in verdiği cevapla biraz daha artmış bulunuyordu. Artık sinirleri yatıştıracak bir hakime şiddetle ihtiyaç duyulduğu sırada sayın Cumhurbaşkanımız İnönü'nün gerek Başbakan Recep Peker'in, gerek Demokrat Parti Başkanı Celâl Bayar'ı tekrar huzurlarına çağırarak uzlaştırıcı görüşmeler tanzim ettiği haberi halk oyunda büyük bir alâka ve memnunluk uyandırmıştı. İşte dün akşam bu görüşmelerin bir neticesi olarak yayınlanan sayın Cumhurbaşkanımızın beyanatı radyodan ilgi ile takip edilmiş ve demokrasimizin gelişmesi, partilerimizin ahenkli bir şekilde çalışma hayatı bakımından büyük bir inşirah tevlid etmiştir.

Ankaradan gelen ilk haberlere göre siyasî mahfiller, bu önemli beyanatın memleketin iç politikasında büyük bir rol oynıyacağını ve adeta bir dönüm noktası teşkil edeceğini ifade etmektedirler. " Ulus " da Nihat Erim bu beyannameye temas ederek şöyle diyor:

(Sonu sahife 2 de)

Mısır Birleşmiş Milletlere başvurdu

Lace Succes 12 (a.a) - Mısır, İngiliz kıtalarının Mısırı tahliyesi ve Sudan üzerinde hükümranlık haklarının tanınması için birleşmiş milletler genel sekreterliğine müracaat etmiştir.

İŞARETLER

Yerini Değiştiren Kültür

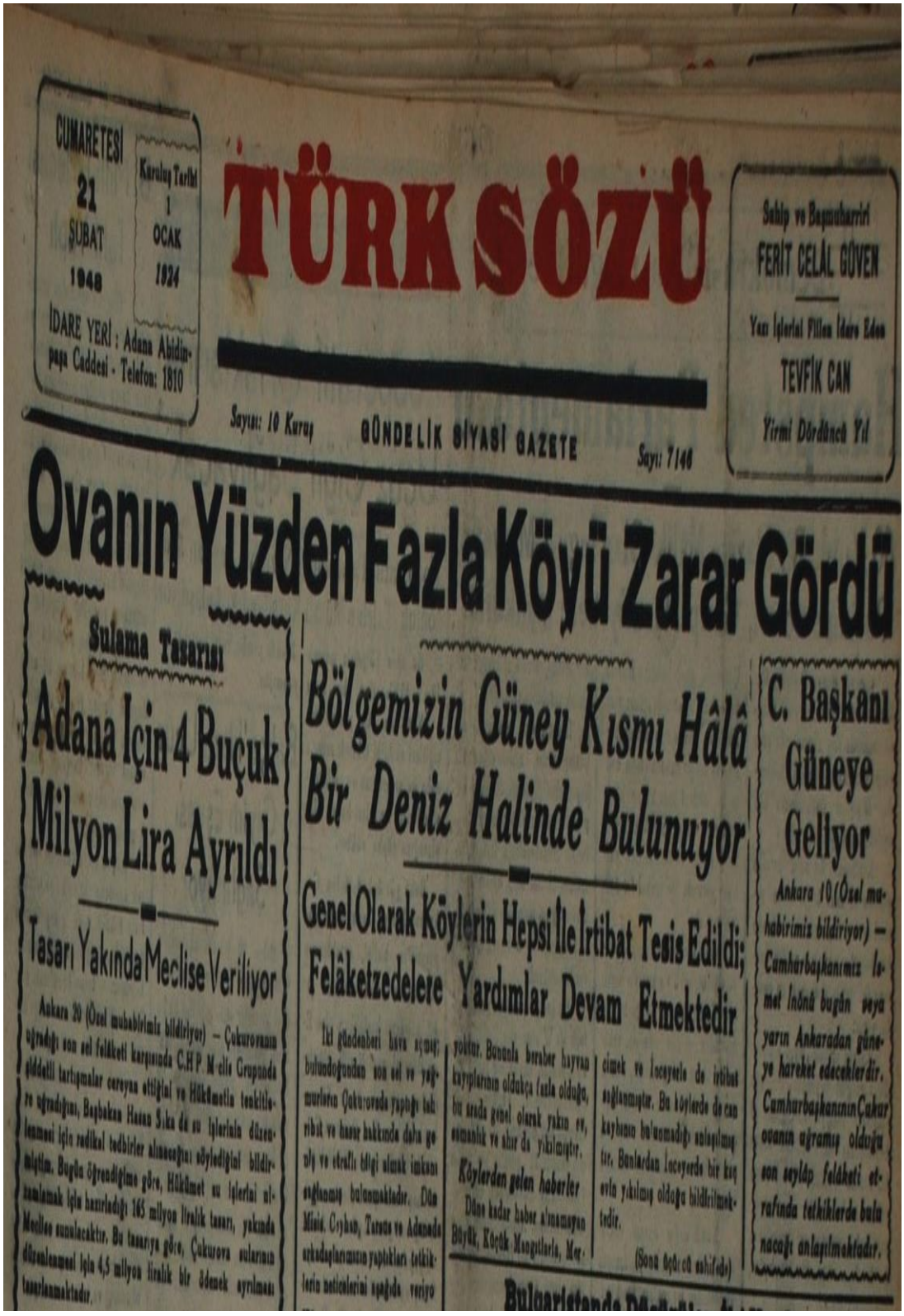
Tek başına bir Amerikan kültürü var mıdır ? diye sorsak, bu suale âni de cevap vereme yiz. Amerikan kültürünü bir Anglo - Sakson kültürü olarak sayanlar bulunacağı gibi, yeni dünyanın kendine has orijinal bir kültüre sahip olduğunu iddia edenler de bulunacaktır. Bâlki her iki hususta düşünenler de haklıdırlar; ancak bugün gördüğümüz hâdise garp kültürünün temamiyle yer değiştirmiş olmasıdır. Avrupa kültürü hemen bütün antik kaynakları, bütün zenginliği ile Atlantik Okyanusunu aşmış bulunuyor. İhtiyaç kıtasına eliade kalan bu birlik hasılında da ortadan yok olmaz, üzerinde uzun uzun düşünülecek bir mevzuudur. Askerlik, diplomasi, yapıcılık ve yaratıcılık sahasında şeflik mevkiine yükselen Amerikanın kültür sahasında da aynı payaya erişmesi, onun bir kâl olan kudretinin ifadesinden başka bir şey değildir. Amerikan vatandaşının fikir seviyesi o kadar yükselmiştir ki, yeni dünyanın yakın bir zamanda, Cihan âlemine eşsiz kıymetler hediye etmesi beklenebilir. Avrupa milleti dehalarını attıkları tohumların yeşerme zamanı artık gelmiş olacaktır. Bugünkü Amerikan romanı, Amerikan müziği, Amerikan sanatı, belki Avrupalı nevileri kadar algın ve zengin değildir. Fakat bir kısım mevcutların işlenemekte olduğu da bir hakikattir. Amerikalı, elîne geçirdiği kültür hazinesi ile çok sürmeden bu yolda şaheserler verecektir. Amerikan kıtası dünyaya örnek olacak pek çok değerler doğurmuştur; yıllarca sürün tabiat mücadeleleri, geniş sahalara medeniyeti götürmesi için, uzun, hırçaksız yerlerde göz göze, dindire insafsız kavgalar Amerikalıyı bedenen ve ruhen bir asayişçi yapmıştır. Buna bir de fikir yükseklığı ilâve edilirse, yeni dünya sakinlerinin ne karekterde bir yaratık olduğu kolayca anlaşılır. Kafa ağrıtan cazz müziği yanında, en yüksek kıymettaki eserlerinin çaldığı Beethovenin, Brahmsın senfonilerini dinliyen insan;Cow-boy ve detektif hikâyeleri yanında Goetheyi,Shakespear okuyan insan; Kaliforniya, Teksas çöllerinde, fillmlerin klâsikleştirdiği, macerapereşt, kavgacı haydutlarını yanında, Emerson, Lincoln gibi ideal kafalar yetiştiren insan... Bu insanın kültür sahasında da üstünlük yapmasına hiç bir manî yoktur, ve şimdiden bu işe başlamıştır bile...

Oswald Spengler "Garp memleketlerinin batışı, adlı eserinde atten Avrupanın bu muhakkar akibetini daha evvelden haber veriyordu. Maddî zenginliğini kaybeden Avrupa artık manevî zenginliği de malik değildir: hakikaten acı bir durum !..

REFİİ BÜLEND

Yeni Adana **Gazetesi'nin 12 Temmuz 1947 Tarihli Nüshası**

Ek 5: Çukurova'da Meydana Gelen Sel Felaketi ile ilgili Haber

CUMARETESİ 21 ŞUBAT 1948

Kuruluş Tarihi 1 OCAK 1924

İDARE YERİ : Adana Abidinpaşa Caddesi - Telefon: 1810

TÜRK SÖZÜ

Sahip ve Başmuharriri FERİT CELÂL GÜVEN

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden TEVFİK CAN

Yirmi Dördüncü Yıl

Sayısı: 10 Kuruş GÜNDELİK SİYASİ GAZETE Sayı: 7146

Ovanın Yüzden Fazla Köyü Zarar Gördü

Sulama Tasarısı

Adana İçin 4 Buçuk Milyon Lira Ayrıldı

Tasarı Yakında Meclise Veriliyor

Ankara 20 (Özel muhabirimiz bildiriyor) — Çukurovanın uğradığı son sel felâketi karşısında C.H.P. Meclis Grupunda şiddetli tartışmalar cereyan ettiğini ve Hükûmetin tenkitlere uğradığını, Başbakan Hasan Saka'da su işlerinin düzenlenmesi için radikal tedbirler alınacağını söylediğini bildirmiştim. Bugün öğrendiğime göre, Hükûmet su işlerini ıslâh edebilmek için hazırladığı 165 milyon liralık tasarı, yakında Meclise sunulacaktır. Bu tasarıya göre, Çukurova sularının düzenlenmesi için 4,5 milyon liralık bir ödenek ayrılması tasarlanmaktadır.

Bölgemizin Güney Kısmı Hâlâ Bir Deniz Halinde Bulunuyor

Genel Olarak Köylerin Hepsi İle İrtibat Tesis Edildi; Felâketzedelere Yardımlar Devam Etmektedir

İki gündenberi hava açmış bulunduğundan son sel ve yağmurlarla Çukurovada yapılığı tahribat ve hasar hakkında daha geniş ve etraflı bilgi almak imkânı sağlanmış bulunmaktadır. Dün Misis, Ceyhan, Tarsus ve Adanada arkadaşlarımızın yaptıkları tetkiklerin neticelerini aşağıda veriyoruz.

Köylerden gelen haberler

Dün kadar haber alınamayan Büyük, Küçük Mısırlı, Mercimek ve İnceyurla da irtibat sağlanmıştır. Bu köylerde de can kaybının bulunmadığı anlaşılmıştır. Bunlardan İnceyerde bir kaç evin yıkılmış olduğu bildirilmektedir.

(Sona üçüncü sahifede)

C. Başkanı Güneye Geliyor

Ankara 19 (Özel muhabirimiz bildiriyor) — Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü bugün veya yarın Ankaradan güneye hareket edeceklerdir. Cumhurbaşkanının Çukurovanın uğramış olduğu son seylâp felâketi etrafında tetkiklerde bulunacağı anlaşılmaktadır.

Bulgaristanda

Türk Sözü **Gazetesi'nin 21 Şubat 1948 Tarihli Nüshası**

Ek 6: 1949 Ara Seçimleri ile ilgili Haber

Salı 11 EKİM 1949

Kuruluş tarihi 1 OCAK 1924

İDARE YERİ: Adana Abidin-paşa Caddesi - Telefon 1810

TÜRK SÖZÜ

Sayısı : 10 Kuruş — Gündelik Siyasi Gazete — Sayı : 7631

Sahip ve Başmuharriri FERİT CELÂL GÜVEN

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Yazı İşleri Müdürü TEVFİK CAN

Yirmibeşinci Yıl

Ankara'da Siyasî Faaliyet Artti

ARA SEÇİMLERİNE KATILMIYACAKLARINI BİLDİREN

D. Partililer gizliden gizliye bağımsız adayları desteklemeye karar vermişler

C.P. görüşünü Seçim Kanununu Tetkikle Vazifeli Heyete sunuyor

Ankara 10 (Özel muhabirimiz bildiriyor) — Önümüzdeki hafta içinde olan ara seçimleri arasında Ankara Siyasi çevrelerinde büyük bir siyasi faaliyet başlamış bulunmaktadır. Bir müddet hükümetin yerine getirmesi lâzım gelen bir takım hâkimetin ara seçimlerine girişmesine karar vermesi ve bunları tatbike geçmiş olması bu faaliyetin merkezi sıklet noktasını teşkil etmekte, Seçim Tasarısını Tetkikle Vazifeli İlim Heyetinin çalışmaları da buna müvazi olarak faaliyetlerin büyük bir kısmını teşkil etmektedir.

Malûmdur ki, önümüzdeki pazar günü 12 ilimizde ara seçimleri yapılacaktır ve Bu seçimlere C.H.P. katılacaktır. Cumartesi akşamı çalışmalarını sona erdirmiş bulunan Halk Partisi Divanı kendi adaylarını ilân etmiş bulunmaktadır. Bu adayların bilhassa bu illerde müsbet şöhret yapmış değerli kimseler olması, büyük bir rey toplıyacaksa da Muhalefetin seçime girme yolundaki temayülleri engellemek yolunda bazı tedbirlere başvuracakları ve gizliden

Sonu 3 üncü sahifede

Hidir Abbas Hilmi Paşanın mirası ile ilgili bir soru

Ahmet R. Yüregir bir soru tevdi etti

Berlin şehrinden bir görünüş

Batı Almanya Başbakanı

Türk Sözü **Gazetesi'nin 11 Ekim 1949 Tarihli Nüshası**

Ek 7: 1950 Milletvekili Genel Seçimleri ile ilgili Haber

Pazar 14 MAYIS 1950 | Kuruluş tarihi 1 OCAK 1924

İDARE YERİ: Adana Abidinpaşa Caddesi - Telefon 1810

TÜRK SÖZÜ

Sayısı : 10 Kuruş — Gündelik Siyasi Gazete — Sayı : 7805

Sahip ve Başmuharrir FERİT CELÂL GÜVEN

Yazı işlerini Fiilen İdare Eden NEVZAT GÜVEN

Yirmi altıncı Yıl

Vatandaş! Reyini Kullanmak Bir Vatan Borcudur

Milletvekili Seçimi Bütün Yurtda Bugün Yapılıyor

Dokuz Milyona Yakın Seçmen 487 Milletvekilini Bugün Verecekleri Oyla Seçmiş Bulunacaklar

Bütün hazırlıklar sona ermiş ve Ankara Radyosu da seçimleri vaktinde ilân etmek için tertibat almıştır

Seçim saat 8 de başlayacak, 17 de sona erecektir

İnönü Saraçoğlu-nu evinde ziyaret ettiler

Ankara 13 (Özel muhabirimiz bildiriyor) - Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bugün öğleye doğru Meclis Başkanı Fevzi Saraçoğlunu evinde ziyaret ederek bir müddet görüşmüşlerdir.

İnönü bundan sonra Yeşilköşkte kısa bir gezinti yapmıştır.

Geçen seçimlerde bir vatandaş oy veriyor

Yeni Seçim Kanunu gereğince bugün bütün yurtda olduğu gibi şehrimizde de milletvekillerimizi seçeceğiz. Sayıları dokuz milyona yaklaşan büyük bir seçmen kitlesi sandık başlarına gidecek oylarını kullanacaklardır. Her kırk bin vatandaş bir milletvekili seçecek ve bu rakama göre de 487 milletvekili seçmiş olacağız.

★ Sonu 2 nci sahifede

Edenin bir demeci

Soğuk Harp ve Amerika

Vaşington 13 (a.a.) - İngiliz Muhafazakâr Parti başkanı Eden bugün beyanatta, Birleşik Amerikanın soğuk harbe faal surette iştiraki ve Uzakdoğuda mücadele kabilinden yardım sayesinde batılı memleketlerin doğru yola gireceğini söylemiştir.

Fransız Hindiçinisine yardım yolunda Birleşik Amerika tarafından verilen kararın memnuniyetle kaydedileceğini bir hadise olduğunu belirten Eden, Avrupada soğuk harbin hâlâ devam etmekte olduğunu, fakat Uzakdoğuda bunun artık çığırından çıktığını tebarüz ettirmiştir. Eden bir Atlantik yüksek konseyinin ihdası yolunda Fransız Başbakanı Bidault'un gerçekleşmesi için ileri sürdüğü teklifi öğrendiğini söylemiştir.

Vaşington 13 (a.a.) - Âyan meclisinde bir demokrat üye Acheson'dan Fransız İngiliz ve diğer Atlantik Paktı memleketlerinin orduları ile birlikte soğuk harbe teşebbüsü Rusyanın elinden almak üzere bir federal ittifak birliği ihdası imkânlarını araştırmasını talep etmiştir.

Demokrat üye aşağıdaki sebepler dolayı 1952 den evvel böyle bir teşebbüse varılması ümidini tasrar etmiştir. 1952 senesinde başkanlık seçimleri yılı olacak ve Marşal Planın sonuna tesadüf edecektir. 1952 senesinde Sovyet Rusya, Birleşik Amerika ve Batı Avrupa şehirlerinin yakın derecede bombalamak için yeter derecede atom bombasına ve uzun menzilli bomba uçağına sahip olacaktır.

Yarın aziz hava şehitlerimizi anacağız

Bu Maksatla Atatürk Parkında Bir İhtifal Töreni Yapılacak

Yarın yurt uğrunda canlarını feda eden aziz hava şehitlerimizi anarak ruhları önünde saygı ile eğileceğiz. Bunun için Atatürk Parkında bir ihtifal töreni yapılacak ve şehitlerimizin hatıraları anılacaktır.

Törene ait program aşağıdadır.

15 Mayıs Hava Şehitleri İhtifali Proğramıdır

15 Mayıs 1950 pazartesi günü Hava Şehitlerinin hatırasını anmak maksadiyle tören yapılacaktır.

1) Törene Nöbetçi Subayları hariç olmak üzere Adana Garnizonundaki tekmil Subaylar, Askeri memurlarla mülkiye memurları, Jandarma ve Polis müfrezeleri, Okullar mümessilleri ve bil'umum teşekküller iştirak edecektir. Ve saat tam (8,30) da Atatürk Parkında Merasim Komutanının göstereceği yerde mevkilerini almış olacaklardır.

2) Merasim Komutanı Garnizon Komutanı tarafından seçilecektir.

3) Saat tam (9) da merasim komutanı Şehitleri selâmlamak için dikkat komutunu verecektir. Ve bu komutla merasime başlanacaktır. Bu Komut üzerine:

A - Merasimde bulunanlar bir dakika müddetle selâm vaziyetinde saygı susması yapacaklar.

★ Sonu 2 nci sahifede

Kemal Çelik : 8 inci devre Seyhan Milletvekili
Dr. Makbule Dıblan : 8 inci devre Seyhan Milletvekili
Kasım Gülek : 8 inci devre Seyhan Milletvekili
Cavit Oral : 8 inci devre Seyhan Milletvekili, (Tarım Bakanı)
Dr. Kemal Satır : 8 inci devre Seyhan Milletvekili, (Ulaştırma Bakanı)
Hilmi Uran : 8 inci devre Seyhan Milletvekili, (C.H.P. Genel Başkan Vekili)
Ahmet Remzi Yüreğir : 8 inci devre Seyhan Milletvekili
İbrahim Burduroğlu : C.H.P. Seyhan İl İdare Meclisi Başkanı
Yusuf Ziya Krain : Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanı
Ferit Celâl Güven : Türksözü Gazetesi Sahibi
Tevfik Yıldırım : İl Daimî Encümen Üyesi

Üç Dışişleri Bakanları toplantılarına dün de devam ettiler

Acheson; Sovyet emperyalizmine nihayet vermek için Amerikanın, İngiltere ve Fransaya yardıma hazır olduğunu bildirdi

Londra 13 (a.a.) - Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Acheson, üç büyük dışişleri bakanları toplantısındaki meslekdaşlarına Güneydoğu Asyada Sovyet emperyalizmine nihayet vermek için İngiltereye ve Fransaya yardımda Birleşik Amerikanın ne kadar ileri gitmiye hazır bulunduğunu bu gün bildirmiştir.

Bakanlar üçlü toplantının son gününe başlarken, Alman yüksek komiserleriyle orta ve uzakdoğu müttehasusları da hazır bulunmaktaydılar. Bugünkü gündemde Almanya, güneydoğu Asyadaki komünizm tehlikesi, Japon sulh anlaşması ve Atlantik Paktının güçlendirilmesi ve takviyesi hakkında görüşmelerin bir sonuca bağlanması konuları bulunmak [illegible]

Üç Dışişleri Bakanları bu akşam Almanyayı Atlantik milletler camiasına ithal etmek üzere istikbalde görüşülecek siyasetin son durumunu da ihtiva eden bir tebliğ yayınlıyacaklardır.

Londra 13 (Nafen) - İngiliz Fransız ve Amerikan Dışişleri Bakanları arasında Lancaster House'de üç günden beri devam etmekte olan üçler konferansının bu akşam sona ermesine intizar edilmektedir. Acheson, Bevin, Truman ile uzmanları arasında cereyan eden bu üçlü görüşmelerin gayet iyi neticeler verdiği belirtilmekte ve bu akşam neşredilecek tebliğin bu neticeleri açıklıyacağı kaydedilmektedir.

Bu akşam üçler konferansı sona ererken yeni ve mühim ikinci bir toplantının hazırlığı ile meşgul olunmaktadır. Bu toplantı da Atlantik paktı konseyi toplantıları olacaktır. Üçler konferansında görüşülmüş olan bütün umumi savunma işleri ile emniyet meselelerinin Atlantik Paktı konseyi çalışmalarında yeniden gözden geçirilmesine intizar edilmektedir. Atlantik Paktı üye devletlerinin dışişleri bakanları İngiliz başkentine gelmeye başlamışlardır.

Önümüzdeki haftanın birinci günü başlayacak olan mühim görüşmelere Acheson, Bevin ve Truman da katılacaklardır."

Ayrıca Atlantik Paktı askeri şefleri arasında yeni toplantılar yapılması da kararlaştırılmıştır.

Siyasi çevrelerde belirtildiğine göre, üzerinde ehemmiyetle durulan meselelerden biri de Atlantik Paktı devletlerinin müşterek savunma tedbirlerini aldıkları sırada girişecekleri masraftır. Bu hususta mali ekspertlerin

★ Sonu 2 nci sahifede

Acheson

Sunderland Beşiktaşı Dün 3-0 Mağlûp Etti

Şehrimizde de Demirspor Kurtuluşsporu 9-0 yendi, Mersin ile Konya birincileri yenişemediler

İstanbul 13 (Telefonla) - Şehrimize gelen Sunderland takımı bugün ilk karşılaşmasını İnönü stadında 15,000 den fazla bir seyirci kitlesi karşısında Beşiktaş takımiyle yapmıştır.

Takımlar sahaya çıktıkları zaman Sunderland takımının gol kralı Santronun damarlarındaki rahatsızlık dolayisile takımında yer almadığı görüldü. Saat 17 de başlayan oyunun ilk devresinde Beşiktaş 38 dakika Sunderland kalesini çember altında tutmağa muvaffak oldu. Bundan sonra takımda başgösteren gevşeklik Beşiktaşı yedi dakika içinde iki gol yemesini mucip oldu. Devre bu suretle Sunderlandın 2-0 galebeyesiyle sona erdi.

İkinci devrede misafir takım üçüncü gollerini de çıkardıktan sonra müdafaya çekildiler., Beşiktaşın gol çıkarmasına mani oldular.

Bugünkü maçta cezalı olan Beşiktaşlı Şükrü de Beden Terbiyesi İstanbul Bölge Başkanı Vali Doktor Fahrettin Kerim Gökayın emrile takımda oynamıştır.

Sunderland takımı salı günü genç Milli takımla karşılaşacaktır. Önümüzdeki cumartesi günü Galatasarayla, müteakip pazar günü de Fenerbahçe ile karşılaşacaktır.

Dün şehrimizde de Gruplar arası müsabakalara devam edilmiştir.

Günün birinci karşılaşması hakem Hayri Dericioğlunun idaresinde Adana Demirspor ile Hatay birincisi Antakya Kurtuluşspor karşılaşmış ve bu maçı Demirsporlular üstün bir oyunla

★ Sonu 2 nci sahifede

Ceyhan bol elektriğe kavuşuyor

Su tesisatına ait borular da Ceyhana gelmiş bulunuyor

Ceyhan 13 (Telefonla) - Ceyhan Belediyesi Elektrik İşletmesinin gücünü, halkın ihtiyacını karşılayacak şekilde genişletmeye karar vermiştir.

Bunun için bugün daimî encümen üçyüz altmış beygirlik bir elektrik grupunun 98 bin liraya satın alınmasına karar vermiştir.

Bu hususta da İstanbulda Burla Biraderler firmasiyle bir

(Sonu ikinci sahifede)

Seçmenlerin dikkatine

Adalet Bakanlığından bildirilmiştir :

Bazı yerlerde oyunu kullanan seçmenlerin oy pusulalarına kendi imza veya adlarını yazmaları yolunda telkinlerde bulunulduğu haber alınmıştır. Seçim Kanunu gereğince oy veren seçmenin hüviyetini belli edecek herhangi bir işaret veya yazı taşıyan oy pusulaları muteber değildir. Bu sebepten oy pusulalarına bu türlü yazı ve işaretler konulmaması gerektiğine seçmenlerin dikkati çekilir. (a.a.)

Türk Sözü **Gazetesi'nin 14 Mayıs 1950 Tarihli Nüshası**

Ek 8: 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sonuçları ile ilgili Haber

SAHİP ve BAŞMUHARRİRİ
AHMED REMZİ YÖREGİR

Kuruluş T. 1918
32 nci Yıl
No. 7197
Telefon No. 1748
P. K. No. 117
Aylık 10 Kuruştur

16 Mayıs 1950 Salı

Yeni Adana

Gündelik Siyasi Halkçı Akşam Gazetesi

Tahran (a.a) - Sovyet Rusya İran hükümetine bir nota vererek İranlıların Rus hudutları civarında petrol aramala rını protesto etmiştir.

Demokrasi hayatında Türk Milletinin gösterdiği olgunluk

Yurt dışında Türk Milleti için büyük bir sempati tezahürüne sebep oldu

Yurdun her tarafından gelen haberlere göre

Demokrat Partinin seçimleri kazandığı anlaşılmaktadır

Bugünkü duruma göre, partilerin Meclisdeki durumu şöyledir: D.P. 353, C.H.P. 68, M.P. 1 Müstakil 1

Ankara 15 [Hususi] İyi ha ber alan kaynaklardan öğrenil diğine göre, Çankaya köşkünde uzun bir toplantı yapılmıştır.

İyi bir kanunla dürüst bir seçim yapılmasına çalışan ve bunda muvaffak olan Şemsettin Günaltay hükümetinin bu sahadaki faaliyeti tarafsız müşahitler tarafından büyük takdir edilmektedir. Seçim neticesi hakkın da henüz kati birşey bilinmediği için resmî bir temas yapıldığına dair herhangi bir malûmat mevcut değildir. Dün geç vakte kadar tahminen 200 ilçenin seçim neticesine dair bürosuna malûmat gelmiştir. Bunların birkaçı müstesna hemen hepsinde demokrat namzetlerin kazandığı anlaşılmıştır.

D.P. Merkezine gelen haberlere göre, Afyon, Ankara, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elâzığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hakkâri, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Muğla, Niğde, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Urfa, Uşak, Van, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale, Batman, Şırnak, Bartın, Ardahan, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis, Osmaniye, Düzce illerinden D.P. namzetlerinin kazandığı anlaşılmıştır.

Seçimi kazanmış olan Demokrat Partinin

Hükümet kurmak işi için çalışmalara başladığı bildiriliyor

Devlet Başkanlığı için Halil Özyörük, Ali Fuat Cebesoy ve Prof. Sadri Maksudi Arsal'ın isimlerinden bahsediliyor

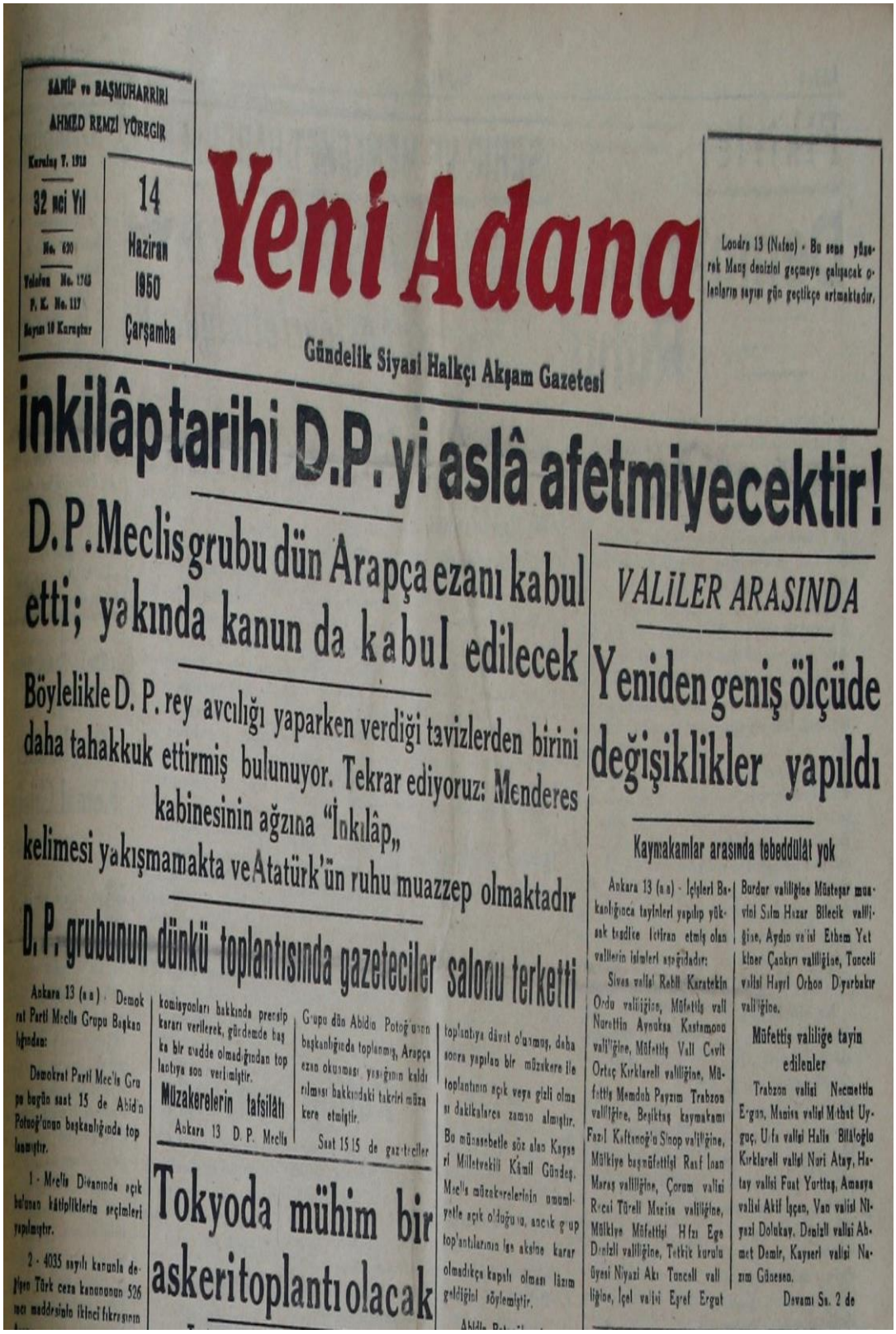
Ankara 16 [Hususi muhabirimiz telefonla bildiriyor] Seçimi kazanmış olan Demokrat Parti, Hükümet kurma işine başlamıştır. Söylendiğine göre Cumhurbaşkanlığına Yargıtay Başkanı Halil Özyörük, Ali Fuat Cebesoy yahut da Prof. Sadri Maksudi Arsal'ın getirileceği söylenmektedir.

Celâl Bayar'ın hiçbir vazife almıyacağı ve yalnız parti Başkanlığında kalacağı, bununla beraber Başbakan olmak ihtimalinin de mevcut bulunduğu bildi

Atlantik Paktına ...

Yeni Adana **Gazetesi'nin 16 Mayıs 1950 Tarihli Nüshası**

Ek 9: Arapça Ezanın Kabulü ile ilgili Haber

SAHİP ve BAŞMUHARRİRİ
AHMED REMZİ YÜREĞİR
Kuruluş T. 1918
32 nci Yıl
No. 620
Telefon No. 1743
P. K. No. 117
Beyan 10 Kuruştur

14 Haziran 1950 Çarşamba

Yeni Adana

Gündelik Siyasi Halkçı Akşam Gazetesi

Londra 13 (Nafea) - Bu sene yüzerek Manş denizini geçmeye çalışacak olanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

inkilâp tarihi D.P. yi aslâ afetmiyecektir!

D.P. Meclis grubu dün Arapça ezanı kabul etti; yakında kanun da kabul edilecek

Böylelikle D. P. rey avcılığı yaparken verdiği tavizlerden birini daha tahakkuk ettirmiş bulunuyor. Tekrar ediyoruz: Menderes kabinesinin ağzına "İnkilâp„ kelimesi yakışmamakta ve Atatürk'ün ruhu muazzep olmaktadır

D. P. grubunun dünkü toplantısında gazeteciler salonu terketti

Ankara 13 (a.a) - Demokrat Parti Meclis Grupu Başkanlığından:

Demokrat Parti Meclis Grupu bugün saat 15 de Abidin Potoğ'unun başkanlığında toplanmıştır.

1 - Meclis Divanında açık bulunan kâtipliklerin seçimleri yapılmıştır.

2 - 4035 sayılı kanunla değişen Türk ceza kanununun 526 ncı maddesinin ikinci fıkrasının komisyonları hakkında prensip kararı verilerek, gündemde başka bir madde olmadığından toplantıya son verilmiştir.

Müzakerelerin tafsilâtı

Ankara 13 D. P. Meclis Grupu dün Abidin Potoğ'unun başkanlığında toplanmış, Arapça ezan okunması yasağının kaldırılması hakkındaki tekrir müzakere etmiştir.

Saat 15.15 de gazeteciler toplantıya davet olunmuş, daha sonra yapılan bir müzakere ile toplantının açık veya gizli olması dakikalarca zaman almıştır.

Bu münasebette söz alan Kayseri Milletvekili Kâmil Gündeş, Meclis müzakerelerinin umumiyetle açık olduğunu, ancak grup toplantılarının bu aksine karar olmadıkça kapalı olması lâzım geldiğini söylemiştir.

Tokyoda mühim bir askeri toplantı olacak

VALİLER ARASINDA

Yeniden geniş ölçüde değişiklikler yapıldı

Kaymakamlar arasında tebeddülât yok

Ankara 13 (a.a) - İçişleri Bakanlığınca tayinleri yapılıp yüksek tasdike iktiran etmiş olan valilerin isimleri aşağıdadır:

Sivas valisi Rabit Karatekin Ordu valiliğine, Müfettiş vali Nurettin Ayanoğlu Kastamonu valiliğine, Müfettiş Vali Cevit Ortaç Kırklareli valiliğine, Müfettiş Memduh Peyzım Trabzon valiliğine, Beşiktaş kaymakamı Fazıl Kaftancıoğlu Sinop valiliğine, Mülkiye başmüfettişi Raif İnan Maraş valiliğine, Çorum valisi Recai Türeli Mardin valiliğine, Mülkiye Müfettişi Hıfzı Ege Denizli valiliğine, Tetkik kurulu üyesi Niyazi Akı Tunceli valiliğine, İçel valisi Eşref Ergut Burdur valiliğine Müsteşar muavini Sıtkı Hızar Bilecik valiliğine, Aydın valisi Ethem Yetkiner Çankırı valiliğine, Tunceli valisi Hayri Orhon Diyarbakır valiliğine.

Müfettiş valiliğe tayin edilenler

Trabzon valisi Necmettin Ergun, Manisa valisi Mithat Uygüç, Urfa valisi Halis Billâloğlu Kırklareli valisi Nuri Atay, Hatay valisi Fuat Yurttaş, Amasya valisi Akif İşçen, Van valisi Niyazi Dolukay, Denizli valisi Ahmet Demir, Kayseri valisi Nazım Güneşen.

Devamı Sa. 2 de

Yeni Adana **Gazetesi'nin 14 Haziran 1950 Tarihli Nüshası**

Ek 10: Kore Savaşına Katılma ile ilgili Haber

Çarşamba 26 TEMMUZ 1950 | Kuruluş tarihi 1 OCAK 1924

İDARE YERİ: Adana Abidinpaşa Caddesi - Telefon 1810

TÜRK SÖZÜ

Sayısı : 10 Kuruş — Gündelik Siyasi Gazete — Sayı : 7866

Sahip ve Başmuharriri FERİT CELÂL GÜVEN

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Yazı İşleri Müdürü NEVZAT GÜVEN

Yirmi altıncı Yıl

Dün Kore Savaşına Fiilen İştirake Karar Verdik

Bayarın başkanlığında toplanan Hükümetin aldığı karara göre

4500 kişilik silâhlı bir Türk savaş birliği B. Milletler emrine verildi

Hükümetin bu kararını Dışişleri Bakanı Profesör Fuat Köprülü BirleşmişMilletler Genel Sekreteri Trygve Lie'ye bildirdi

Başkan Truman

Trumanın kongreden istediği 10 milyar tahsisat

Bu tahsisatla Koredeki durum düzenlenecek ve askeri kuvvetler takviye edilecek

Vaşington 25 (a.a.) - Başkan Truman 10 milyon dolarlık ek tahsisat için kongreye gönderdiği mesajda istenilen bu tahsisatla iki gaye güdüldüğünü, bunlardan birinin Koredeki gergin vaziyeti düzenlemek, ikincisinin de gelecekte vuku bulacak tecavüz hareketlerini durdurabilmek

Ankara 25 (a.a.) - Birleşmiş Milletler Genel sekreteri Trygve Lie tarafından Koreye silâhlı yardım yapılması hususunda Birleşmiş Milletler üyesi olan bütün devletlere telgrafla müracaat edildiği malûmdur.

Genel Sekreter bu arada hükümetimize de ayni mealde bir telgraf göndermiştir. Bu müracaat bugün Cumhurbaşkanının riyasetinde toplanan Bakanlar Kurulunda tetkik edilmiş ve bu konuda ittihaz edilen karara tevfikan metni aşağıda yazılı cevabi telgraf Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine gönderilmiştir.

Ekselans Bay Trygve Lie Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Lake Success

Birleşmiş Milletler paktından doğan teahhüdlerini ve Güvenlik Konseyinin kararlarına uymayı vecibe bilen Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Kore hakkında yardım talebini mutazammın 15 Temmuz 1950 tarihli telgrafınızı bu zihniyet içinde ve itina ile tetkik etmiştir.

Cumhuriyet hükümeti bu tetkik neticesinde mezkûr kararları dünyanın şimdiki şartları içinde, umumî barış hizmetinde müessir

Konu 3 üncü sahifede

Bir Yugoslav Resmî Şahsiyetine Göre:

Rusya, Bir Amerikan-Çin Harbi Çıkarmak İstiyor

Ruslar şimdide Avrupayı istilâ için bu plâna mı başvuracak

Amerikan Ayan Üyesi Cain

Dün uçakla Ankaradan İstanbul'a vardı

Basına demeçte bulunan senatör

"Üçüncü dünya savaşı Kore harbinin neticesine bağlıdır „ dedi

İstanbul 25 (a.a.) - Amerikan Ayan üyelerinden Cumhuriyetçi Mr. Cain bugün saat 17 de özel bir uçakla şehrimize gelmiş ve hava alanında kendisi ile görüşen basın mensuplarına Ankarada Bakanlarla yaptığı görüşmelerden çok müteahassis olduğunu söylemiştir. Mr. Cain gazetecilerin bir suali üzerine Atlantik Paktı hakkında şu beyanatta bulunmuştur. :

«Şahsi kanaatime göre Türkiye Atlantik Paktına alınmalıdır. Birleşmiş Milletler camiasına dahil bulunan bu hür devletin Atlantik Paktına alınması Akdeniz müstakbel emniyetini daha fazla sağlıyacaktır. Amerikaya dönüşümde Amerikan askeri yardımının Türkiyede başarı ile tatbik edildiğine ve kaydedilen terakkileri izah edeceğim. Türk askeri vazifesini çok iyi başarmakta ve yardım malzemeleri kullanmayı çok çabuk öğrenmektedir. Kısa zaman da daha fazla terakkiler kaydetmesi gerekmektedir. Zira Amerika Türkiyeye yardım malzemesi göndermiye devam edecektir.

Mr. Cain üçüncü dünya harbinin başlayıp başlamıyacağı hakkında soruya şu cevabı vermiştir.

"Bu suale cevap vermek müşkûldür. Kanaatimce üçüncü dünya harbi Kore harbinin neticesine bağlıdır. Birleşmiş Milletler camiası bu harpte işbirliği ile ha-

Selim Sarper

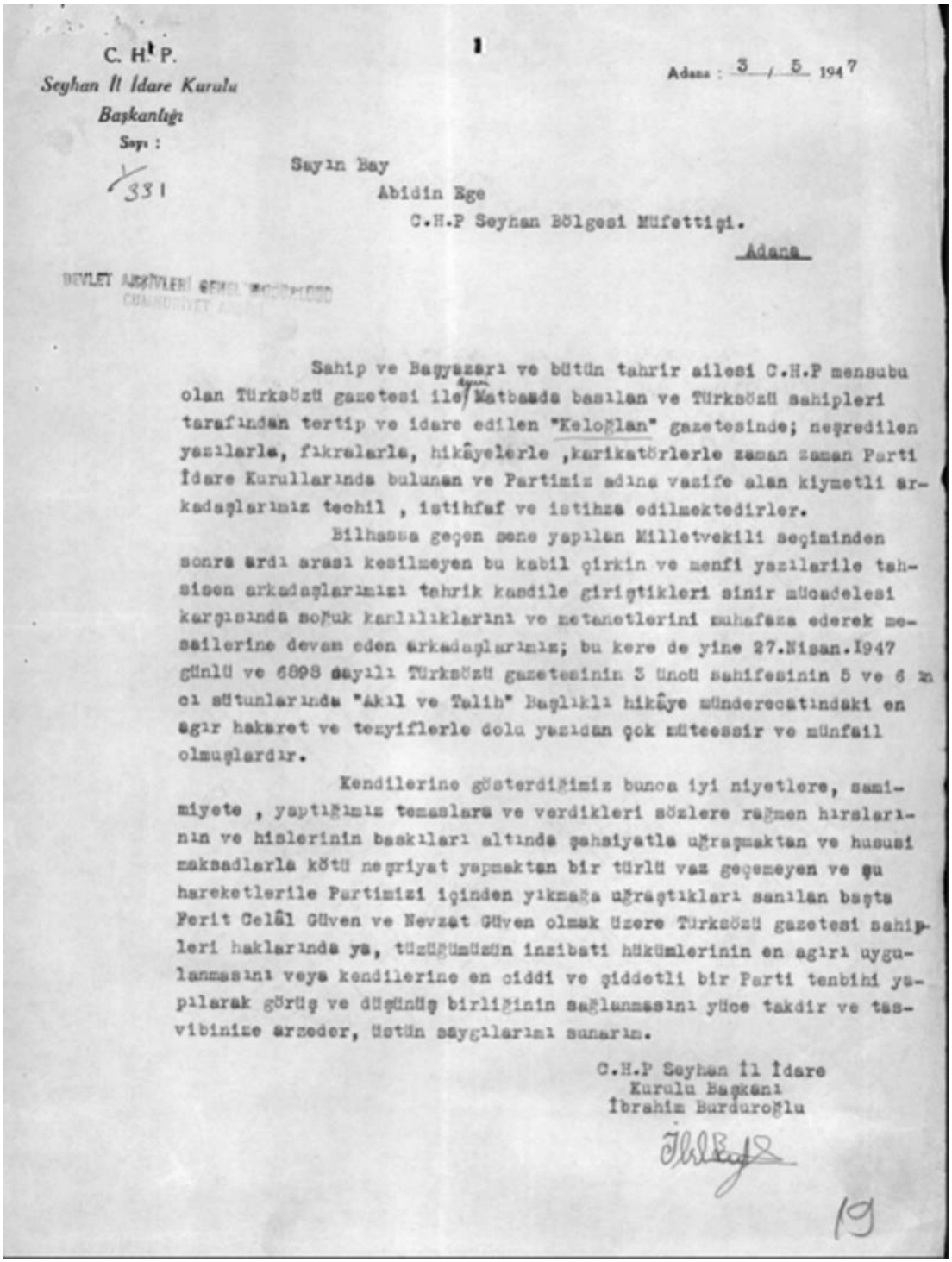
B. Milletler Türkiye Baş Delegesi

Selim Sarper vazifesi başına dönüyor

Yalova 25 (a.a.) - Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ile beraber dün İstanbuldan Yalovaya gel-

Türk Sözü **Gazetesi'nin 26 Temmuz 1950 Tarihli Nüshası**

Ek 11: CHP Seyhan (Adana) İl Başkanlığı'nın Adana *Türk Sözü* Gazetesi Hakkındaki Şikâyet Dilekçesi.

C. H. P.
Seyhan İl İdare Kurulu
Başkanlığı
Sayı :
331

1

Adana : 3 / 5 / 1947

Sayın Bay
Abidin Ege
C.H.P Seyhan Bölgesi Müfettişi.
Adana

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sahip ve Başyazarı ve bütün tahrir ailesi C.H.P mensubu olan Türksözü gazetesi ile aynı Matbaada basılan ve Türksözü sahipleri tarafından tertip ve idare edilen "Keloğlan" gazetesinde; neşredilen yazılarla, fıkralarla, hikâyelerle ,karikatörlerle zaman zaman Parti İdare Kurullarında bulunan ve Partimiz adına vazife alan kıymetli arkadaşlarımız techil , istihfaf ve istihza edilmektedirler.

Bilhassa geçen sene yapılan Milletvekili seçiminden sonra ardı arası kesilmeyen bu kabil çirkin ve menfi yazılarile tahsisen arkadaşlarımızı tehrik kasdile giriştikleri sinir mücadelesi karşısında soğuk kanlılıklarını ve metanetlerini muhafaza ederek mesailerine devam eden arkadaşlarımız; bu kere de yine 27.Nisan.1947 günlü ve 6898 sayılı Türksözü gazetesinin 3 üncü sahifesinin 5 ve 6 ncı sütunlarında "Akıl ve Talih" Başlıklı hikâye münderecatındaki en ağır hakaret ve tezyiflerle dolu yazıdan çok müteessir ve münfail olmuşlardır.

Kendilerine gösterdiğimiz bunca iyi niyetlere, samimiyete , yaptığımız temaslara ve verdikleri sözlere rağmen hırslarının ve hislerinin baskıları altında şahsiyatla uğraşmaktan ve hususi maksadlarla kötü neşriyat yapmaktan bir türlü vaz geçemeyen ve şu hareketlerile Partimizi içinden yıkmağa uğraştıkları sanılan başta Ferit Celâl Güven ve Nevzat Güven olmak üzere Türksözü gazetesi sahipleri haklarında ya, tüzüğümüzün inzibati hükümlerinin en ağırı uygulanmasını veya kendilerine en ciddi ve şiddetli bir Parti tenbihi yapılarak görüş ve düşünüş birliğinin sağlanmasını yüce takdir ve tasvibinize arzeder, üstün saygılarımı sunarım.

C.H.P Seyhan İl İdare
Kurulu Başkanı
İbrahim Burduroğlu

İİBŞ

19

CHP Seyhan (Adana) İl Başkanlığı'nın Adana *Türk Sözü* Gazetesi Hakkındaki Şikâyet Dilekçesi.

(BCA, Fon: 490.1.0.0, Kutu: 1379, Dosya: 578, Sıra: 1)